

SOTSIAALTÖÖ

Abivahendite uued piirhinnad

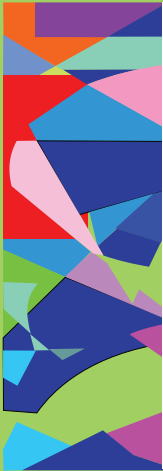
Varajase lapseea trauma mõju

**Maaomavalitsuste võimalused
toetada lastega peresid**

**Sotsiaaltöötaja
erialaidentiteet**

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Ajakiri on Tallinnas Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses, Kaupmehe 4, Tervise Arengu Instituudi koolitus- ja teabekeskuses, Hiiu 42; Tartus kaupluses Ülikooli Raamatupood, Ülikooli 11.

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

15. aastakäik.

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Helina Alliksaar, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Valter Parve, Kersti Põldemaa, Riho Rahuoja, Koidu Saia, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Vastutav toimetaja: Regina Lind

Toimetajad: Signe Väljataga, Margit Raias, Liana Rumvolt

Kujundus ja trükk: Puffet Invest OÜ

Tiraaž: 1000 eksemplari

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö, Tervise Arengu Instituut, Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Autoritele:

Ajakirja toimetuse ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslikke, nõuandvaid, kogemuslikke, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskest ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite maht tuleks kooskõlastada toimetusega. Artiklid saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid palume varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt resolutsiooniga 300 dpi või postiga.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

SISUKORD

nr 5/2012

Toimetuse veerg

Piret Tamme 2

Uudised

Uudised ja pressiteated 3

ESTA uudised 4

Sotsiaalpoliitika

Soodustingimustel müüdavatele
abivahenditele kehtestatakse piirhinnad

Raimo Saadi 5

Vastloodud Erihoolekandeteenuste
Pakkujate Liidu tegevussuunad

Mare Naaber, Huko Laanoja 8

Eesti saavutused vanemaealiste
rakendamisel tööturul:

kuidas minna edasi?

Iris Pettai 12

Projektid

Pilootprojekt – võimalus toetada
toimetulekuraskustes inimesi

Kärt Saarsen 17

Kaitstud töö teenus pakub
erivajadustega inimestele

tööd ja eneseteostust

Ulvi Mölder 19

Projekt toetatud tööerakendamise
teenuse arendamiseks

erivajadustega inimestele

Merle Peekman 21

Uurimus / lapse heaolu

Sissevaade asenduskodus
kasvanud laste koolikogemusse

Kalle Laane 23

Lastega perede toetamise
võimalused kohalikus omavalitsuses

Harjumaa valdade näitel

Aile Aedma 30

Varajase lapse trauma ja
võimalused lapse abistamiseks

Sandra Wieland, Maire Riis 36

Käitumis- ja õpiraskustega laps
saab abi nõustamiskeskuses

Ingrid Veski 41

Vaimne tervis

Vaimse tervise rubriik Sotsiaaltöös ... 46

Paindlikkuse suurendamine
kooliealistel lastel

Merike Sisask 47

Sotsiaaltöö kui elukutse

Erialaidentiteedi peegeldus

Eesti sotsiaaltöö narratiivis

Judit Strömpl 49

CIF-Baltic 2012 vahetusprogramm

Kati Saira 54

Kogemus/intervjuu

Hegert Toomsoo: spordiga tegelemine
annab võimaluse teha seda, mida

armastan 56

Liikumine on elu alus

Signe Falkenberg 57

2012 Londoni paraolümpiamängud

Liisa Eller 59

Info

Elektriturg avaneb uuel aastal

Timo Tatar 62

Kokkuvõte

inglise ja vene keeles 63–64

Mõttevara 65

Novembri alguses tähistab ajakiri Sotsiaaltöö oma viieteistkümnendat sünnipäeva. Viisteist aastat – on see pikk või lühike aeg? Võrreldes teiste ajakirjadega ja mõeldes selle peale, kui palju väljaandeid on selle aja jooksul üritanud tulla turule, kuid siis lahkunud, tundub aeg väga pikk. Kui aga kõrvutada ajakirja vanust inimese elueaga, siis viisteist aastat on väga lühike aeg. Siit vaadatuna on ajakiri jõudnud alles puberteediikka, mida iseloomustab oma mina otsimine, vahelduvad tujud, kriitikameel ja protest. Seega, tõelise küpsuseni jõudmiseks kulub veel palju aega ja rohkeid jõupingutusi, milleks ajakiri vajab ka teiste abi ja suunamist.

Aga ikkagi on tore mõelda, et viisteist aastat ühele ajakirjale on piisavalt pikk aeg tõdemaks, et ajakiri Sotsiaaltöö on püsima jäänud. Püsima jäävad aga head ajakirjad. Ning hea ajakiri on see, mida loetakse. Lugejad jäävad siis, kui on ajakirjas midagi, mida lugeda. Ja loetakse ju ikka seda, mis on hea.

Ajakirjast leiab iga lugeja endale midagi. Teemade mitmekesisus on tingitud sotsiaaltöö väga laia tegevusväljast. Ajakirjas leidub artikleid nii lastega kui ka eakatega tegelejatele; on kirjutisi, mis käitlevad töötust, kuid ka töötamist. Palju mõtteid on vahetatud hariduse teemadel, samuti saab lugeda seda, mis toimub mujal maailmas ja milliseid magistri- või lõputöid on üliõpilased koostanud.

Nii nagu sotsiaaltöö on elukutse ja professionina Eestis kahekümne aastaga palju arenenud, on ka erialajakiri viieteistkümnendate aastaga läbi teinud suuri muutusi. Kui algusaastatel oli identiteedi otsinguid rohkemgi, siis praeguseks tehakse üha enam tööd selle nimel, et ajakiri täidaks võimalikult hästi oma eesmärki – aidata kaasa Eesti sotsiaalvaldkonna töötajate professionaalsele arengule. On hakatud avaldama eelretsenseeritud artikleid, tutvustatakse sotsiaaltöö meetodeid tööks erinevate sihtgruppidega, sotsiaalpoliitika analüüse, muudatusi seadustes, palju on aramusartikleid erialal töötavate inimestelt ja aeg-ajalt ka retrospektiivseid mõtisklusi eelnenust. Ajakirja autoriteks on nii praktikud kui teadurid, nii üliõpilased kui ametnikud. See ajakiri on paljude inimeste koostöö vilj, kes kõik soovivad panustada eriala arengusse.

Soovime ajakirjale jõudu ja pikka iga ning toredat sünnipäeva!

Piret Tamme

toimetuse kolleegiumi liige

Koostöös lähisuhete vägivalda vastu Pärnumaal

Novembris täitub kümme aastat Eesti esimese naiste varjupaiga asutamisest Tartus. Ka Pärnu naiste varjupaik tähistab oma sünnipäeva novembris: see avati kodanikualgatuse korras 2. novembril 2009. Tublideks eestvedajateks oli grupp tegusaid naisi eesotsas Margo Orupõlluga.

Pärnu Maavalitsus koos Pärnumaa Omavalitsuste Liiduga võtsid seni söötis valdkonna arendamise oma südameasjaks: juba neli kuud pärast varjupaiga avamist korraldati kahele varjupaiga töötajale koos omavalitsuste ja maavalitsuse esindajaga koolitusreis Norra Buskerudi maakonda. Sel reisel tutvuti üle 30 aasta tegutsenud Betzi naiste varjupaiga kogemustega. Koostöö tulemusel toimus 2010. aasta sügisel Pärnus rahvusvaheline konverents „Vägivaldal ei ole õigust“. See oli esimene kord, kui lähisuhtevägivaldast räägiti suurele auditooriumile. Konverentsi külalisi oli üle Eesti 140. Eesti ja Norra spetsialistide sisukad ettekanded tekitasid osalejates soovi saada teema kohta rohkem teadmisi, mida kasutada töös lähisuhtevägivalda ohvritega. 2012. aasta juunis toimunud Eesti-Norra koolitus-seminar „Vägivald on lähedal“ andis Pärnumaal kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatele põhjalikke teadmisi, kuidas lähisuhtevägivalda ära tunda ja ohvrile parimat abi osutada. Sellegi uusi teadmisi, loovust ja teotatet pakkunud ürituse korraldajateks olid Pärnu Maavalitsus koos MTÜ-ga Pärnu Naiste Varjupaik. Oma kogemuse põhjal võime öelda, et koostöös sünnivad imed. Naiste varjupaigas tehakse suurepäraselt tööd, kuid parimaid tulemusi lähisuhtevägivalda ohvri toetamisel saavutatakse koostöös omavalitsuste ja maavalitsusega.

Epp Klooster, Pärnu Maavalitsuse haridus- ja sotsiaalosakonna juhataja

Kõige parem õpetaja on praktika

Võrumaa sotsiaalvaldkonna töötajatel on tihenenud kontaktid naabritega Aluksnest (Lätist). Otsa tegid juunikuus lahti omastehooldajad ja Nõõrimaa Tugikodu hooldustöötajad, kes käisid tutvumas lätlaste koduhoolduse korraldusega. Augustis käisid Läti koduteenuste juhid Võrumaal vastukülaskäigul, et saada Nõõrimaa Tugikodus näpunäiteid varjupaiga teenuse korraldamiseks ja tutvustada maakonna sotsiaaltöötajatele hoolekande korraldust Lätis. Oktoobris toimub Aluks-

nes teenuste arendamise seminar, mille ettekan- nete poole täidavad täies mahus võrukad.

Maakonna hooldekodude töötajad kogunesid Rõuge Ööbikuorgu järjekordsele suvisele kokkutulekule, kus võõrustajad sisustasid südamliku ja meeleoluka päeva. Meie tegemistest innustust saanud Setumaa valdade hooldekodud tegid oma esimese ühise tutvumisreisi.

Puuetega laste pered osalesid koos sotsiaaltöötajatega teenuste arendamise seminaril Rogosi Mõisas. Kuni emad saalis tõsiseid jutte ajasid, lustisid lapsed koos lapsehoidjatega õues. Taoline ettevõtmine oli järjekorras juba kolmas.

Omastehooldajate tugirühma liikmed on mitu korda kohtunud oma kolleegidega Sangastest; saanud uusi teadmisi, vahetanud kogemusi ja võimaldanud endale väikese puhkuse Haapsalus, Värskas ja Toilas. Jõudumööda püütakse kaasa rääkida ka üleriigilise omastehoolduse arenguka- va tegemisel.

Võrumaa sotsiaaltöötajad oskavad hinnata seda, mis teistel on hästi. Septembri lõpus korraldati õppereis Järvamaale, kus tutvuti Süda-Eesti Sotsiaalkeskuse teenustega. Kuulasime ka Lääne-Virumaa kogemust sotsiaaltranspordi korraldamisel, Jõgeva valla eestkoste ja Põltsamaa valla sotsiaaltöö korraldusest.

Marianne Hermann, Võrumaa OL sotsiaaltöö peaspetsialist

Tervise Arengu Instituudi sotsiaalvaldkonna koolitusnõukogu

Tervise Arengu Instituudi (TAI) koolituskeskuse juures alustas tegevust sotsiaalvaldkonna koolitusnõukogu. Koolitusnõukogu kutsuti kokku selleks, et paremini planeerida riiklikke koolitusi, lähtudes sotsiaalvaldkonna töötajate koolitusvajadusest. Koolitusnõukogusse kuuluvate ekspertide abiga määratakse kindlaks sotsiaalvaldkonna täiendkoolituste olulisimad teemad ja töötatakse välja koolitamise põhimõtteid. Samuti teevad eksperdid ettepanekuid koolituste kvaliteedi parendamiseks ja annavad nõu koolituskavade sisu osas. Kümneliikmelisse koolitusnõukogusse kuuluvad sotsiaaltööd õpetavate ülikoolide, sotsiaalvaldkonna erialaorganisatsioonide, hoolekandeesutuste, omavalitsuste, sotsiaalministeeriumi ja haridus- ja teadusministeeriumi esindajad. Nõukogu valitakse kolmeks aastaks, kohtumised toimuvad 1–2 korda aastas.

Jätukub →

U U D I S E D

→ Jätkub

Esimesel koosolekul koolitusnõukogu 11. septembril tutvustati TAI koolituskeskuses rahvusvahelise kirjanduse analüüsi põhjal valmivat sotsiaaltöötajate pädevusraamistikku (ingl *core competencies framework*), mida kasutakse koolituskavade koostamisel. Pädevusraamistik kirjeldab teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis on

sotsiaaltöötajatele vajalikud nende töö edukaks sooritamiseks. TAI koolituskeskuses on käsil ka asenduskodu kasvatajate koolitusvajaduse analüüs, täpsemad tulemused selguvad aasta lõpuks. TAI koolituskeskus pakub riiklikest vajadustest lähtuvaid täienduskoolitusi sotsiaal- ja tervise valdkonna töötajatele.

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) kuulub 05.10.2012 seisuga 387 üksikisikut ja kaks liikmesorganisatsiooni (Eesti Sotsiaalasutuste Juhtide Nõukoda ja Eesti Tervishoiu Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon).

ESTA uudised

■ Alates 1. oktoobrist on ESTA tegevjuht Tallinna Ülikooli Pedagoogilise Seminari sotsiaaltöö osakonna juhataja Maiu Kauber.

■ ESTA tänab kõiki, kes saatsid ettepanekuid uurimistöde teemade kohta hoolekandevaldkonna õppuritele. Osalemine oli aktiivne ja tulemuslik.

■ II poolaasta teemapäevad:

7. novembril toimub Tallinna Ülikooli Pedagoogilises Seminaris (Räägu 49) teemapäev „Sotsiaaltöö eetikast ja professionaalsusest”. Registreerimine kuni 25. oktoobrini aadressil eswa@eswa.ee.

28. novembril toimub Tallinna Ülikooli Pedagoogilises Seminaris (Räägu 49) teemapäev „Sõltuvus” (ravimid, alkohol, uimastid, kaassõltuvus). Registreerimine kuni 19. novembrini aadressil hannes.vetik@swcenter.ee.

■ ESTA sotsiaaltöö koolituse ja kutsevalifikatsiooni komisjonil valmis uuring „Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate haridus”. Uuriti sotsiaaltööd tegevate ametnike haridustaset, sest valla- ja linnavalitsustes tehtav juhtumikorralduslik sotsiaaltöö eeldab kõige kõrgemat kvalifikatsiooni. Andmeid sotsiaaltöötajate hariduse kohta koguti kohalike omavalitsuste kodulehtedelt ajavahemikul 12.2011–02.2012. Kaardistati 683 sotsiaaltöötaja haridus. Uuringu andmeid on kavas kasutada ESTA tegevuste planeerimisel sotsiaaltöötajate kvalifikatsiooni ja palgatingimuste parandamiseks. Uuringu tulemusi tutvustatakse lähemalt 07.11.2012 teemapäeval „Sotsiaaltöö eetikast ja professionaalsusest” ja ajakirja Sotsiaaltöö järgmises numbris.

ESTA ootab liituma sotsiaalvaldkonna töötajaid, kes on huvitatud enda kutsealaste teadmiste täiendamisest. ESTA hoiab praktikute kutseprestiiži ja esindab sotsiaaltöö praktikuid ühiskondlikul tasandil. ESTA liikmetel on võimalus osaleda kõigil organisatsiooni korraldatavatel loengutel, seminaridel, teemapäevadel jne. Tasulistel ESTA üritustel saavad liikmed osaleda soodushinnaga.

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni tegevusest ja liikmeks astumise korrast saab üksikasjaliku ülevaate meie kodulehelt www.eswa.ee.

Soodustingimustel müüdavatele abivahenditele kehtestatakse piirhinnad

Raimo Saadi

sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Sotsiaalministeerium on asunud kehtestama piirhindu soodustingimustel müüdavatele tehnilistele abivahenditele. Muudatuse eesmärk on tagada abivahendite parem kättesaadavus, kasutades optimaalsemalt selleks ettenähtud summasid riigieelarves.

Inimesel on õigus isikliku abivahendi kaardi alusel taotleda soodustingimustel abivahendeid. Kui seni maksis riik kinni kindla protsendi abivahendi maksumusest olenemata selle hinnast, siis nüüd sätestatakse sarnaselt Haigekassa rahastatavatele meditsiiniseadmetele riigi osaluse piirhinnad tehniliste abivahendite gruppidele.

Piirhinnad töötatakse välja ja kehtestatakse kolmes etapis

Esimeses etapis kehtestati piirhinnad osale tehnilistest väikeabivahenditest. Käesoleva aasta 1. juulil jõustunud sotsiaalministri määruse nr 79 „Tehniliste abivahendite taotlemise ja soodustingimustel eraldamise tingimused ja kord” muudatusega kehtestati maksimaalse hüvitamise piirhinnad standardsetele liikumisabivahenditele ja ortopeedilistele jalatsitele, sisetaldadele ning tallatugedele. Jõustunud muudatuse kohaselt said maksimaalse hüvitamise piirhinna 23 abivahendite tootegrupi. Tootegrupp sisaldab erinevaid, kuid sama eesmärgiga abivahendeid. Nõnda said maksimaalse hüvitamise piirhinnad näiteks ühe käega käsitsetavad käimisabivahendid, kus maksimaalse hüvitamise piirhind on kehtestatud eri tootegruppidele, nagu käimiskepid, küünarkargud, küünarvarrekargud, kaenlakargud jm.

Teises etapis kehtestatakse piirhinnad inkontinentsitoodetele. Vastav määruse muudatus peaks jõustuma 1. jaanuaril 2013 ja selle põhiidee on kehtestada inkontinentsitoodetele piirhinnad funktsionaalsusgrupi kaupa, erinevalt praegu kehtivast korrast, kus piir-

hinnad on kehtestatud eraldi igale tootele kaubamärgi kaupa.

Kolmandas etapis kehtestatakse piirhinnad keerulistele abivahenditele. Praegu kaardistatakse olukorda, määrus jõustub järgmisel aastal. Siin on kerkinud küsimus, kas ja kuidas on võimalik kehtestada piirhinnad keerulistele ja individuaalsetele abivahenditele funktsionaalsusgrupi kaupa.

Maksimaalse hüvitamise piirhinnad töötab välja sotsiaalministeerium koostöös Astangu Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskselga. Piirhindade kehtestamisel on lähtutud eelmiste aastate müügihindade analüüsist ning eeldatud, et kõige enam ostetud abivahendil on parim hinna ja kvaliteedi suhe. Maksimaalse hüvitamise piirhindade väljatöötamisel on järgitud põhimõtet, et 2/3 konkreetse funktsionaalsusgruppi kuuluvatest toodetest oleksid müügil kas maksimaalse hüvitamise piirhinnaga või sellest madalama hinnaga.

Mida tähendab piirhinna kehtestamine ostjale

Ostes tehnilise abivahendi, mille hind on alla piirhinna, arvutatakse riigi kehtestatud soodustusprotsent (50%, 70%, 90% vm) toote müügihinnast. Piirhinnast kõrgema müügihinna korral arvutatakse soodustusprotsent piirhinnast, st juhul, kui abivajaja soovib osta abivahendit, mille müügihind on kehtestatud piirhinnast kõrgem, maksab abivahendile kehtiva piirhinna ja selle müügihinna vahe kinni abivajaja ise.

Üks asi, millele inimene peaks abivahendit

ostes tähelepanu pöörama, on see, et abivahendit otsides tuleks kindlasti eelnevalt uurida abivahendite hindu, neid võrrelda ning küsida pakkujatelt infot sama funktsionaalsusega teiste abivahendite kohta. Informatsiooni piirhindade kohta tasub küsida elukohajärgsest maavalitsusest või pöörduda Astangu Puudealase Teabe ja Abivahendi Keskusesse. Lisaks on keskuse kodulehel (<http://www.abivahendikeskus.astangu.ee/abivahendialane-teave/abivahendite-piirhinnad.html>) võimalus võrrelda erinevate pakkujate tooteid ja piirhindu.

Kas võib juhtuda, et abivahend muutub mõne puuetega inimese jaoks siiski kallimaks?

Piirhinnad kehtestatakse ühe ja sama funktsionaalsusega abivahenditele, mis tähendab seda, et abivahendi funktsionaalsusest lähtuvalt peaksid kõik abivajajad saama osta tooteid, mis jäävad piirhinna sisse. Samas ei ole välistatud, et mõnel inimesel võib olla põhjendatud vajadus piirhinnast kallima abivahendi järele. Selliste harva esinevate juhtumite puhul on võimalik pöörduda maavalitsuse juures tegutseva kohaliku ekspertkomisjoni poole, kes saab teha konkreetse juhtumi puhul erandotsuse. Ministeerium on püüdnud ette näha ja lahendada võimalikud põhjendatud erisused piirhinnast juba nende kehtestamisel. Nimelt sätestati esimeses piirhindasid kehtestavas määruses, et teatud abivahendite puhul korrutatakse piirhind läbi koefitsiendiga, näiteks juhul, kus on tegemist laste tugi- ja käimisraamidega, mis on tavalistest täiskasvanutele mõeldud raamidest oluliselt kallimad. Sarnast võimalust nähakse ette ka ortopeediliste sandaalide ja rihmikute puhul, kus samuti koefitsient määrab teatud diagnooside korral kõrgema piirhinna (nt laste tserebraalparalüüs (PCI), diabeet, jala deformatsioon).

Millest tekkis vajadus kehtestada piirhinnad

Tehnilisi abivahendeid müüvad ja rentivad ettevõtted on koostanud iga aasta algul oma hinnakirjad ning esitanud need maavalitsustele teenuse lepingute lisadena. Hinnakirju võrreldes on selgunud, et kompenseeritavate

toodete hinnad on nii riigi kui ka ostja jaoks aasta-aastalt tõusnud. Ettevõtted põhjendavad hindade tõusu peamiselt sisseostuhindade tõusuga ning administreerimiskulude kasvuga. Siiski usume, et piirhindade kehtestamisega on võimalik pidurdada iga-aastast hinnatõusu. Kui kliendil on ülevaade, mis hinnaga pakuvad tooteid erinevad abivahendifirmad ning ta teab, milline on vajaliku otstarbega toote optimaalne hind, saab ta hinnata ettevõtte pakutavat valikut sellest lähtudes. Kokkuvõttes tagab piirhindade kehtestamine raha kokkuhoiu. Oluline on seejuures teada, et kokkuhoitavat summat ei võeta abivahenditele eraldatavast eelarvest ära, vaid suunatakse järjekorras järgmiste abivajajate vajaduste rahuldamiseks. Lisaks on maksimaalse hüvitamise piirhindade kehtestamise eesmärk kohelda abivajajaid võrdselt. Praeguses olukorras saavad osad abivajajad sama otstarbega abivahendi kallimast müügihinnast tulenevalt suurema soodustuse kui teised, kes on otsustanud natukene soodsama abivahendi kasuks. Seega seab maksimaalse hüvitamise piirhind sisse võrdsemad soodustuste tasemed ning distsiplineerib riigi osalusel tegelikku vajadust ületavate abivahendite ostmist.

Abivahendite kasutamise statistika

Muudatuste taustaks esitan mõningad andmed abivahenditele ettenähtud eelarvesummade ja abivahendite saajate kohta. Aasta alguses riigieelarves abivahenditele ettenähtav baassumma on olnud viimasel neljal aastal muutumatu, 5 319 972 eurot. Samas, võrreldes 2001. aastaga, on eelarve kasvanud ligi 3,5 korda. Sellest summast 10% jäetakse aasta alguses riiklikku reservi, mida kasutatakse, et katta riigi osalus kallite abivahendite taotlustes või eraldada vahendeid jooksvaks tööks. Kuna viimastel aastatel on abivahenditele aasta alguses eraldatud summast aasta lõpus puudu jäänud, siis on leitud ühekordseid lahendusi, et jooksvaid töid rahastada lisaeelarvest.

Eelarvesummad jaotuvad erinevate puudeliikide vahel suhteliselt ühtlaselt, erandiks on siin nägemisabivahendid, millele kulus riigi osalusest 2011. aastal 248 000 eurot. Samal

Kuidas taotleda soodustingimustel abivahendit

Kui inimene soovib taotleda isikliku abivahendi kaardi alusel soodustingimustel abivahendit, siis tuleb esmalt teha kindlaks abivahendi vajadus. Tehniliste väikeabivahendite vajaduse teeb kindlaks pere- või raviarst. Keerulisemate tehniliste abivahendite ning üle 1278,23 eurot maksvate abivahendite taotlemise korral määrab abivahendi vajaduse eriarst või rehabilitatsiooniasutus, sellisel juhul tõendab abivahendi vajadust arstitõend või rehabilitatsiooniplaan.

Esimest korda soodustingimustel tehniliste abivahendite ostmiseks, laenutamiseks või nendega seotud teenuste esmakordse kompenseerimise taotlemiseks tuleb pöörduda elukohajärgsesse maavalitsusse (Tallinnas elukohajärgsesse linnaosavalitsusse), et saada isikliku abivahendi kaart. Isikliku abivahendi kaardi väljastab isikule arstitõendi alusel allkirja vastu tema elukohajärgne maavalitsus või Tallinnas elukohajärgne linnaosavalitsus, kes peab kaartide kohta arvestust. Mõnedes maakondades väljastab isikliku abivahendi kaardi kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja.

Pärast isikliku abivahendi kaardi saamist tuleb taotlejal pöörduda abivahendeid väljastavasse ettevõttesse, asutusse või organisatsiooni. Ettevõtte müüb, laenutab või valmistab abivahendi pärast omaosaluse tasumist, ning teeb vastavad kanded isikliku abivahendi kaardile. Ettevõtte kooskõlastab taotluse enne abivahendi müüki või laenutamist maavalitsusega. Maava-

litsus katab abivahendi maksumusest riigi osaluse protsendi pärast seda, kui isik on tasunud omaosaluse või ettevõtte on esitanud maavalitsusele isikuga kokkulepitud kirjaliku maksegraafiku koos kirjaliku kinnitusega, et isik on tasunud vähemalt ühe osamakse. Tehniliste abivahendite, v.a inkontinentsitoodete ostmise puhul on isiku minimaalne omaosalus 6,39 eurot.

Keerulisema tehnilise abivahendi (üldjuhul on tegu kalli abivahendiga, nt ratastool) soodustingimusel ostmiseks või laenutamiseks on vaja maavalitsusele esitada järgmised dokumendid:

- taotlus kohalikule ekspertkomisjonile (vabas vormis)
- isikliku abivahendi kaart
- eriarstitõend või rehabilitatsiooniplaan vastavalt sotsiaalministri kehtestatud vormile
- hinnapakkumised.

Taotluse rahuldamise otsustab maavalitsuse juures tegutsev ekspertkomisjon, mis koosneb vähemalt viiest erialaspetsialistist ning puuetega inimeste organisatsioonide esindajaist. Seejuures on kohalikul ekspertkomisjonil võimalus esitada taotlus täiendava eksperthinnangu saamiseks üleriigilisele ekspertkomisjonile.

Peamisteks tootegruppideks on: liikumisabivahendid, ortoosid ja proteesid, põetus- ja hooldusabivahendid, nägemisabivahendid, kuulmisabivahendid. Riigiosaluse protsendid konkreetsete tootegruppide kaupa varieeruvad, kõige sagedamini moodustavad need kas 50% või 90%, kuid on ka muid suurusid, nt 13% või 40%.

aastal kulus näiteks põetus- ja hooldusvahenditele 1,78 miljonit eurot, liikumisabivahenditele 1,64 miljonit eurot, ortoosidele ja proteesidele 1,85 miljonit eurot ning kuulmisabivahenditele 1 miljon eurot. Abivahendite saajate arv on aasta-aastalt märgatavalt kasvanud (vt tabel 1, lk 8).

Võrreldes 2001. aastaga on abivajajate arv, kes on saanud abivahendeid aasta jooksul, kasvanud ligi kolm korda. Kõige enam on ostetud põetus- ja hooldusabivahendeid

(2011. a 25 961), ortooside ja proteeside saajaid (2011. a 14 104), liikumisabivahendite saajaid (2011. a 12 221), nägemisabivahendite saajaid 1021 ning kuulmisabivahendi saajaid 4432.

Rohkem statistikat vahendite kasutamise ja saajate kohta leiab sotsiaalministeeriumi veebilehel: www.sm.ee/meie/statistika/sotsiaalvaldkond/sotsiaalhoolekanne/proteesid-ortopeedilised-ja-muud-abivahendid.html.

Jätukub →

→ Jätukub

Tabel 1. Abivahendeid soodustingimustel ostnud või laenutanud inimeste arv aastatel 2001–2011

Aasta	Abivahendite saajate arv
2001	21 342
2002	21 694
2003	25 292
2004	26 369
2005	34 790
2006	38 249
2007	42 884
2008	50 820
2009	48 952
2010	50 796
2011	57 760

Allikas: sotsiaalministeerium

Lõpetuseks

Puuetega inimeste organisatsioonid on teadlikud piirhindade kehtestamisest ning määruse eelnõud saadetakse kooskõlastuse käigus ka neile tutvumiseks ning kommenteerimiseks. Samas on kooskõlastuse raames oluline mõista, et piirhindade aluseks on konkreetselt hinnastatistika ning piirhindade põhinevad põhjalikul analüüsil.

Piirhindu on plaanis hakata esialgu üle vaatama kord aastas. See aga ei tähenda, et kõiki piirhindu igal aastal muudetakse. Seda tehakse vaid juhul, kui tekib vajadus.

Lisateavet maksimaalse hüvitamise piirhindade kohta on võimalik uurida ka sotsiaalministeeriumi koduleheküljelt.

Vastloodud Erihoolekandeteenuste Pakkujate Liidu tegevussuunad

Mare Naaber*juhatuse esimees***Huko Laanoja***juhatuse liige**Erihoolekandeteenuste Pakkujate Liit, www.erihoolekanne.ee*

14. septembril kirjutasid kümme erihoolekandeteenuseid osutavat organisatsiooni alla MTÜ **Erihoolekandeteenuste Pakkujate Liit** asutamislepingule. Liidu loomisega on AS Hoolekandeteenused, MTÜ Kohila Turvakeskus Katikodu, MTÜ Tartu Maarja Tugikeskus, MTÜ Toetuskeskus Meidla, Pakkula Camphilli Küla SA, Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda, SA Haraka Kodu, SA Maarja Küla, SA Maarja Päikesekodu ja Tallinna Vaimse Tervise Keskus võtnud ühiseks eesmärgiks seista hea psüühilise erivajadusega inimestele suunatud erihoolekande- ja rehabilitatsiooniteenuse arendamise ja kvaliteedi kindlustamise eest.

Ehkki oleme erineva suuruse ja asutamislõoga teenuseosutajad, ühendab meid soov saavutada olukord, kus ühiskonnas võivad pea püsti käia nii erihoolekandeteenuste kasutajad kui ka selle valdkonna töötajad. Soovi täitumiseks näeme vajadust viia ellu muudatusi nii erihoolekandeteenuste sisus kui ka rahastamises.

Liidu asutamise eellugu

2011. aastal kuulutas Kodanikuühiskonna Sihtkapital välja mittetulundusühenduste ja sihtasutuste tegevusvõimekuse programmi üleriigiliste vabauhenduste eestkosteorganisatsioonide toetamise vooru. SA Maar-

ja Küla koos teiste Erihoolekandeteenuste Pakkujate Liidu asutajatega esitas taotlusvooru projekti „Organisatsioonide ühendus intellektipuudega inimeste paremaks kaasmiseks ühiskonda”.¹ Projekti eesmärk oli edendada erihoolekandeteenust pakkuvate organisatsioonide võrgustikutööd ning partnerlust sotsiaalministeeriumi ja Sotsiaalkindlustusametiga selleks, et suurendada intellektipuudega inimeste võimalusi olla täisväärtuslikud ühiskonnaliikmed.

Projekt nägi ette kahte seminari, mille tulemusena plaaniti asutada ühendus, mille kaudu erihoolekandeteenuste pakkujad saavad ühiselt arendada teenuseid ning osaleda strateegiliste dokumentide koostamisel.

KÜSK-i projekti avaseminaril Maarja Külas tervitasid Sotsiaalkindlustusameti ja sotsiaalministeeriumi esindajad organisatsiooni tekkimist. Avaldati lootust, et liidust saab tugev koostööpartner, kellega ühiselt on võimalik Eesti erihoolekandeteenuste süsteemi paremaks muuta. Projekti teisel seminaril Tallinna Puuetega Inimeste Kojas asutati MTÜ Erihoolekandeteenuste Pakkujate Liit ning esitleti pöördumist valitsuse ja sotsiaalministri poole koos ettepanekuga istuda läbirääkimislaua taha.

Liidu nägemus valdkonna arendamiseks

Oma pöördumises tõstatame erihoolekandete peamised kitsaskohad, mis vähendavad teenusepakkujate võimekust osutada ning klientide võimalust tarbida kvaliteetset teenust. Asetades nende kitsaskohtade lahendamise prioriteediks, näeme võimalusi arendada välja teenuste süsteem, mis vastaks klientide vajadustele ja tagaks ressurside eesmärgipärase kasutamise. Prioriteedid on: 1) erihoolekandeteenuste sisu, 2) teenuste kättesaadavus ja jätkusuutlikkus, 3) teenuste riiklik finantseerimine. Vastuse küsimusele, miks just sellised prioriteedid, leiad artiklit edasi lugedes.

■ Erihoolekandeteenuste sisu

Näeme vajadust arendada välja sotsiaalhoole-

kandeseaduses (SHS) kirjeldatud seitsme erihoolekandeteenuse alusel rohkem teenuseid, mida oleks võimalik omavahel kombineerida vastavalt klientide vajadustele ning pakkuda erinevas mahus. Nimetame sellist lähenemist komponendipõhiseks teenuse ülesehituseks.

Praegu on võimalik pakkuda erihoolekandeteenust tarbivate klientidele seitset teenust. Kuid sama teenust tarbivate klientide eesmärgid ja seega ka teenusepakkuja tegevused ühe teenuse raames on erinevad, mis tähendab omakorda ka erinevaid kulusid. Näiteks ei sisalda ööpäevaringne teenus kliendi töövõime tõstmist, talle töö võimaldamist ega töö juhendamist töökohal. Teenuse kirjeldus jätab selles osas küll veidi tõlgendamisruumi, ent eraldi tööga seotud tegevusi välja ei too. See tähendab, et nimetatud tegevustega kaasnevad kulud ei kajastu adekvaatselt praeguses teenuse maksumuses. Ometi on ööpäevaringisel teenusel kliente, kes on juhendamise korral võimalised osalise ajaga töötama ning seda praegu ka teevad. See aga ei tähenda, et kõik ööpäevaringsele teenusele saabuvad kliendid suudavad kohe töötada ning et töötamisega kaasnevad kulud peaksid sisalduma iga kliendi teenuse maksumuses. Selle näite puhul on kahe kliendi teenuse maksumus praeguse rahastamis põhimõtte alusel sama, ent tegelik kulu olenevalt kliendi eesmärgist ja tema tegevustest võib olla väga erinev. Piltlikult öeldes, kui ühe kliendi teenuse sisuks on majutus, toitlustus, töö ning igapäevaelu juhendamine, ent teise kliendi teenuse sisuks majutus, toitlustus, huvitegevuse ja igapäevaelu juhendamine, siis kahele kliendile pakutav teenus on erinev ning erinev on ka teenuse tegelik maksumus. Komponendipõhine teenuse ülesehitus võtaks sellist erinevust arvesse: nii teenuse sees pakutavate tegevuste kui ka nende tegevustega kaasnevad kulud oleks selgelt välja toodud ning vastavalt nendele kujuneks ka teenuse hind igale kliendile.

Sama teenust saavatel klientidel on ka erinev toimetuleku tase ning juhendamise vajaduse maht. Näiteks üks toetatud elamise

¹ Projekti rahastas regionaalministri valitsemisala ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital.

teenust tarvitv klient vajab intensiivset juhendamist kolm tundi päevas, ent teine saab edukalt hakkama kahetunnise juhendamisega nädalas. On selge, et nendele klientidele osutatava teenuse maht ja hind on erinevad, seda aga praegune teenuste rahastamine ei arvesta – mõlema kliendi teenuse kuumaksumus on sama.

Samuti annaks teenuste komponendipõhine ülesehitus kliendile võimaluse paindlikult kasutada ühiskonnas pakutavat moel, et riik ei finantseeriks teenuseid topelt. Näiteks kui eelpool kirjeldatud toetatud elamise teenust tarvitv klient läheb ametikooli, siis praeguse rahastamise juures kliendi toetatud elamise teenuse kuumaksumus jääb samaks, kuigi talle osutatava teenuse maht pärast ameti-

soovis teenust saada just selle teenusepakkuja juures, kus vabanes koht. Nüüd aga kehtib põhimõte, kus vabanenud teenusekohad (ja seega ka teenuse rahastus) liiguvad teenusepakkujate vahel vastavalt sellele, millise teenusepakkuja juures järjekorras esimene klient teenust saada soovib. Toetame igati seisukohta, et tehtud muudatus on andnud klientidele senisest veidi suurema võimaluse valida sobiv teenusepakkuja. Samuti on ju ka igati õiglane, et järjekorras eespool olev klient saab teenusele esimesena. Samas on aga uus süsteem tekitanud olukorra, kus need teenusepakkujad, kelle juurde teenusele soovivad kliendid on järjekorras taga-pool, on tõsisest raskustes, et hoida organisatsioon tegev ka seni, kuni järjekord jõuab

---

Kuna nn pearahast rahastatakse tegevusjuhendajate palka, kes on teenuste pakkumisel peamine ressurss, ning tegevusruume ja -vahendeid, siis seab madal pearaha otseselt ohtu kvaliteetse teenuse osutamise.

---

kooli astumist tegelikult väheneb.

Kokkuvõtvalt leiame, et teenuste komponendipõhine ülesehitus võimaldaks pakkuda kliendile just talle vajalikku teenust vajalikus mahus ning optimaalsete ressurssidega.

■ **Teenuste kättesaadavus ja jätkusuutlikkus**

Teenusepakkuja võimekus järjepidevalt teenuseid pakkuda on ühelt poolt otseselt seotud teenuste rahastamisega, kuid samas on see seotud ka ajaga, millal klient teenusele saabub. See aga sõltub omakorda teenuste järjekordadest. Leiame, et praegune järjekordade pidamise korraldus ei taga teenuste jätkusuutlikkust ning seega pikemas perspektiivis ei võimalda kliendil valida sobivat teenusepakkujat.

Alates selle aasta 1. märtsist kehtestas Sotsiaalkindlustusamet uue erihoolekandeteenuste suunamise korra. Varem kehtinud korra järgi suunas Sotsiaalkindlustusamet erihoolekandetasutuses vabanenud teenusekohale järjekorrast esimese inimese, kes

tema juurde teenusele soovivate klientideni. Näeme siin tõsist ohtu teenusepakkumise jätkusuutlikkuse ja teenuse kvaliteedi tagamisele. Küsimus ei ole selles, et teenusepakkumise lõpetamine ohustab neid pakkujaid, kelle juurde teenusele üleüldse ei soovita, vaid kahjuks lõpetavad teenusepakkumise need, kelle juurde teenusele minna soovivad on teistest hiljem avaldanud soovi ennast teenuse järjekorda võtta.

Kui erihoolekandeteenuste sisu ning teenuste kättesaadavus ja jätkusuutlikkus on tulevikku suunatud küsimused, mis eeldavad laiapõhist analüüsi ja ülevaadet teiste riikide parimatest praktikatest ning Eesti erinevate süsteemide (tervishoid, haridus, tööhõive) sidustamist, siis üle ega ümber ei saa tänapäeval kõige olulisemast: teenuste alarahastamisest. Kuna nn pearahast rahastatakse tegevusjuhendajate palka, kes on teenuste pakkumisel peamine ressurss, ning tegevusruume ja -vahendeid, siis seab madal pearaha otseselt ohtu kvaliteetse teenuse osutamise.

Nn pearaha on jäänud samale tasemele alates erihoolekandeteenuste loomisest 2009. aastal. Seetõttu on erihoolekannet vajavate inimestega töötava tegevusjuhendaja keskmine palk praegu vaid 460 eurot kuus, mistõttu on üha raskem palgata kvalifitseeritud tööjõudu. Liidu liikmetel on kogemusi, et luues uusi teenusekohti lähemale suurematele keskustele, muutub üha raskemaks leida ka mittekvalifitseeritud töötajaid, kes oleksid valmis läbima tegevusjuhendaja tööks nõutava koolituse.

Leiame, et teenuste osutamiseks praegu kehtestatud kulud vajavad ülevaatamist: teenuse hindade tuleks tõsta määral, mis võimaldaks tõsta tegevusjuhendajate palka. Teenuse kulupõhise hinna kujundamise kõrval on oluline üle vaadata teenustele seatud nõuded ning kaaluda nende nõuete muutmist, mis teenuse kvaliteedile kaasa ei aita. Meie hinnangul on nendeks nõuded personali suhtarvule ning füüsilisele keskkonnale.

■ Nõuded personali suhtarvule

Vastavalt nõuetele on teenusepakkujal kohustus tagada teatud arv tegevusjuhendajaid teatud arvu klientide kohta. Näiteks osutades kümnele kliendile toetatud elamise teenust, peab teenusepakkujal olema tööl üks tegevusjuhendaja. Sama nõue kehtib kogukonnas elamise teenuse puhul. Samas ei arvesta nõue klientide väga erinevat toimetulekutaset ning tegelikku juhendamisevajadust, mis toetatud elamise klientidel on tunduvalt väiksem kui kogukonnas elamise klientidel. Kui näiteks toetatud elamise kümme klienti vajavad igaüks kaks tundi juhendamist nädalas, siis tegevusjuhendaja tegelik koormus on vaid 20 tundi nädalas. Praktiline kogemus näitab, et üks tegevusjuhendaja on võimeline osutama toetatud elamise teenust 15–20 kliendile nädalas. Samas ööpäevaringse hooldamise teenuse nõuded näevad ette ühte tegevusjuhendajat 15 kliendi kohta, kuigi riiklik suund on osutada teenust väikestes pereüksustes, kus kliente on kindlasti vähem kui 15. Seega tekib praktikas olukord, kus pereüksustes teenust osutades võtab teenusepakkuja teenuse osutamiseks tööle nõutust enam personali, ehkki kulusid praegune rahastamine ei kata.

Personali suhtarvu nõue on jäänud jalgu teenuse osutamise praktikale ning klientide muutuvatele vajadustele. Liidu ettepanek on analüüsida, kas tegevusjuhendajate suhtarvu nõuete osas oleks otstarbekam kehtestada teenustele kvaliteedinäitajad, mis arvestavad eeskätt kliendi ja teenuse eesmärgi saavutamist. Tegevusjuhendajate arvuline vajadus aga vaadata üle teenustele kulupõhise hinna kujundamisel.

■ Nõuded füüsilisele keskkonnale

Teenuseosutamise füüsilisele keskkonnale seab nõuded määrus „Tervisekaitse- ja eraldusruumide erihoolekandeteenustele ja eraldusruumile”. Näeme siin mitmeid mittevajalikke nõudeid, mille täitmiseks on teenuseosutaja sunnitud riiklikku teenuse tasu ebamõistlikult kasutama. Näiteks kohustab määrus kogukonnas elamise ja ööpäevaringse hoolduse teenuse osutamisel tagama ühtse magamistoa sisustuse kõigile klientidele, loetledes konkreetseid sisustuselemente. Seetõttu teeb teenuse osutaja ebamõistlikke kulutusi, kuna nõutud sisustus tuleb tagada ka juhul, kui teenusel olevad inimesed seda ei kasuta. Samuti ei toeta nõue individuaalset lähenemist, mille kohaselt tuleks kliendi magamistuba sisustada lähtudes tema isiklikest vajadustest, soovidest ja harjumustest. Kes meist sooviks, et tema magamistoa sisustus oleks samasugune nagu kõigil teistel?

Olles juba arutanud osasid artiklis kirjeldatud probleeme sotsiaalministeeriumiga ja Sotsiaalkindlustusametiga usume, et kuigi erihoolekanne vajab põhjalikke muudatusi, oleme teel kliendikesksemate ja jätkusuutlikumate teenuste poole. Kutsume kõiki erihoolekandeteenuste pakkujaid ühinema vastloodud liiduga, et kujundada teenuseosutajate endi kesksis ühtne nägemus valdkonna arengust ning seista hea kõrge kvaliteedistandardi eest.

Eesti saavutused vanemaealiste rakendamisel tööturul: kuidas minna edasi?

Iris Pettai
Eesti Avatud Ühiskonna
Instituudi juhataja

19. septembril toimus Tallinnas ESF toel konverents „Vanemaealisus – väljakutse inimesele ja tööturule”, kus mitme valdkonna eksperdid, poliitikud ja tööandjad arutasid, kuidas paremini rakendada vanemaealiste potentsiaali tööturul. Artikkel põhineb suures osas autori konverentsietteandel, kuid võtab kokku ka olulisemad konverentsi järeldused.

Eesti saavutused

Vanemaealiste tööturul püsimine on kujunemas keskseks teemaks nii Euroopas kui ka Eestis tööealise elanikkonna osatähtsuse vähenemise tõttu. Võrreldes muu Euroopaga on Eestil märkimisväärsed saavutusi vanemaealiste tööhõives.

Kõrge positsioon tööhõives. Eesti on Euroopa Liidus Rootsi järel vanemaealiste tööhõivelt teisel kohal: Eestis on vanemaealiste tööhõive 64% ja Rootsis 75%. Eestis on vanemaealiste, eriti naiste, tööhõive teiste Euroopa riikidega võrreldes kõrge, samuti on kõrge tööhõivest väljumise iga – 62,6 aastat. Praegu jääb vanemaealiste töötajate (55–64-aastased) tööhõive EL-is alla 50%.

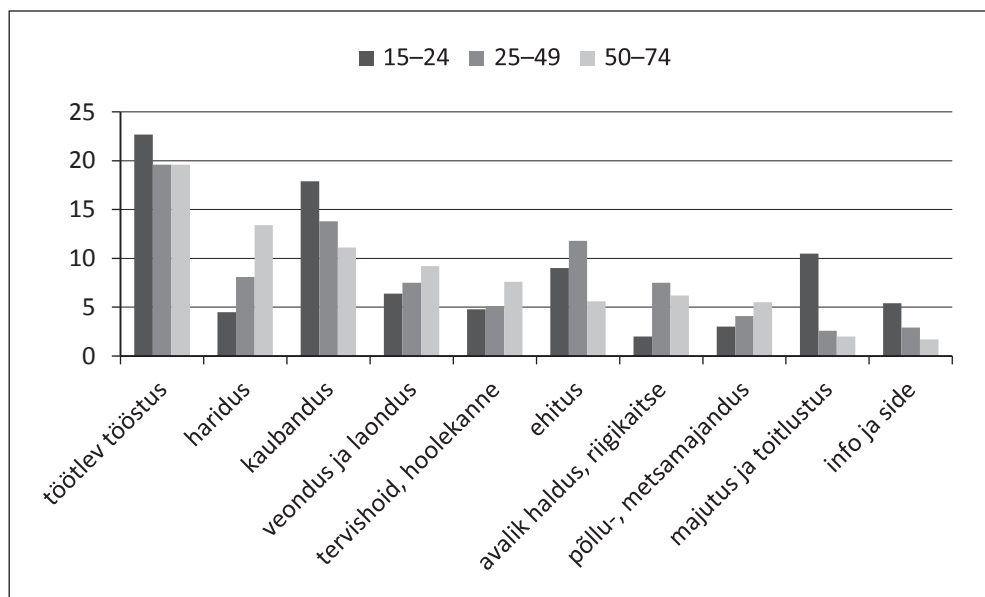
Aktiivsuse kasv tööturul. Viimase kümnendi jooksul on mitteaktiivsete vanemaealiste arv kahanenud ligi kolmandiku võrra. See on saavutatud peamiselt naiste aktiivsuse kasvu tõttu, pärast naiste pensionile mineku aja tõstmist. Võrreldes 2000. aastaga, kui vanemaealisi mitteaktiivseid mehi oli 38% ja naisi 62%, on nüüdseks vastavad näitajad peaaegu võrdsustunud, ca 35%. Mitteaktiivsete naiste osatähtsus on vähenenud rohkem kui 40%.

Vanemaealistel on juhtiv positsioon mitmes tegevusvaldkonnas:

- töötlev tööstus – 19 %
- haridus – 14%
- hulgi- ja jaekaubandus – 11%
- veondus ja laondus – 9%
- tervishoid ja sotsiaalhoolekanne – 8%.

Joonisel 1, lk 13 selgub, et tegevusvaldkonnad sõltuvad inimeste vanusest üsna oluliselt.¹ Kõige ühtlasem on hõivatute vanuseline jaotus töötlevas tööstuses, kus on hõivatud kõigist põlvkondadest ümmarguselt viiendik. Väga selgelt on eakamate pärusmaaks haridus, samuti

¹ Joonisel 1 on vanemaealiste vanuserühm vahemikus 50–74 aastat

Joonis 1. Eri vanuserühmadesse kuuluvate hõivatute jaotus tegevusvaldkondade järgi 2011. aastal (protsentides)

tervishoid ja hoolekanne – valdkonnad, mis eeldavad head erialast ettevalmistust.

Kaubanduses ning veonduses-laonduses on suundumused vastandlikud: kaubanduses töötavad eelistatavalt nooremad, veonduses-laonduses pigem vanemad inimesed.

Põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi tegelevad pigem vanema põlvkonna esinajad, kuigi nendes valdkondades tegutseb ka nooremaid.

Probleemid ja takistused

Vaatamata saavutustele on vanemaealiste tööerakendumisel tõsisemid probleeme ja takistusi.

Kõrvuti 15–24-aastaste noortega on vanemaealised üks suuremaid tööturu riskigruppe. Vanemaealistel tuleb kulutada töötusperioodile aasta või rohkemgi, ja nii on iga kolmas pikaajaline töötaja üle 50 aasta vana. Valdav osa (üle 80%) 50+ töötutest on nõus vastu võtma madalamat haridust nõudva töö ja sellest tulenevalt kaotama oma senisele kvalifikatsioonile ja haridusele vastava palga.² 50+ inimeste puhul on tavapärase madal staatus tööturul, tõrjus ja vähene eneseusk.

Piiratud võimalused ümber- ja täiendusõppeks. Eestis investeeritakse väga tagasihoidlikult vanemaealiste töötajate tööturul hoidmisesse ümberõppe ja täienduskoolituse kaudu. Töötajad eelistavad koolitada nooremat tööjõudu.

Tervislik seisund. Üheks tõsisemaks probleemiks, mis takistab vanemaealiste töötamist ja töötuna uue töö leidmist, on tervislik seisund. 2010. aastal ei töötanud tervislikel põhjustel ligi 20 000 vanemaealist. 2011. aasta tööjõu uuringus hindas oma tervislikku seisundit halvaks või väga halvaks: 45–54 aastastest 8%, 55–64 aastastest 12%, 65+ aastastest 32%.

50+ on töötaja jaoks riskantne tööjõud. Töötajad eeldavad, et eakatel töötajatel ei ole nüüdisaegseid teadmisi ja tööoskusi, nad ei suuda intensiivselt töötada, ei ole piisavalt paindlikud, et tööelu muutustega kohaneda. Sarnaste professionaalsete oskuste puhul eelis-

² Eesti Tööjõu uuring 2009

tatakse vaba töökoha täitmisel nooremaid kandidaate. Mida vanem on töötaja, seda saagedamini tuleb tal leppida teisejärguliste ja n-ö hädaabitöödega: valvur, koristaja, sanitar, garderoobitadi jne.

Vanemaealiste negatiivne kuvand. Oleme harjunud suhtumisega, mis võimendab vananemisega kaasnevaid negatiivseid aspekte. Eakaid peetakse haigeteks, abituteks ja mittevajalikeks, suureks koormaks (pensionid, tervishoid) nooremale põlvkonnale ja nendeks, kes midagi tagasi ei anna.

Lahenduste otsimine: individuaalne töö sihtgrupiga

Vanemaealiste tööhõivele lahenduste otsimine on Eestis alanud. Nii on ESF-i ja INNOVE toel käivitunud mitu huvipakkuvat projekti, mille panus 50+ tööturule toomisel on märkimisväärne.

Üldjuhul on ESF-i projektid suunatud kõige raskemas olukorras olevatele töötutele, kellele töötukassa või ka kohalike omavalitsuste toest ja konsultatsioonidest jääb väheseks. Kui inimene on olnud töötuta aasta või kauem, vajab ta individuaalset lähenemist, kestvamat ja süsteemsemat toetust, mida on võimalik pakkuda projekti kaudu. Projektide abil otsitakse võimalusi ka kõige raskemate probleemide lahendamiseks, sünnivad uued ideed ja algatused, töötatakse välja väärtuslikke koolitus- ja juhendamaterjale, käsiraamatuid jms. Koolitatakse uusi spetsialiste, kellele projektid annavad väärtuslikke töökogemusi.

Artikli autoril oli võimalus osaleda 2009. aasta lõpus käivitunud projektis³, mille eesmärk oli tuua tööturule tagasi pikaajalisi töötuid vanuses 50+. Projektiga liitunud inimestel polnud esmapilgul näitajad sugugi halvad: enamikul oli eriala kinnitav diplom (77%), valdavalt omati kas kesk- või keskeriharidust, põhiharidusega oli vaid iga kümnes, 18%-l oli koguni kõrgharidus, 93% ei olnud veel jõudnud pensioniikka. Ka tervislik seisund ei olnud enamikule (80%) takistuseks töö tegemisel.

Ometi moodustasid ¾ sihtrühmast pikaajalised töötud, kusjuures iga teine oli olnud töötuta kaks aastat ja kauemgi. Esimestel kohtumistel selgus, et enamiku projektiga liitunute lootused omal käel tööd leida olid nullilähedased.

Küsitlusega uurisime, mis on peamised takistused töö leidmisel. Üllatuslikult selgus, et peamine barjäär on vanus. Põhiosa vastanutest (86%) oli veendunud, et just vanuse tõttu ei ole neid võetud tööle. Oluliselt väiksem arv (67%) tõi põhjuseks, et kodukohas on raske tööd leida, kolmanda takistusena nimetati kehva tervist (47%). Madal kvalifikatsioon või sobiva eriala puudumine (nimetas 44%), mida reeglina peetakse esimeseks töötuse põhjuseks, oli tähtsuselt alles viiendal kohal (tabel 1, lk 15).

Tulemused näitavad, et osa vanemaealiste põlvkonnast on andnud endale hävitava hinnangu vanuse tõttu, olles veendunud, et kui kriitiline vanusepiir (50+) on ületatud, pole mingit lootust tööd leida. Sihtrühma vanusebarjääri ületamine ja inimeste veenmine, et ka 50+ põlvkond on tööturul vajalik, oli tõsiseks väljakutseks projekti eesvedajatele. Sihtrühma tuli veenda järgmises:

- vanemaealised ei ole tööturul saamatamad ja abitumad kui noored
- vanemaealistel on tööturul noorema põlvkonnaga võrreldes suuri eeliseid
- vanemaealised on võimelised karjääriks ja suurteks saavutusteks.

Töös sihtrühmaga rakendati mitmesuguseid meetmeid: tööklubi, mentorlus, nõustamine, eriala õpetamine (+arvutiõpetus ja eesti keel mitte-eestlastele), tööpraktika, abistamine töökoha leidmisel, tööle kinnistumisel jms. Tagantjärele võib öelda, et kõik meetmed olid omal kohal

³ Projekt „Vanemaealiste tööturule toomine sotsiaalse suutlikkuse ja konkurentsivõime suurendamise kaudu” 01.11.2009–31.10.2012, läbiviijad on MTÜ Tugi- ja Koolituskeskus Usaldus (rakendaja), Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, Elva Koolituskeskus ja MTÜ EV Koolitus (partnerid).

Tabel 1. Millised on Teie peamised takistused töö leidmisel? Vastused skaalapunkti-dele „oluline + samuti takistus”

I Väga olulised takistused (peab oluliseks 60% ja enam vastajatest)	%
vanus, minuvanuseid ei võeta enam tööle	86
minu kodukohas pole mulle sobivat tööd saada	67
II Olulised takistused (peab oluliseks 30–59% vastajatest)	
halb tervis, krooniline väsimus	47
ei valda arvutit, et interneti abil tööd otsida	45
madal kvalifikatsioon, sobiva eriala puudumine	44
mul on piiratud suhtlemisringkond, pole, kes soovitaks mõnd tööandjat	40
vaesus ja rahapuudus, et sõita tööotsingutele, osta sobivaid riideid jms.	34
III Vähem olulised takistused (peab oluliseks vähem kui 30% vastajatest)	
ei oska eesti keelt	23
ma pole eriti viitsinud omal käel tööd otsida	15

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2011

ja andsid häid tulemusi. Iga sihtrühma liikmega tegeldi vähemalt üheksa kuud (kolm kuud osaleti tööklubis ja kuus kuud tegeles töötuga mentor). Individuaalne, pikaajaline ja fokusseeritud töö oli tulemuslik: 398-st projektis osalenud inimestest leidis tööd 215 ehk 54%. Nad asusid tööle turvatöötajana, hooldajana, lapsehoidjana, puhastusteenindajana, floristina vm ametikohtadele. Ülejäänud 183 projektis osalenud jätkavad aktiivselt tööotsinguid: osa on tööandjate juures töökoha ootel, osa tööpraktikal jne. Projektis omandatud uus eriala, teadmised ja oskused töö leidmiseks, samuti suurenenud enesekindlus on loonud kvalitatiivselt uue aluse tööellu naasmiseks.

Projekti jooksul muutus osalejate käitumine ja hoiak töötamise suhtes: inimesed muutusid avatumaks, paranesid eneseanalüüsi oskused, osaleti individuaalse tegevuskava koostamises, et ületada passiivsust ning madalat enesehinnangut ja leida tööd.

Projektis tuli ületada ka tööandjate vastuseisu. 50+ tööjõu suhtes positiivselt häälestatud tööandjaid otsime üle kogu Eesti. Potentsiaalsete tööandjatega sõlmimise usalduslikud püsisuhted, mille alusel oli võimalik kokku viia tööandjad sihtgrupi liikmetega. Enne eriala õpetamist selgitasime, millise tööandja juures on projektis osalejal võimalik tööd saada ja millised on tööandja nõudmised. Võimaluse korral osalesid tööotsijate erialalises koolitamis- ses ka tööandjad ise.

Lahenduste otsimine: riigi sammud

Oleks väga ennatlik oodata, et projektidega saavad lahendatud kõik 50+ töötute probleemid. Eesti vajab hästi läbimõeldud riiklikku strateegiat vanemaaliste tööturul hoidmiseks. Üle 50-aastaste tööle rakendamisel on kolm osapoolt – tööandja, riik ja töötaja –, kelle vahel vastutus jaguneb. Pikaks tööeluks, elukestvaks õppeks ja vajadusel ümberõppeks ning vananemisega kaasnevateks muutusteks peavad valmistuma kõik kolm osapoolt. Otsustav roll on valitsusel, kes peaks märksa julgemalt ja selgemalt üles näitama oma huvi 50+ tööjõu vastu.

Juba lähiajal on vaja selgeid sõnumeid riigilt:

Sõnum 50+ töötajatele: olete tööturule oodatud!

- teil on õigus uuele elukutsele, karjäärile, väärrikale tööle
- olete oodatud ümber- ja täiendõppes (mitte ainult väärrikate või kolmanda nooruse ülikoolis)
- 50+ inimeste konkurentsivõime suurendamiseks tööturul investeeritakse, neid valmistatakse ette pikemaks töötamiseks.

Sõnum tööandjatele

- aitame maandada riske 50+ tööle võtmisel ja töökohtade kohandamisel
- tööandjatel tuleks rakendada tööaja paindlikkust toetavaid meetmeid nagu osaaajatöö ja keskmisest lühemad tööpäevad
- tööelu tervikuna vajab põhjalikku ümberkorraldamist, et ennetada vanemaaliste varast tööturult lahkumist ja pikendada nende tööalase aktiivsuse perioodi.

Sõnum haridussüsteemile

- 50+ ümber- ja täiendõpe, ka uue kõrghariduse omandamine tuleb muuta lihtsalt kättesaadavaks.
- Elukestev tööalane õpe aitab olla tööturul konkurentsivõimeline, ühtlasi vähendab see töötajate ebakindlust ja riski jääda töötuks väheste teadmiste ning oskuste tõttu.

Sõnum: 50+ tervislik seisund tuleb võtta luubi alla

Vanemaaliste tööturul püsimiseks on väga oluline panustada tervishoidu, sest vanemaaliste tervislik seisund vajab pidevat järelevalvet, aga ka ravi ja taastamist. Koos vanusega suurenevad pikaajalised terviseprobleemid ja kroonilised haigused. Jyväskylä ülikooli professori Juhani Ilmarineni hinnangul vajab ligikaudu 30% 50–64-aastaste vanuserühma kuuluvatest meestest ja naistest oma terviseprobleemide tõttu kiirete kohanduste tegemist töökohal, et ennetada ennetähtaegselt pensionile jäämist ja töövõimetust.⁴

Projekt vanemaalistele käsitöömeistritele

Septembris algasid Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia projekti „Vanemaaliste käsitöömeistrite lõimimine tööturule” raames käsitöötehnoloogiate ja ettevõtluse koolitused Pärnus, Rakveres, Tallinnas, Tartus, Viljandis ja Võrus. Koolitusele kutsuti üle 50 aastased käsitööd oskavad inimesed, kes olid hetkel töötud. Osaleda saavad ka kuni 74 aastased mittetöötavad pensionärid. Süvendatud tehnoloogiaõpe toimub viies tehnikas: silmuskudumine, masinkudumine, telgedel kudumine, tikkimine, vöökudumine. Iga osaleja saab õppida ühte või kahte tehnikat. Projekti eesmärk on koolitada heade tehniliste oskustega käsitöömeistrid, kes on valmis etteantud kavandite järgi käsitöötooteid (sh rahvarõivaid) teostama ja hea kvaliteediga tiražeerima. Koolitus kestab septembrist maini. Käsitöötehnoloogiate koolitused toimuvad kaks korda kuus kontaktõppena ning iseseisva tööna. Ettevõtluskoolituse viib läbi Tartu Ülikooli Ettevõtluskeskus. Pärast koolituse lõppu on parimatele õppuritele planeeritud ühe kuu pikkune tööpraktika kohalike tööandjate (poed ja ettevõtjad) juures. Projekti rahastab Euroopa Sotsiaalfond. Projekti partnerid on Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit ning Viljandimaa Loomeinkubaatorid SA.

Lisainfo: projektijuht Kadri Jäätma, kadri.jaatma@ut.ee
<http://www.kultuur.edu.ee>

⁴ http://www.ti.ee/public/files/active-ageing-in-the-workplace_et.pdf

Pilootprojekt – võimalus toetada toimetulekuraskustes inimesi

Kärt Saarsen

Sotsiaalkindlustusameti projektijuht

Eestis elab märkimisväärsel hulgal inimesi, kes ei tule oma igapäevase elu korraldamisega toime. Põhjusi selleks võib olla väga mitmesuguseid – kas on inimene töötuks jäänud või võlgades, tal on hoolduskoormus või vajab ise hooldamist. Eluga toimetulekut ja töökäimist võib takistada ka vähene haridus, kutseoskuste puudumine või kehvad sotsiaalsed oskused. Kui toimetulekut hakkab takistama juba rohkem kui üks asjaolu, on eneseusk ja motivatsioon kerged kaduma ning pinged kuhjuvad. Selles olukorras vajab inimene tuge ja on hea, kui lisaks lähedastele ja pereliikmetele saab seda vajadusel ka mujalt.

Järgnevalt tuleb juttu võimalustest, mida pakub sotsiaalsete ja majanduslike toimetulekuprobleemidega inimestele projekt „Multiprobleemidega inimestele vajaduspõhiste teenuste pakkumine juhtumipõhise võrgustikutöö piloteerimise kaudu”. Tegemist on pilootprojektiga, mis käivitatakse käesoleva aasta algul Euroopa Sotsiaalfondi finantseerimisel riikliku programmi „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2012–2013” raames.

Projekti tegevusi viib ellu Sotsiaalkindlustusametis töötav projektimeeskond koostöös kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate, nõustamisteenuste osutajate ja teiste partneritega. Artikli kirjutamise hetkeks on projektimeeskond koos töötanud kaheksa kuud ja esmane kogemus projekti kavandatud tegevuste käivitamisel on saadud.

Eesmärkidest

Multiprobleemidega inimesi elab igas Eesti omavalitsuses. Nendega tegelemine on sot-

siaaltöötajate jaoks töömahukas ja nõuab mitmesuguseid ressursse. Tõsiste toimetulekuraskustega inimesed vajavad sageli selliseid teenuseid, mida kohapeal ei osutata ja mis osaliselt pole kättesaadavad ka kohalike omavalitsuste piiratud võimaluste tõttu.

Euroopa Liidu rahaga püütakse katseprojektiga käivitada tugisüsteemi, mis täiendaks kohalike omavalitsuste võimalusi tegeleda tõsiste toimetulekuraskustega inimeste probleemidega ja parandaks ka nõustamisteenuste kättesaadavust Eesti eri piirkondades. Teisest küljest püütakse projektiga ennetada inimese langemist sügavatesse toimetulekuraskustesse.

Projekti raames on tööle asunud neli piirkondlikku koordinaatorit, kes koostöös sotsiaaltöötajatega tegelevad valdades ja linnades keerulisemate juhtumitega, arendavad võrgustikutööd ja suunavad toimetulekuraskustes inimesi erinevatele teenustele. Tegevuse üheks märksõnaks on elukohalähedus, mis tähendab seda, et projekti koordinaatorid lähevad omavalitsusse sotsiaaltöötajate ja toimetulekuraskustes inimestega kohtuma ja võrgustikutööd tegema, samuti püütakse osutada nõustamisteenuseid inimestele võimalikult nende elukoha lähedal.

Projekti põhieesmärk on suurendada multiprobleemidega inimeste ja nende pereliikmete toimetulekuvõimet, et tõsiste toimetulekuprobleemidega inimesed suudaksid tööle minna või töö säilitada ning paremini korraldada oma igapäevaelu ja suhteid. Et seda saavutada, tegeletakse iga projekti kaasatud inimesega juhtumipõhiselt. Projekti kaudu on inimestel võimalik saada tasuta

psühholoogilise nõustamise, võlanõustamise ja tugiisikuteenust. Psühholoogilist nõustamist on inimestel võimalik vastavalt vajadustele saada nii individuaalselt kui ka perenõustamisena.

Selleks et nõustamisteenused oleksid inimestele paremini kättesaadavad, on projekti kaasatud teenusepakkujad kogu Eestis. Nende leidmiseks korraldas sotsiaalkindlustusamet kaks riigihanget ja nüüd on 14 maakonnas teenusepakkujad olemas. Raplamaa on ainus maakond, kuhu teenusepakkujaid ei õnnestunud hangetega leida ja seetõttu on seal klienditööd teha keerulisem kui mujal, kuigi inimesi saab vajadusel suunata teenusele ka teise maakonda.

Olulisel kohal projektis on juhtumipõhise võrgustikutöö arendamine. Koordinaatorid püüavad koondada infot eri allikatest pärit võimaluste kohta ja need teenused omavahel kokku siduda, lähtudes seejuures iga konkreetse inimese vajadustest.

Projekt „Multiprobleemidega inimestele vajaduspõhiste teenuste pakkumine juhtumipõhise võrgustikutöö piloteerimise kaudu” kestab kaks aastat, 2013. aasta lõpuni. Selle aja jooksul peaks erinevaid nõustamisteenuseid saama vähemalt 2000 inimest. Projekti vältel selgub, millised on tüüpilisemad kliendijuhtumid, plaanis on välja töötada juhtumipõhise võrgustikutöö protsessikirjeldused piirkonniti. Projekti jooksul saadud kogemustele tuginedes koostatakse kontseptsioon, kuidas pakkuda teenuseid juhtumipõhise võrgustikutöö kaudu.

Kuidas seni läinud on?

Projektimeskonna esimestel töökuudel töötati välja materjale, otsiti teenusepakkujaid ja tehti muid ettevalmistusi. Koordinaatorid kogusid infot kohalike omavalitsuste teenuste kohta ja tutvustasid projekti maakondades. Nüüdseks on koordinaatorid klienditööd kohalikes omavalitsustes teinud kuus kuud. Septembri lõpuks oli projektiga liitunud 618 multiprobleemidega inimest 98 omavalitsusest. Koordinaatorid kohtusid märksa rohkema hulga toimetulekuraskustes inimestega, aga on üsna loomulik, et osa kliente ei soovi projektiga liituda ja ei pea nõustamisteenuseid vajalikeks.

Koostöö kohalike omavalitsustega on seni olnud päris ladus ja tõsiasi, et kolmandik Eesti omavalitsustest on projektiga liitunud, näitab, et multiprobleemidega inimestele suunatud tegevused on väga vajalikud. Võttes arvesse, et ainuüksi toimetulekutoetust sai Eestis eelmisel aastal 24 332 peret ning see ei hõlma sugugi kogu projekti sihtgruppi, peaks olema piisavalt inimesi, kes vajaksid projekti kaasamist.

Projektis osalevad omavalitsused on öelnud, et nende jaoks annab projektis osalemine eelkõige lisaressurssi – silmas peetakse nii Sotsiaalkindlustusameti koordinaatoreid lisatööjõuna kui ka täiendavate teenuste saamise võimalusi inimestele. Võimalus suunata abivajajaid eelpool mainitud teenustele on teinud kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate elu lihtsamaks ning annab reaalse võimaluse klientidele lahendusi pakkuda.

Pärast mõnekuist klienditööd tegime kokkuvõtte projekti kaasatud inimeste kohta. Selgus, et:

- naiste osakaal meie klientide hulgas on $\frac{2}{3}$
- enamik projekti kaasatud inimesi on vanuses 25–49
- valdav enamik projekti kaasatutest on alg-, põhi- või keskeriharidusega. Alg- ja põhiharidusega inimeste osakaal on 47%.
- üle 80% klientidest on töötud, kusjuures nende inimeste osakaal, kes ei ole end Töötukassas töötuna registreerinud, on 40%.

Projekti sihtrühmaks on inimesed, kellel on väga erinevaid probleeme, mis toimetulekuraskusi põhjustavad. Alljärgnevalt on näitena välja toodud mõned tüüpilised olukorrad, millega meie koordinaatorid klientidega kohtudes kokku on puutunud:

- tõsiste võlaprobleemidega inimesed, kelle puhul sageli lisandub töökaotus ja üldine motivatsioonilangus. Võlanõustamisega on võimalik sellistel klientidel oma finantsolukorrast parem ülevaade saada, lisaks võib vajalik olla ka psühholoogiline nõustamine.
- töö kaotanud keskealised inimesed, kes ei suuda kohaneda tööturu nõuetega ja on kaotanud eneseusu. Materiaalne

toimetulek halveneb, pingestuvad suhted lähedastega, tekib alkoholisõltuvus jm probleemid.

- 30ndates eluaastates lapsi kasvatavad naised, kellel sageli puuduvad kutseoskused või ei vasta need tänapäevastele vajadustele. Pikka aega tööturul eemal olnud inimestena on nende sotsiaalsed oskused halvenenud, enesehinnang langenud ja töö leidmine muutunud päris suureks probleemiks.

Praegune klienditöö kogemus näitab seda, et kõik projekti raames pakutavad nõustamisteenused on inimestele vajalikud. Kliendid ise on kõige rohkem huvitatud võlanõustamisest. Selle praktilisest vajadusest saavad inimesed hästi aru, paraku ei ole teenus laialdaselt kättesaadav.

Klientidega suhtlemisel on selgunud, et on hulk abivajajaid, kes ei ole abi osanud (julgenud) kellelki küsida ja on sotsiaaltöötajatele tundmatud. Kliendikohtumistel on aeg-ajalt selgunud, et omavalitsuses on küll teada, et üks või teine kohalik pere on toimetulekuraskustes, kuid alles kohtumisel põhjalikuma arutelu käigus selgub inimese probleemide tegelik ulatus.

Meie koostöö teenusepakkujatega on valda-

valt olnud väga hea ja suunatud lahenduste leidmisele. Väga rõõmustavad on olukorrad, kui teenusepakkujad on olnud valmis sõitma teistesse piirkondadesse nõustama, kui klientidel seda väga vaja on olnud. Mitmed omavalitsused on abivalmilt pakkunud nõustajatele sobivaid ruume, et oma valla inimestel oleks võimalik teenuseid kohapeal saada ja nad ei peaks kaugemale sõitma.

Positiivne on olnud sotsiaaltöötajate koostöövalmidus, mis toetab kliendikohtumiste õnnestumist. Omavalitsuste sotsiaaltöötajad on igati abistanud ruumide leidmisel ja abivajajate kohale kutsumisel, vajadusel korraldanud ja hüvitanud transpordi ning püüdnud kliendiga ühendust saada, kui ta ei ilmu kohale. Koordinaatorid püüavad omalt poolt sotsiaaltöötajatele anda regulaarset tagasisidet nende klientide käekäigu kohta.

Pärast kaheksat kuud projektitööd võib kokkuvõetult öelda, et tegevuse edukuse kindlustab kohapealse koostöö sujumine ja võrgustiku tekkimine – kui kohalikud sotsiaaltöötajad, sotsiaalkindlustusameti koordinaator, teenusepakkujad jt koos sisuliselt tegutsevad, saab klient suuremat tuge ja juba käivitunud võrgustikutöö muudab edasise tegevuse sujuvamaks.

Kaitstud töö teenus pakub erivajadustega inimestele tööd ja eneseteostust

Ulvi Mölder

*Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuse
tööhõivetalituse spetsialist*

1. septembril 2009 käivitati Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuses Euroopa Sotsiaalfondi rahastatud projekt „Kaitstud töö teenus – erivajadustega inimestele töö ja eneseteostuse pakkumine väljaspool avatud tööturgu”, mille tegevused lõppesid käesoleva aasta juunis. Artikkel annab lühikese ülevaate projekti tegevustest ja tulemustest.

Projekti eesmärk oli koostada kaitstud töö teenuse kirjeldus ja kulumudel. Teenuse piloteerimisega sooviti anda sisendit kaitstud töö teenuse riiklikuks rakendamiseks. Kaitstud töö teenusega saab tagada pikaajalise ja püsiva hõivatuse puudega inimestele, kes oma erivajaduse tõttu ei ole võimelised töötama tavalistes töötöingimustes avatud

tööturul või ei ole võimelised seda tegema järjepidevalt.

Piloteerimise tulemused

Astangu keskuses avati **lihttöö ja puutöö töötuba**, mis pakkusid korraka rakendust 20-le erivajadusega kliendile. Kokku osales kahes töötoas 44 klienti. Lihttöötoas tegid kliendid erinevaid lihtsamaid töid, nagu pakendamine, komplekteerimine, liimimine. Puutöötoas täideti allhanketöid ja toodeti omatoodangut: näiteks valmistati lastelaudu ja -toole, diivanjalgu, pannilabidaid ja lõikelaudu. Töö toimus spetsialistide pideval juhendamisel. Kaitstud töötubades tegeldi iga päev tööoskuste omandamise ja arendamisega. Klientidel tekkis tööharjumus, nad õppisid järgima reegleid, pidama kinni juhustest ja antud tööülesannetest, arvestama kaastöötajatega. Teenusel osalemine aitas kaasa klientide mitmekülgsel arengule. Kui alguses olid klientide oskused ja võimed vähesed, siis projekti lõpuks suutsid nad täita erinevaid peenmotoorikat, täpsust ja kiirust nõudvaid tööülesandeid. Tänu sellele suurenes klientide enesekindlus ja soov leida tööd ka avatud tööturul. Avatud tööturule liikus edasi 10 klienti. Lisaks saavutati kokkulepped nelja tööandjaga, kes olid nõus kliente töövõtulepinguga tööle võtma suvehooajaks. Projekti raames kohandati Eesti oludele ja testiti **kutsesobivuse eelhindamise metoodikat Hamet e** ning koolitati seda kasutama 12 spetsialisti üle Eesti. Hamet e hindamis- metoodika arendamisega jätkatakse Astangu keskuses ESF raamprogrammi „Töölesäämist toetavad hoolekandemeetmed 2010–2013” projektis „Töövõimekuse hindamine ja töövõime arendamine”, mille kohta leiab täpsemat informatsiooni Astangu keskuse kodulehel.

Kaitstud töö teenuse tulevik

Kaitstud töö **teenuse kirjelduse ja kulumudeli** koostamisel võeti aluseks lisaks piloteerimise tulemustele ka eri asutuste ekspertide kogemused ja ettepanekud ning välisriikide kogemused kaitstud töö teenuse pakkumisel. Selleks kutsuti kokku spetsialistide meeskond ja külastati mitmeid asutusi kogu Eestis. Kahel ümarlaul anti ülevaade

tegevustest ning toimusid töötoad. Koostöös Norra asutusega Avre külastati Norra kaitstud töö keskusi, kus saadi vajalikke teadmisi ja kogemusi.

Eesti seadustes puuduvad mõisted „kaitstud töö” ja „kaitstud töötamise teenus”. Psüühikahäiretega klientidele on mõeldud töötamise toetamise teenus, mille eesmärk on juhendada ja nõustada isikut, et toetada tema iseseisvat toimetulekut ja parandada elukvaliteeti tema võimetele sobiva töö otsimise ning töötamise ajal. Hetkel pakutakse nimetatud teenuse nime all sisuliselt kahte erinevat teenust:

- kaitstud töö teenus – kliendid leiavad rakendust spetsiaalselt erivajadustega inimestele loodud töökohtadel;
- toetatud tööerakendamise teenus – erivajadustega või teistele ebasoodsamas olukorras olevatele inimestele toe pakkumine eesmärgiga kindlustada nad tasustatava tööga avatud tööturul.

Kaitstud töö teenust nähakse tulevikus erihoolekandeteenusena, mis asendab praegust töötamise toetamise teenust. Teenuse sihtrühmaks on raske, sügava või püsiva kuluga psüühikahäirega inimesed. Edaspidi võiks teenus laieneda peaaajakahjustusega inimestele. Kaitstud töö teenust võib pakkuda kolmel viisil: kas spetsiaalselt loodud töötubades teenusepakkuja juures, avatud tööturul tööpõu- rendi vormis või avatud tööturul töölepingu alusel. Kliendi liikumine ühest etapist teise sõltub tema võimetest ja arengust. Kui klient on selleks valmis, on teenuse pakkujal kohustus leida talle töö avatud tööturul, samas peab kliendil säilima võimalus naasta kaitstud töötuppa, kui töösuhe katkeb. Kliendid, kes ei ole võimelised avatud tööturul töötama, töötaksid kaitstud töötubades kuni teenuse lõpuni. Iga vormi puhul tuleb tagada klientidele pidev toetus ja juhendamine.

Projekti lõpuseminaril 20. juunil anti ülevaade projekti tegevustest ning esitleti kaitstud töö teenuse kirjeldust ja kulumudel. Need on kättesaadavad Astangu keskuse kodulehel www.astangu.ee → projektid ja partnerlus → lõppenud projektid. Kõigil huvilistel on võimalik edastada oma kommentaarid ja täiendused.

Projekt toetatud töölerakendumise teenuse arendamiseks erivajadustega inimestele

Merle Peekman

*Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse
tööhõivetalituse spetsialist*

Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuses viidi läbi 15. septembrist 2010 kuni 30. juunini 2012 projekt „Erivajadustega inimeste tööhõive suurendamine läbi toetatud töölerakendumise teenuse arendamise”. Euroopa Sotsiaalfond toetas seda 86,33% ulatuses.

Projekti eesmärk oli luua uusi võimalusi erivajadustega inimestele tööturule siseneamiseks, töökoha saamiseks ja säilitamiseks. Selleks koostati toetatud töölerakendumise (edaspidi TTR) teenuse kirjeldus ja kulumudel.

Tugi klientidele ja tööandjatele

Teenust piloteeriti Astangu keskkuses, MTÜ-s Iseseisev Elu Tartus ning SA Pärnu Haigla Psühhiaatrikliiniku Päevakeskuses. Igas asutuses hakkas tööle täiskohaga spetsialist, kellel tuli leida töö viieteistkümnelle erineva erivajadusega kliendile.

Kõik töölerakendamise spetsialistid said vastava koolituse: nad olid praktilal Astangu keskkuses tööhõivetalituse spetsialisti töovarjuna, tutvusid TTR osutajatega Soomes ning neid juhendati pidevalt individuaalselt. Iga kuu saadi ka omavahel kokku. Lisaks pakuti toetatud töölerakendamise koolitust 20 spetsialistile, kes tegelevad erivajadustega inimestega.

Teenuse piloteerimisel osalemiseks laekus 80 avaldust. Pärast kahekuist eelhindamise perioodi valiti teenusele 45 klienti – igas asutuses 15. Eelhindamisel jälgiti kliendi huvi töö tegemise vastu, juhendite mõistmist, vastupidavust, pingetaluvust, kellaegadest kinnipidamist, suhtumist kaastöötajatesse. Pärast töövõime hindamist suunati kliendid toetatud töölerakendumise teenusele, mille tulemusena pidi klient jõudma avatud tööturule.

Teenuse oli jagatud kolme etappi: tööle suunamine, töö harjutamine ja töökoha säilitamine. Klientidele pakuti tuge töötamis- oskuste omandamisel, kandideerimiseks vajalike dokumentide koostamisel ning töökoha otsimisel. Samuti toetati neid tööandjatega suhtlemisel, valmistati ette tööintervjuuks ja proovipäevadel osalemiseks. Kui klient asus tööle, siis abistati teda töökohal kohanemisel ning töö käigus tekkinud probleemide lahendamisel. Teenuse oluliseks osaks oli koostöö tööandjatega, et leida klientidele sobivad töökohad ning toetada ja nõustada tööandjaid kliendi värbamisel.

Teenuse piloteerimise tulemused

Projekti kestel esile kerkinud probleemideks olid klientide liiga kõrged ootused töökohtadele ja töötasule. Mõnikord võis TTR spetsialistil olla keeruline hinnata kliendi ja tööandja toetamise vajaduse mahtu. Oluline oli pakkuda tuge täpselt vajalikul määral, et klient tuleks tööturul toime, kuid tal ei tekiks sõltuvust TTR spetsialistist.

Tagasiside tööandjalt erivajadusega inimese palkamise kohta on olnud üldjuhul positiivne: nad said omale tööka, kohusetundliku ja sõbraliku töötaja ning ka personal muutus tolerantsemaks. Tööandjatel oli suur kasu nõustamisest ja TTR spetsialisti toest. Ära märgiti ka rahalised soodustused.

Erivajadusega inimese palkamisest keeldunud tööandjad tõid põhjustena välja hirmu selle ees, et erivajadusega inimene võib olla ettearvatu, puudub palju töölt haiguse tõttu või ei keskendu tööle. Samuti on väärarusaamu erivajadusega inimese töölevõtmisel tekkivatest kohustustest. Näiteks arvamus, nagu oleksid töövõimetuse protsent ja luba-

tud töötamise tunnid omavahel seotud.

Teenusel osales kokku 56 klienti, sest 11 projektis alustanud klienti katkestas teenuse ning nende asemel liitusid projektiga uued kliendid. Katkestamise põhjusteks olid peamiselt tervislik seisund, elukoha vahetus, perekondlikud või isiklikud asjaolud ning kokkulepete rikkumine. Kolme asutuse peale kokku töötas projekti lõppedes püsiva lepingu alusel 30 inimest, nendest naisi 13 ja mehi 17. Ametikohtadeks olid näiteks statistikaameti andmetöötaja, juriidilise konsultatsiooni osutaja, telefonimüüja, õde kiirabihaiglas, muuseumitöötaja, arhiivi korrastaja, näitetrupi vedaja, kärupaigaldaja, hotellis uksehoidja, aednik, kokaabi, kojamees, majahoidja, käsitöoline, nõudepesija, koristaja, pesumaja töötaja, jäätmete sorteerija, ümbertöötaja ja puidufirma töoline.

Tulemuste põhjal võime öelda, et toetatud töölerakendamise teenus on efektiivne. Teenust katsetanud asutuste hinnangul on optimaalne klientide arv ühe täiskoomusega töötava spetsialisti kohta 15 klienti ning et saavutada positiivne tulemus, peaks teenuse osutamise aeg olema ligikaudu aasta. Eraldi võib välja tuua vaimse tervise probleemidega inimesed, kelle tervislik seisund ei ole stabiilne, nende toevajadus on suurem, mistõttu antud teenus oma mahu ja võimaluste poolest ei ole kliendi toetamiseks piisav.

Toetatud töölerakendamise teenuse tulevik

Praegu ei ole Eestis toetatud töölerakendamise mõiste ühtselt defineeritud ning teenust pakutakse kas osaliselt või täielikult projektide kaudu. On olemas kaks riiklikku teenust, mille toel aidatakse erivajadustega inimestel leida rakendust avatud tööturul. Eesti Töötukassa kaudu on töötutel võimalik osaleda individuaalsel töölerakendamise teenusel, mis oma sisult sarnaneb väga TTR-iga. Sotsiaalkindlustusameti kaudu rahastatud

erihooletandeteenuste hulka kuuluv töötamise toetamise teenus on suunatud raske, sügava või püsiva kuluga psüühikahäirega inimestele.

TTR on Euroopas laialt levinud teenus erivajadustega inimeste toetamiseks, et nad jõuaksid avatud tööturule. EUSE (*European Union of Supported Employment*, www.euse.org) ehk Toetatud Töölerakendamise Euroopa Ühenduse liikmed on määratlenud TTR teenust järgnevalt: erivajadustega või teistele ebasoodsamas olukorras olevatele inimestele toe pakkumine eesmärgiga kindlustada nad tasustatava tööga avatud tööturul.

Vastavalt valminud TTR teenuse kirjeldusele võiks teenus tulevikus kuuluda tööturuteenuste ja -toetuste seaduse alusel osutatavate teenuste hulka ning seda rahastaks ja kontrolliks Eesti Töötukassa. Teenuse sihtrühmaks on Töötukassas töötuna registreeritud tööealised isikud, kelle töölesaamine on raskendatud pikaajalise töötuse, sotsiaalsete probleemide või puude tõttu. Teenusele suunamine toimub Töötukassa piirkondliku osakonna kaudu, vajadust selle järele hindab juhtumikorraldaja, kaasates vajadusel eksperte. Teenuse osutamise aeg on üks aasta. Esimeses etapis hindab TTR spetsialist klienti põhjalikult ja kogub taustainformatsiooni, mis tagab, et teenusele jõuavad õiged kliendid ning klienti saab efektiivselt toetada. Teises etapis toetab TTR spetsialist klienti töökoha otsimisel ning kolmandas etapis, mis kestab kuni katseaja lõpuni, toetatakse klienti ja tööandjat töökohal. Teenuse maht võimaldab teha tihedat koostööd kliendi võrgustikuga ning siduda klient talle vajalike lisateenustega.

Projekti tulemusi esitleti lõpuseminaril. TTR teenuse kirjeldusega on võimalik lähemalt tutvuda Astangu keskuse kodulehel www.astangu.ee → projektid ja partnerlus → lõppenud projektid.

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Sissevaade asenduskodus kasvanud laste koolikogemusse

Kalle Laane, MA (sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse)

Peaaegu asendushooldusel kasvavaid lapsi andekateks ja väga erilisteks. Asendushoolduse lapsed kuuluvad teistest lastest eristuvasse sotsiaalsesse rühma, kuna läbielatud tuleneva tõttu tuleb neil ületada elus mitmesuguseid raskusi ja nad vajavad rohkem tuge selleks, et omandada võimalikult hea haridus ja elus edasi jõuda. Kirjeldan asendushoolduse lapsi, toetudes teoreetilistele käsitlemistele, normatiividele ja uuringutele ning teemakohase uurimuse tulemustele. Uurimuse empiiriline aines kujunes põhiosas Keila SOS Lastekülas elavate ja seal elanud noorte intervjuudes jutustatust. Sellele andsid lisa töötajatega tehtud intervjuud ning kohaliku omavalitsuse töötajate jaoks koostatud laste arengu iseloomustused. Uurimuse tulemuste arvestamine võiks anda asendushooldusel elavate laste suhtes rohkem neile hädavajalikku mõistmist ja tuge ning edendada asendushoolduse eesmärkide saavutamist.

Artikkel põhineb 2012. a maikuu Tallinna Ülikoolis sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse erialal kaitstud magistritööl „Keila SOS Lasteküla laste koolikogemus ja arengu planeerimine” (juhendaja Anne Tiko).

Haridus on ühine väärtus

Rasketest kasvutingimustest mõjutatud inimesele võib iseseisvas elus hea haridus osutada suureks toeks. Praxise uuring „Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks” (2011) toob esile, et nii noored kui ka kohalike omavalitsuste töötajad nimetasid ettevalmistuse ja toimetuleku kriteeriumina head haridust. Omandatava hariduse tase ja kvaliteet olenevad aga lapse subjektiivsest õpitahtest, mille juures võib osutada otsustavaks tema koolikogemus. Paljudel asenduskodusse paigutatud lastel esineb kiindumussuhte häire, mille tõttu lapsel võib olla väga keeruline saavutada õppimiseks vajalikku stabiilsust. Sellest ülesaamiseks vajab laps läbimõeldult korraldatud abi ja täiskasvanute arusaamist tema erivajadustest.

Uurimuse „Õpingute ebaõnnestumise kulud Eestis” kohaselt peetakse kaasaegses Euroopas hariduslikuks ebaõnnestumiseks seda, kui inimene ei suuda omandada põhiharidusest kõrget haridustaset. Juba ühe sellise ebaõnnestumise tõttu kaotab ühiskond suuri rahasummasid, uurimuse andmetel isiku kohta 78 000 kuni 157 000 eurot (Anspal jt 2011, 19).

Uurimisteema valikul väärtustasin laste koolikogemust kui mõjurit, mis võib saada otsustavaks noore hariduslike valikute tegemisel pärast kohustusliku põhikooli lõpetamist. Isik-

likud töökogemused aitasid mõista, et laste kui hoolekande kasutajate/kasusaajate toimetuleku seisukohalt on määravaks pigem suhete ja kuuluvusega seotud mõjurid. Asenduskodus elava lapse siseelu ja olukorra adumiseks on asjakohaseid teadmisi omades vaja olla tema kõrval ja kuulata südamega. Lapse kohtlemisel on pikaajaline mõju ja tõendus põhisele ennetustööle (ehk lähtumise korral haavatava lapse arenguvajadustest) kulutatud rahaühik hoiab kokku kuni 25 ühikut, mida muidu on vaja kasutada inimeste füüsiliste, vaimsete ja sotsiaalsete kahjustustega seotud mittesoovitavate tagajärgede heastamiseks (Jones jt 2008, 3). Minu uurimuse eesmärk oli saada ülevaade asendushooldusel elavate laste koolikogemustest ja nende toetamisest arengu planeerimise kontekstis. Sel otstarbel püstitasin oma töös järgmised ülesanded:

- Anda teoreetiline käsitlus bioloogilisest perekonnast eraldi kasvavate laste arenguvajadustest ja nende seostest koolikeskkonna ja laste säilenõtkusega¹.
- Selgitada välja Keila SOS Lasteküla kasvandike koolist saadud isiklike kogemuste ulatus.
- Kogutud informatsiooni põhjal välja tuua seaduspärasused valimi poolt antud hinnangutes.
- Analüüsida laste arengu planeerimist Keila SOS Lastekülas 2010. a.
- Võrreldes teoreetilisi käsitlusi ja uuringutulemusi, koostada ettepanekud asenduskodudes elavate laste haridusliku toetamise parandamiseks.

Töö teoreetiline osa koosnes kolmest peatükist: (1) J. Bowlby kiindumuse teooria ja lapse normaalne areng; (2) Kiindumussuhte patogenees ja lapse perekondlikud kahjustused; (3) Asendushooldus kui kahjustatud lapse paranemise eeldus.

Mida on oluline mõista asendushooldusel kasvavate laste kohta

J. Liivamägi toob välja, et laste kohtlemise käsitlemisel tuleb kummutada väärarusaamad traumaatiliste sündmuste vähesest mõjust, millest siin esitan vaid ühe:

Lapsed on sünnipäraselt resistentsed (vastupanuvõimelised) isegi tugevate psühhotraumade suhtes ning kui avalduvadki mingid häired, siis on need lühiajalised ja kaovad kiiresti.

See arvamus on **sügavalt ekslik** (Liivamägi 2011, 26).

Uurimistulemused näitavad, et asendushooldusel elavate laste **kiindumussuhte häired** on süsteemsed, tulenevad bioloogilise perekonna kaotusest ja on tüüpilised selle sotsiaalse rühma liikmetele. Ajaproovile hästi vastu pidanud J. Bowlby kiindumusteooria annab ettekujutuse inimolendite suundumusest luua tugevaid kiindumussidemeid teiste oluliste inimestega ja seletab lahti paljusid emotsionaalse düstressi ja isiksusehäirete vorme, kaasa arvatud ärevus, viha, depressioon ja emotsionaalne eemaldumine, mida põhjustavad lapse tahtevastane eraldamine ja vanemate kaotus (Bowlby 2008, 151). Seega põhjustab lapse tahtevastane lahutamine oma vanematest süstemaatiliselt ärevust, viha, depressiooni ja isiksusehäireid. Kiindumusteooria rõhutab: (a) isikutevaheliste sügavate emotsionaalsete sidemete esmatähtsust ja bioloogilist funktsiooni, mille loomist ja alalhoidmist kontrollib kesknärvisüsteemis paiknev küberneetiline süsteem; (b) tugevat mõju lapse arengule sõltuvalt viisist, kuidas teda koheldakse tema vanemate, eriti emafiguuri poolt (Bowlby 2005, 135).

Lapse kiindumuskäitumises on nutmist, kutset ja tugevat protesti, kui laps jäetakse üksi või koos võõrastega, ning selle mõtteks on läheduse, koostoimimise ja kommunikatsiooni ülalhoidmine vanemaga kui isikuga, kelle toimetulekuvõime on parem (Bowlby 2008, 155). Eriti kutsus lapse sellist käitumist esile läbielatav valu, väsimus, kõik hirmutav, samuti hooldaja tõeline või näiv ligipääsmatus (Bowlby 2005, 91). Kaldumus sellisel viisil käituda on kiindunud isiku püsiv omadus, mis jääb momendi olukordadest mõjutamata ja muutub üpris aeglaselt. Kiindumuskäitumise virgumist võib näha mõlemast soost noorukite ja täiskasva-

¹ vt selgitust lk 26

nute juures iga kord, kui nad on ärevuses või stressis, ning seda peaks käsitlema kui normi (Bowlby 2005, 4). Kiindumuskäitumisel on inimelus vähemalt võrdne tähendus toitumise- ja seksuaalkäitumisega ning selles pole midagi olemuslikult lapselikku või patoloogilist (Bowlby 2008, 156). Turvaline kiindumussuhe on peamine võti järgmise põlvkonna vaimse tervise juurde, üks võimalik tagatis, et lapsed kasvavad terveteks, iseseisvateks ja õnnelikeks (Bowlby 2005, 1). Just tugev kiindumussuhe kindlustab lapsele arenemiseks turvalise aluse, millelt ta võib järjest kaugemat ümbrust tundma õppida ja mille juurde ta võib tagasi pöörduda, eriti siis, kui ta väsib või ehmuib (Bowlby 2008, 157). Häirunud seotussidemetest mõjutatud lapsepõlvkogemus on positiivses korrelatsioonis antisotsiaalse käitumisega (Bowlby 2008, 89). Ka väidetavalt maailma kõige tsiteeritud kriminoloog Travis Hirschi väitis, et just häiritud kiindumussuhetest tulenev sotsiaalsete sidemete nõrkus põhjustab alaealistel nii häbelist käitumist kui ka läbikäimist seaduserikkujatega (Jensen 2003, 7). Bowlby toob välja, et paljud hästi kontrollitud uurimused kinnitavad korrelatiivset seost lapsepõlve vältel häiritud seotussidemete ja kahe psühhiaatrilise sündroomi ning nende sündroomidega seostuvate sümptomite kahe klassi vahel. Sündroomideks on psühhopaatiline (või sotsiopaatiline) isiksus ja depressioon; sümptomiteks püsiv kuritegevus (seaduserikkumine) ja suitsiidid (Bowlby 2008, 88).

M. Paloheimo nimetab inimese lähedaste poolt vastuvõetamatuks tunnistamisest tulenevat pidevat ahistust, hirmu ja hüljatust, kogu olemasolu ähvardavat häda alkoholismi taustaneuroosiks, mille mõjul jääb inimene lõputult ja lohutamatu otsima oma õiget kohta, eksistentiaalset tunnustust (Paloheimo 2008, 167).

Ise asendushoolduses üles kasvanud D. Bruska toob välja, et asendushoolduses elavatele lastele on iseloomulik kahjustatud **vaimne tervis, haridusteel avalduvad raskused ning raskused üleminekul iseseisvasse ellu**. Bruska väidab, et mitmed täiskasvanute käitumisviisid asendushooldusel elavate laste suhtes vastavad domineerimise ja rõhumise kontekstile, sest nende puhul on tõkestatud või välistatud laste saamine kompetentseteks ja võimelisteks edastama omi seisukohti, soove ja emotsioone. Laste erivajaduste mitteteadvustamise ja mitteamestamise kaudu loob asendushoolduse sotsiaalne raamistus seal elavate laste ning asendushoolduse vilistlaste kui ühtse grupi jaoks kindla piirangu, asetades selle sotsiaalse rühma eksploateerimise, marginaliseerimise, võimutuse, kultuurilise imperialismi² ja vägivalla olukorda (Bruska 2008, 73).

Rootsi riigiregistrite põhjal teostatud uurimuse tulemuste järgi töödeb B. Vinnerljung, et asendushooldusel elavate lastel on kõrge risk jätta põhikool lõpetamata ning mitte saada keskharidust, samuti on neil risk piirduda ainult kohustusliku põhiharidusega. 50% poistest ja 33% tüdrukutest oli väga kõrge risk **hariduslikuks ebaõnnestumiseks**. 75% asendushooldusel elavate laste toimetulek koolis ei vasta nende intellekti tasemele. Nende noorte suhteline osalus kõigis uurimuses arvestatud negatiivsetes käitumuslikes kriteeriumides (suitsiidid, suitsiidikätsed, rasked kuriteod, narkootikumide tarvitamine, alkoholi kuritarvitamine, lapsevanemaks olemine teismeliseeas ja sõltuvus hoolekandest) on võrreldes tavaperekondades kasvanutega dramaatiliselt suurem – vahemikus 2–10 korda vastavalt kriteeriumile, millest **umbes pool langeb hariduses ebaõnnestunud arvele** (Vinnerljung 2009, 1–35).

Laste huvides on vaja asjatundlikku sekkumist

Asendushooldusel elavad lapsed vajavad sekkumisi, mis oleksid suunatud nende **asendushooldusega seotud kogemuste ja tunnete läbitöötamisele**. Need sekkumised võivad lastel aidata kohaneda asendushoolduse kui uue keskkonnaga ja otsustavalt parandada nende vaimset tervist ning arengut ja hariduslikke tulemusi (Bruska 2008, 76). Tänapäevase tulemusliku asendushoolduse nurgakiviks on säilenõtkuse (resilentsuse) kontseptsioon.

² **dominantsete rühmade kogemuste ja kultuuri üleüldiseks tunnistamine ja nende normina kehtestamine**

Säilienõtkus tähendab normaalset arengut vaatamata rasketele elutingimustele (Daniel, Wassell 2002 a, 10). Ebasoodsa keskkonna järelmõju lapsele väheneb vastavalt kaitsva keskkonna mõju kasvule ning koos sellega väheneb ka lapse haavatavus. Asendushoolduses tähendab see väga läbimõeldud perepõhist organiseeritust ja kõigi lapsega kokkupuutuvate töötajate, eelkõige perejuhi (ema) **kõrget moraali, motivatsiooni ning kompetentsust**. Puudulik tähelepanu eelkirjeldatud tundelise iseloomuga kriteeriumidele või nende alavääristamine võib põhjustada seda, et ressursid kulutatakse ebaõnnestumiste peale. Danieli ja Wasselli esitletud säilienõtkuse mudelis moodustavad orgaanilise terviku kuus arenguvaldkonda: turvaline kiindumus suhe vähemalt ühe täiskasvanuga; haridus/kasvatus; sõprus ja sõbrad; anded ja nende arendamine; väärtused ja sotsiaalsed pädevused. Lapse seisundit hinnatakse igas valdkonnas eraldi ning hindamise tulemusi kasutatakse lapse individuaalse juhtumiplaani koostamiseks. See plaan sisaldab ajaliselt ja mõtteliselt seotud tegevusi, mis toetavad lapse arengut säilienõtkuse parandamiseks.

Juhtumiplaani vorm kehtestati 06.05.2008 sotsiaalministri määrusega nr 24 „Juhtumiplaani vormi kehtestamine” (RTL 2008, 38, 546). Juhtumiplaani märgitakse kokkuvõttev hinnang isiku abivajadusele, millele eelneb põhjalik hindamine. Hindamise eesmärk on aru saada inimese vajadustest, aga ka olemasolevate ressursside ja võimaluste märkamine, mis aitavad leida õige lahenduse ja siduda inimese temale sobivate teenustega. Abi osutamise eesmärk on saavutada inimese parem toimetulek (Runno jt 2008, 1). Juhtumiplaani eesmärk on **koostada last ja tema elukeskkonda toetavate tegevuste plaan**, mis valmib lapse, tema pere ning võrgustiku koostöös. See sisaldab eesmärgi, tegevusi, tegevuste elluviijate määramist, tähtaegu jpm (Olgo 2009, 15–16).

Fenomenograafilise uurimuse³ tulemused

Andmete kogumiseks tegin 2010. ja 2011. a Keila SOS lastekülas kasvavate või seal kasvanud ja iseseisvunud noortega 13 suunavate küsimustega avatud intervjuud, millest enamus toimus kahes järgus. Enne intervjuuerimist ei olnud mul võimalik tutvuda noorte arengu iseloomustustega.

Noorte valimis on esindatud viis II kooliastmes õppivat noort, kolm põhikooli lõpetavat noort, kaks gümnaasiumis õppivat noort ja kaks lastekülas elamise ajal põhihariduse omandanud ja praegu iseseisvalt elavat noort.

Noorte koolikogemuse tausta selgitamiseks intervjuerisin täiendavalt kahte Keila SOS lasteküla pereema, endist lasteküla juhatajat, H. Gmeineri kooli endist direktorit, Keila Kooli endist psühholoogi ja N maakonna järelevalveametnikku.

Enamus noori väljendas intervjuudes selgesõnaliselt oma **väärtuseelistusi**. Empiirilises materjalis leidub 63 viidet 28 väärtusele, mille seas kordub kõige sagedamini **headus**. Järgnesid hoolivus, sõbralikkus, iseseisvus, sport, kool, rahulikkus, ausus, õiglus, tugevus, julgus jt.

Ma olen alati ausust pidanud tähtsaks. Ma eeldan seda, et kui mina ei valeta, siis ei valetata mulle ka. Ma vihkan seda maailmas kõige rohkem. Ja ma näen läbi, kes valetab. Kui teiste inimestega teed tööd, siis pead olema aus. Muidu ei tule mitte midagi head. See tähendab seda, et üksteist tuleb austada ja kui sa ei austa inimest, siis sa ei suuda ka temaga aus olla (I12).

Kooli väärtustasid noored kohana, millega seostub lisaks õppeainetele kohanemine ja suures kollektiivis hakkama saamine. Koolis õpitakse ka käituma ja üksteisega arvestama. Kool peaks olema **positiivse tagasiside allikas**.

Noored olid koolielu sündmustest rääkides enamasti üsna tagasihoidlikud, viidates kordu-

³ Fenomenograafia tähendab fenomenist kirjutamist. See on kvalitatiivne uurimissuund, mille eesmärk on inimeste kogemuste kirjeldamine, analüüsimine ja mõistmine (Marton 1981, 180 tsit Laherand 2008, 143).

valt unustamisele. Positiivseid sündmusi meenutati vähe, kergemini meenusid noortele koolikeskkonda iseloomustavad negatiivsed tegurid, nende hulgas korduvalt **müra**, mis ei anna rahu ja segab keskendumist. Intervjueeritud 13 noorest vaid kaks väitis, et neid **ei ole** koolis **kiusatud**. Kiusamisest rääkimine tegi lastele tajutatavalt haiget, mistõttu püüdsime seda teemat intervjueerides vältida. **Hea suhe** õpetajaga tekib siis, kui õpetaja tegutseb vastutus-tundliku täiskasvanuna, asudes konflikti puhul lahendusi otsima.

Intervjueeritud noorte hulgas oli kaks isikut, kelle koolimeenutused olid seotud **antisotsiaalsete käitumismustrite väljakujunemise** ilmeka kirjeldamisega. Neis kirjeldustes tegutsesid lapsed **täiskasvanuid arvestamata**. Täiskasvanute seisukohad, ootused ja eelistused ei lähe lastele korda, kuid nende pakutavad ressursid küll.

Iseloomulik oli nende noorte narratiivides see, et täiskasvanud märkasid lapse käitumise muutusi **suure ajalise viivitusega**, mis ühel juhul oli neli aastat. Korduva mustriga ja suure vältusega viivitus tagasisideprotsessides on tüüpiline düsfunktsionaalsetele süsteemidele (Lihtarnikov ja Tšesnokova 2004, 19).

Oma hariduslikku edu kirjeldanud noored kõnelesid tasakaalukal viisil oma **tulevikuvisionidest**. Koolikogemus oli neil aidanud end paremini tundma õppida ning muutusi oma käitumises seostasid nad kooli toega. Hariduses nägid nad ressursi heaks tulevikuks. Ka nende kirjeldustes oli viiteid oma ebakindlusele ja haavatavusele.

Koolitöötajad tõdesid, et normaalseks suhtlemiseks haavatava lapsega tuleb võita lapse usaldus, **laps peab tajuma, et temast hoolitakse**. Nende arvates oli laste koolikogemuse võtmeks suhted ja suhtlemine. Koostöö koolide ja lasteküla vahel võiks lapse huvides kulgeda partnerlusena: lasteküla esitab koolile oma soovitud ja lapse arengukava, kool esitab lastekülale oma soovitud ja mõlemad pooled arvestavad neid lastega töötamisel. Selle ettepaneku realiseerimine võib ühtlustada koostöö lapsega nii koolis kui ka lastekülas.

Fenomenograafilise analüüsi tulemused:

1. Keila SOS lasteküla noorte koolikogemust iseloomustab kolme tingliku rühma olemasolu: (1) positiivse koolikogemusega noored, (2) ambivalentse koolikogemusega noored ja (3) negatiivse koolikogemusega noored. Laste koolikogemust mõjutavad paljud tegurid, millest osa on seotud koolikeskkonnaga, osa lastekülalt saadava toetusega ja osa noorte isiklike omadustega (haavatavus, keskendumisraskused, haigused, psühhoemotsionaalne seisund, väärtused ja eelistused). Eristatavad on koolikogemust positiivselt ja negatiivselt mõjutavad tegurid.

Positiivselt mõjutavad koolikogemust kooli teadvustamine oma arengu ja tuleviku seisukohalt väärtusliku ressursina, mis võimaldab pühenduda õppetööle, head suhted õpetajate ja kaaslastega, hea õppeedukus, head suhted pereemaga ja tema õigeaegne sobiv toetus.

Negatiivselt mõjutavad koolikogemust suutmatus teadvustada kooli väärtust oma tuleviku ja arengu jaoks, koolikiusamine, konfliktid suhted õpetajate ja koolikaaslastega, lärm ja nõrk kord koolis, kehv õppeedukus ja ebamäärased suhted pereemaga ning tema toetuse hilinemine või nõrkus. Negatiivseid kogemusi võimendab laste kiindumushäirest ja varasematest traumadest tulenev haavatavus.

2. Täiskasvanute intervjuude sisuanalüüs tõi välja, et Keila lasteküla pereemade kompetentsus võib olla ebahütlane. Osa pereemasid tegi koostööd oma pere laste koolidega, teine osa väärtustas sellist tegevust vähem. Lastekülas oli võimalik lapse arenguvajadustesse suhtuda mitmeti ja mõnel juhul neid puudulikult teadvustada, mis ei soodusta lapse positiivse koolikogemuse kujunemist. Emad võivad saada liiga vähe tähelepanu oma pingutustele töös lastega ja nende huvi teha lasteküla spetsialistidega koostööd laste õpiedu nimel võib olla seetõttu vähene. Emade pedagoogiliste kogemuste koondamine, analüüs ja ärakasutamine lastekülas tehtava pedagoogilise töö huvides oli vähene. Võis esineda noorte hälbelise käitumise varjamise juhtumeid.

3. Kuna laste arengu planeerimise juhtumikorraldusliku meetodi sisu oli SOS Keila laste-

külas puudulikult juurutatud, ei saanud lapse arengu planeerimine parimal võimalikul viisil arvestada lapse hariduslikke erivajadusi. Vaadeldud laste arengu iseloomustustes puudusid 76% viited laste kontaktidele kohaliku omavalitsuse töötajatega. Välist kontrolli laste arengu planeerimise ja toetamise sisu üle järelevalveametniku sõnul ei rakendata.

Hariduslikku toetust lastele andis lasteküla oma pereemade ja kasvatajate igapäevaste tegevuste ning regulaarse repetiitoritegevuse kaudu. Lastekülas tegutses tugirühm, mille ülesanne on koostöös koolidega leida lahendusi laste ebasoovitava käitumise juhtumitele. Mõne juhtumi lahendamiseks oli koostatud ühine plaan ning kooskõlastatud koolipoolseid ja lastekülas toimuvaid tegevusi.

Negatiivse ja ambivalentse koolikogemusega lapsed vajavad õpiedu tagamiseks psühhosotsiaalse olukorra sotsiaalpedagoogilist hindamist ning kiireid ja tõhusaid juhtumikorralduslikke sekkumisi, millest aga lapsed ja töötajad ei rääkinud.

Uurimuse tulemused võimaldasid tuvastada mitu lahendamist vajavat väljakutset Keila SOS lasteküla noorte positiivse koolikogemuse kujundamisel:

- Lasteküla pereemade kompetentsuse tase võib olla ebapiisav tõhusaks tööks süstemaatilise kiindumushäirega haavatavate lastega – sealhulgas turvalise kiindumussuhte kujunemiseks vajalike tingimuste loomiseks, mis on laste säilienõtkuse kujunemise eeltingimus.
- On võimalik, et asutuse tugisüsteem ei ole lasteküla pereemadele ja lastele piisav laste tugevuste ja riskide hindamiseks, arengu planeerimiseks ja sotsiaalse kompetentsuse arendamiseks, hariduslike ebaõnnestumiste ennetamiseks ja funktsionaalseks koostööks koolidega ega vasta laste ja pereemade vajadustele.
- On võimalik, et lasteküla pedagoogilise töö korraldamise aluseks mõeldud juhendmaterjalide juurutustase ei taga laste huve arvestavat võrdset kohtlemist lasteküla pedagoogilise personali poolt ja laste kaasamist neid puudutavate otsuste tegemisse. Selline ebaühtlus ei soodusta lastel positiivsete kogemuste kujunemist.

Eeltoodud tähelepanekud on tehtud uuringu empiirilise ainestiku põhjal. Ükski esitatud väide ei saa olla lõplik, sest empiiriline materjal pärines väikese valimiga intervjuudest noortega, millele lisandusid väikese valimiga tehtud intervjuud täiskasvanud töötajatega.

Asendushooldusele paigutatud laste ja teiste riskilaste ning haavatavate perekondade olukorra paremaks mõistmiseks on vaja täiendavaid uurimusi. Kvantitatiivsete meetoditega tehtud uuringute kõrvale oleks vaja rohkem kvalitatiivse iseloomuga uuringuid, mis tooksid välja ja analüüsiksid haavatavate inimeste elukogemusi.

Leian, et kuna asenduskodude tehiskeskonnas on lapse huvidele vastav tegevus – eriti aga turvalise kiindumussuhte rajamine – väga keeruline, siis on mõistlik asendushoolduse mahutu järk-järgult vähendada ja panustada järjest rohkem riskiperekondade jõustamisse. Sellisel juhul oleks lastel vähem raskeid kiindumushäireid ning nende häiretega seotud probleemkäitumist ja ka ressursikulu abi vajava lapse toetamiseks väheneks tunduvalt. Kindlasti ei saa sellisel viisil aidata kõiki lapsi ja asendushooldus peab hädavajalikus mahus säilima, olles korraldatud otstarbekalt, st lapse huvisid arvestades. Just asendushoolduse kvaliteet määrab laste kogemuste laadi ja koos sellega ka asendushooldusel elava lapse suundumused: kas pigem prosotsiaalne koostöö kaasinimestega või nende antisotsiaalne ärakasutamine.

Viidatud allikad

- Anspal, S., Järve, J., Kallaste, E., Kraut, L., Räis, M-L., Seppo, I.** (2011). Õpingute ebaõnnestumise kulud Eestis. Haridus- ja teadusministeerium. <http://www.hm.ee/index.php?044827> (13.10.2012)
- Bowlby, J.** (2005). *A Secure Base*. Routledge Classics.
- Bowlby, J.** (2008). *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. Routledge Classics.
- Bruskas, D.** (2008). Children in Foster Care: a Vulnerable Population at Risk. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*. Volume 21, Issue 2, 70–77. www.alumniocare.org/assets/files/jcap_134.pdf (13.10.2012)
- Daniel, B., B., Wassell, S.** (2002). *The School Years. Assessing and Promoting Resilience in Vulnerable Children 2*.

London ja Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Jensen, G. F. (2002). Social Control Theories in Encyclopedia of Criminology. Richard A. Wright (Editor). Fitzroy Dearborn Publishers. <http://sitemason.vanderbilt.edu/files/l13Bguk/soccon.pdf> (13.10.2012)

Jones, D., Bumbarger, B. K., Greenberg, M., Greenwood, P. (2008). The Economic Return on PCCD's Investment in Research-based Programs: A Cost-Benefit Assessment of Delinquency Prevention in Pennsylvania. http://prevention.psu.edu/pubs/docs/PCCD_Report2.pdf (13.10.2012)

Laherand, M.-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. OÜ Infotrükk.

Liivamägi, J. (2011). Laste ja noorukite rasked stresshäired. AS Medicina.

Olgo, T. (2009). Riigi tegevus laste riikliku hoolekande korraldamisel. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. <http://www.riigikontroll.ee/Auditeeritavaike/Auditeiteplan/L%C3%B5ppenudauditid/tabid/284/AuditId/38/language/et-EE/Default.aspx> (13.10.2012)

Paloheimo, M. (2008). Lapsepõlve mõjud. Kirjastus Varrak. Tallinn.

Praxis (2011). Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks. Uuringuraport. Poliitikauuringute Keskus Praxis. http://praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Too-ja_Sotsiaalpoliitika/Kuidas_tagada_asenduskodude_noorte_dukas_iseseisvumine.pdf (13.10.2012)

Runno, M., Tikerpuu, A., Kaplan, S., Tomberg, M., Nikolajeva, K. (2008). Seletuskiri sotsiaalministri määruse „Juhtumiplaani vormi kehtestamine” eelnõu juurde.

Vinnerljung, B. (2009). Outcomes for care leavers – what can we learn from Swedish national register studies? http://www.childcentre.info/public/Bo_Vilnius_Oct_2009.pdf (13.10.2012)

Лихтарников, А. Чеснокова, Е. (2004). Как разорвать замкнутый круг. Доверие. «PR». Санкт Петербург.

Õppefilm narkomaania ennetamiseks

Tervise Arengu Instituudil on valminud uus õppematerjal narkomaania ennetamiseks – **õppefilm „Mõtteaine”**. Film on mõeldud abiks õpetajale uimastiteemalise vestluse läbiviimiseks inimeseõpetuse tunnis. Õppematerjal on mõeldud **14–18-aastastele noortele**. Keelatud uimastid on üha lihtsamini kättesaadavad ja järjest rohkem noori proovib narkootikumede selleks, et kogeda midagi uut ja põnevat. Noorte osakaal, kes on proovinud uimasteid, on pidevalt kasvanud. 15–16-aastaste kooliõpilaste hulgas läbi viidava uuringu ESPAD järgi oli 2011. aastal kolmandik noori (32%) proovinud mõnda keelatud uimastit. Paljud noored katsetavad uimastitega vaid lühikest aega ning lõpetavad siis nende tarvitamise täielikult. Enamik pääseb pikaajaliste tagajärgedeta, kuid on ka neid, kes juba esmakordsel tarvitamisel tekitavad oma tervisele suurt kahju ning neid, kes hakkavad tervitama narkootikumede regulaarselt ja satuvad neist sõltuvusse.

Filmi eesmärk on näidata noortele uimastite tarvitamisega kaasnevaid riske ja seeläbi mõjutada neid uimastitega katsetamisest loobuma. Õppefilm lähtub sellest, et noored tunnevad huvi uimastite vastu ning paljudel neist või nende sõpradel on nendega isiklikud kogemused. Õppefilm koosneb **neljast lühifilmist**, mis põhinevad **tõestisündinud lugudel**. Filmide tegelased on noored inimesed, kes eri olukordades puutuvad kokku mõnega Eestis enimlevinutest uimastitest, nagu kanep, *ecstasy* jm, mida tihti tarvitatakse noorte pidudel.

Õppematerjal on koostatud selliselt, et selle saaks läbida 45 minuti jooksul. Materjalide pakett sisaldab:

- 28-minutilist filmi, milles on neli 5-minutilist lugu, mida on soovi korral võimalik vaadata ka eraldi.
- juhendmaterjali õpetajale, mis annab taustainfot uimastite kohta ning juhiseid filmile järgneva arutelu suunamiseks.
- infomaterjali õpilastele, mis annab lisainfot uimastite kohta

Kogu materjali saab alla laadida veebilehelt

www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/narkomaania/narkomaania-ennetamine/oppefilm-motteaine-

Lastega perede toetamise võimalused kohalikus omavalitsuses Harjumaa valdade näitel

Aile Aedma, sotsiaalteaduse magister

Artikli eesmärk on anda lastega peredega töötavatele ja lastekaitsega kokku puutuvatele inimestele teadmisi ja mõtteainet perede toetamisest kohalikus omavalitsuses, toetudes Harjumaa maaomavalitsustes läbiviidud uurimusele, analüüsida praegust olukorda ning planeerida edasisi tegevusi.

Sissejuhatus

Kohalikul omavalitsusel kui inimesele kõige lähemal asuval instantsil on sotsiaalhoolekande seadusega (RT I 1995, 21, 323) pandud kohustus toetada perekonda, osutades talle abi ja teenuseid ning tagades lastehoolekande korraldamisel vastava spetsialisti olemasolu. Seejuures peab lähtuma perekonna vajadustest ning arvestama piirkonna eripära. Paraku on kohalike omavalitsuste võimekus täita seadusega pandud ülesandeid, teenuste kvaliteet ja kättesaadavus ebahühtlased (Noorkõiv, Sepp 2009).

Lastega perede toetamisel on üheks võtmevaldkonnaks lastekaitsetöö (Katz, Pinkerton 2005, 12), ent Eesti konteksti arvestades tuleb silmas pidada, et 2010. a seisuga 226 omavalitsusest 141-s puudus lastekaitsetöötaja ametikoht ning vastavad ülesanded olid jaotatud sotsiaalala või teiste spetsialistide vahel. Seda eriti väiksema elanike arvuga või ääremaal asuvates valdades. Samas tunnevad maaomavalitsuste lastekaitsetöötajad, et nende kohustused on laiahaardelisemad, perede probleemid tõsisemad, kohapeal puuduvad toetavad teenused ning lastekaitsetöötaja peab üksi väga palju perede heaks ära tegema (Kütt 2011, 40).

Lastekaitse spetsialistina töötades olen ka ise tajunud piirkondade vahelisi erinevusi nii lastekaitsetöö korralduses kui ka võimalustes teenuseid osutada. See on viinud arusaamisele, et inimestele osutatav abi sõltub oluliselt elukohajärgsest omavalitsusest.

Artikli eesmärk on anda lastega peredega töötavatele ja lastekaitsega kokku puutuvatele inimestele teadmisi ja mõtteainet perede toetamisest kohalikus omavalitsuses, toetudes magistriuurimusele „Lastega perede toetamise võimalused kohalikus omavalitsuses Harjumaa valdade näitel”, analüüsida praegust olukorda ning planeerida tegevusi edaspidiseks.

Teoreetilised lähtekohad

Töö üks peamisi teoreetilisi lähtekohti on **maasotsiaaltöö**¹ (ingl *rural social work*), mida võib defineerida kui eripärast sotsiaaltöö praktikat mittelinnaalsetes kogukondades, alevikes ja küldes (Lohmann, Lohmann 2005). Perekonna toetamise terviklikuks käsitlemiseks on eel-

¹ Magistritöös on kasutatud mõistet maapiirkonna sotsiaaltöö.

Joonis 1. Perekonna toetamise mudel (Allikas: Canvan jt 2006, 16).

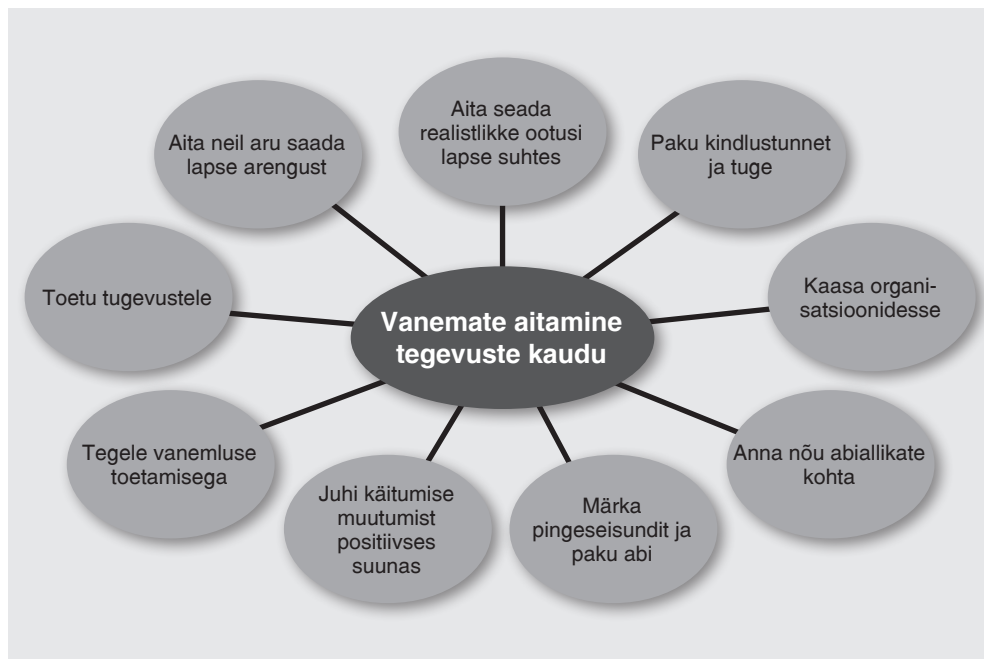
toodud teooria ühendatud **perekonna toetamise** (ingl *family support*) mudeliga (joonis 1), mis kätkeb endas tööstiili ja tegevusi, mis tugevdavad kliendi lähivõrgustikku (Canvan, Dolan, Pinkerton 2006, 16).

Ehkki paljudes aspektides pole märkimisväärset vahet, kas sotsiaaltööd tehakse linnas või maal, on maal siiski olulisi erinevusi, mis toetamisprotsessi mõjutavad ning võivad nõuda praktiseerivatelt spetsialistidelt teistmoodi lähenemist (Pugh 2003). Sotsiaaltöötaja peab maal hakkama saama limiteeritud spetsialistide toetusega, võimaluseta kolleegidega juhtumite üle arutleda, ta peab tegelema väga paljude ülesannetega ja kohanduma aitajana erinevate rollidega (Locke, Winship 2005, 6).

Perekonna toetamine on vaadeldav kui tööstiil ja kogum tegevustest, mis tugevdavad kliendi lähivõrgustikku integreeritud teenuste ja programmide kaudu ja mida rakendatakse koostöös era- ja mittetulundussektoriga perele võimalikult lähedal (Canvan jt 2006, 16). Tegemist on lähenemisega, mille eesmärk on pakkuda perele terviklikku tuge ja rakendada riskiperedega tegelemisel varast sekkumist (Canvan jt 2006, 16). Selleks pakutakse perele nõustamist, informatsiooni, juhendamist ja oskuste õpetamist (Darling 2000, 101–102) ning emotsionaalset tuge ja suunatakse pered teenustele (Gilligan 2005, 75). Seejuures kombineeritakse erinevaid toetusallikaid, tuginedes perede vajaduste hindamisele: kaasatakse pere liikmeid, lähivõrgustikku ning spetsialiste haridus-, sotsiaal- või tervishoiuvaldkonnast, arvestatakse pere ja ümbritseva keskkonna eripära ning tugevustega (Canvan jt 2006, 16). Keskmis on vanemate toetamine laste kasvatamisel (joonis 2, lk 32).

Uurimuse eesmärk, valim ja metoodika

Uurimuse eesmärk oli välja selgitada, missugused on kohaliku omavalitsuse võimalused toetada lastega peresid lastekaitse korralduse, spetsialistide olemasolu ja tegevuse ning teenuste kaudu ning saada ülevaade, kuidas suudab maaomavalitsus täita talle seadusega pandud ülesannet toetada lastega peresid. Sellest tulenevalt püstitati järgmised uurimisküsimused:

Joonis 2. Kuidas aidata vanemat. (Allikas: Frankel, Hobart 2005, 133)

1. Missugused on mittelinnalise kohaliku omavalitsuse võimalused toetada lastega peresid teenuste ja spetsialistide kaudu?
  - a. Kuidas täpsemalt peresid toetatakse ning milline on teenuste kättesaadavus?
  - b. Millest tulenevad erinevused kohalike omavalitsuste võimekuses antud valdkonnas?
2. Millised on laste ja perelega töötavate spetsialistide ülesanded ja kuidas nad peresid toetavad?
  - a. Kas ja kuidas ülesannete jaotus piirkonniti erineb?

Empiiriline ainekoguti lastekaitsetööd koordineerivate spetsialistide ametijuhendite analüüsi ja poolstruktureeritud teemaintervjuudega. Empiirilise uurimuse objektiks olid Harjumaa kohalikes omavalitsustes lastekaitsetööd korraldavate spetsialistide ametijuhendites kajastuvad ülesanded ning nende endi arvamused ja hinnangud lastega perede toetamise võimalustest. Uuring viidi läbi ajavahemikus november 2011 kuni veebruar 2012.

Uurimistöö valim moodustati sihipärase valimi põhimõttel (Patton 2003) ja selle komplekteerimisel arvestati mitme kriteeriumiga. Nendeks olid lisaks lastekaitsetöö tegemisele kohalikus omavalitsuses ja mitterinnalisele piirkonnale sotsiaalala spetsialistide arv omavalitsuses, spetsialisti ametinimetus, laste arv omavalitsuses, omavalitsuse geograafiline paiknemine. Lõpliku intervjuude valimi moodustasid 12 spetsialisti 10 omavalitsusest. Osalenutelt saadi nõusolek vastamiseks, neid informeeriti töö eesmärgist ja lepitati kokku andmete kasutamises. Intervjuu jagunes mõtteliselt neljaks teemablokkiks: intervjuueeritav ja tema ülesanded; lastega pered kui sihtgrupp ja aitamissuhe; koostöö spetsialistidega; kohaliku omavalitsuse eripära ja võimalused perede toetamisel. Analüüsis kasutati kvalitatiivseid andmetöötlusmeetodeid: intervjuude puhul tematiseerimist, ametijuhendeid (kokku 16) analüüsi kontentanalüüsi meetodil. Ametijuhendite kogumaht oli 47 lehekülge. Kokku litereeriti 99 lehekülge intervjuuteksti.

Uurimistulemused ja arutelu

Uurimisandmete analüüsi tulemustest selgus, et lastega perede toetamise osakaal spetsialistide töös on erinev sõltuvalt ametikohustustest ning vallavalitsuses sotsiaaltöö- või lähivaldkondadega (sh noorsootöö, haridus) tegelevate teiste ametnike olemasolust ehk võimalusest tööd valdkonna- ja sihtgrupipõhiselt korraldada. Praegu pole seadustes ega metoodilistes juhistes lahti kirjutatud kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja tööülesanded ja see andis tunda ametijuhendites kirjapandud ülesannete ja nõuete olulises varieeruvuses eri omavalitsustes. Piirkondades, kus on olemas lastekaitsetöötaja, on laste ja peredega töötavate spetsialistide ametijuhendites olulisel kohal vanemliku hoolitsuseta laste elu korraldamine, dokumentatsioon, koostöö teiste spetsialistide ja asutustega ning ka mitmed lisaülesanded (nt sotsiaaltoetuste avalduste vastuvõtmine, alaealiste komisjoni töö, projektide kirjutamine).

... meil on väike vald ja niisugune tööjaotus, tuleb igasugu muid tööülesandeid ette. (Sp11)

Lastekaitsetöö tegijate **peamised ülesanded lastega perede toetamisel** on nõustada ja abistada, et soodustada toimetulekut ning lahendada probleeme; koostöö erinevate spetsialistide ja organisatsioonidega; kodukülastused, pere ja selle liikmete suunamine mitmesugustele teenustele või vajadusel teenuste pakkumine; vähematel juhtudel ka lastekaitselane ennetustöö ja projektidega tegelemine.

Peamisteks tööülesanneteks on toetuste, teenuste vajadusel pakkumine, kooskõlastamine /.../ dokumentitööd on palju /.../ mis tegelikult võtab oluliselt aega ära sisulise töö arvelt. (Sp6)

Lastekaitsetöötajad on leidnud, et sisulise ning järjepideva töö jaoks peredega (sh praktiliste oskuste õpetamiseks pereliikmetele) ei jää piisavalt aega. **Suure töökoormuse**, millest joltuvalt spetsialist ei jõua piisavalt tegeleda intensiivse või ennetusliku tööga peredega, tingivad mitmed asjaolud: laste kasvav arv piirkonnas ja sellest tulenev suur abivajajate hulk; spetsialistide hinnanguline töömahu suurenemine; lastekaitse spetsialistile pandud lisakohustused, mis ei ole otseselt seotud lastekaitsega (sh noorsootöö või hariduse koordineerimine).

Praegu mul on /.../ 16 riskiperet, keda oleks vaja toetada, aga no reaalselt ma lihtsalt ei jõua nendeni, mul ei ole aega, sest käib see tulekahju kustutamine /.../ sellised peretülid või vaidluste lahendamine laste küsimustes ... need võtavad nii palju energiat. (Sp5)

Lastekaitsetöötajad, kelle tööpiirkonnas oli laste arv ligi 2000 ja enam, leidsid, et vaja oleks suurendada valdkonna spetsialistide arvu vallas, ent selleks peab spetsialist tegema selgeks suurema perede toetamise vajaduse eelkõige oma juhtkonnale.

... teinekord ma ei tea, kuidas ma pean tõestama, et vot just neid kõiki asju on vaja, et kui töökoormus on nii suur, sa ei jõua ju ettegi valmistada mingeid statistilisi näitajaid. (Sp4)

Lastekaitsetöötajad kirjeldasid **kohaliku omavalitsuse võimalusi** lastega perede toetamisel, tuues välja raha jaotust, prioriteete ning piirkondi puudutavaid erinevusi. Leidus nii neid, kelle sõnul sõltub inimese toetamine eelkõige valdkonnale eraldatud rahast või aitajast endast, kui neid, kes pidasid määravaks valla juhtide suhtumist.

Aga võrreldes kuskil mingi /.../ vallaga on meil ilmselt jälle parem kõvasti, eks ole, et võimekus on ikkagi suurem /.../ raha on rohkem. (Sp2)

See on seotud ühelt poolt minu enda võimekuse ja võimaluse ja pädevusega ja teiselt poolt selle kollektiiviga, kus ma töötan. Mina leian, et mul on väga head võimalused. (Sp1)

Seega, antud uurimuse tulemused toetavad Batujeva jt (2011, 94–95) väiteid, et konkreetse abivajaja probleemide lahendamine sõltub suuresti sotsiaaltöötaja isikuomadustest, pühendumisest ja professionaalsusest, seejärel omavalitsuse majanduslikest võimalustest ning juhtkonna sotsiaalala prioriteediks pidamisest võrreldes teiste valdkondadega.

Kohalikud omavalitsused tajuvad **koostöövõrgustiku** toimimist spetsialistidega haridus-, sotsiaal-, tervishoiu- ja õigusvaldkonnast erinevalt. See on enamasti mitteformaalne, juhtumipõhine ja sageli konkreetsete isikute vaheline. Omavahel vahetatakse infot lapse ja pere kohta, arutletakse lahenduste üle, vajadusel nõustatakse üksteist, korraldatakse ümarlaudu. Paraku oli ka näiteid, kus vaatamata püüdlustele koostöö teiste spetsialistidega ei toimunud.

No jah, eks koostöövõrgustik on ju see võtmeküsimus /.../ Et tegelikult ka see üheskoos rääkimine annab teinekord väga palju asju lahendada lihtsamini. (Sp4)

Spetsialistidel on erinevad arusaamad ja kogemused koostööst ning **partnerlussuhtest** perega. Oluliseks peetakse esmakontakti loomist ja usalduse saavutamist, ent pere ei pruugi olla koostööst huvitatud ega võta vastutust oma eluolukorra eest. Ka Whittaker on leidnud, et perekeskses aitamises on oluline luua õhkkond, kus saadakse omavahel avatult suhelda tundlikel teemadel, olles varasemalt saavutanud austuse ja usalduse (vt Colton, Sanders, Willams 2002, 66 järgi).

... anda see võimalus, et olla partner /.../ nad saavad minu poole pöörduda, aga nemad otsustavad ja juhivad oma muutusi. (Sp1)

Lastekaitse kontseptsioonis (2005) on paika pandud subsidiaarsuse põhimõte, mille kohaselt tuleb osutada abi isikule võimalikult lähedal, ent omavalitsuste **võimalused pakkuda teenuseid on erinevad**, millele annab kinnitust see, et ühtede spetsialistide hinnangul on peredele enim vajalikud teenused täiesti olemas ja kasutuses, teised seevastu leidsid, et peavad eelkõige ise suutma peresid toetada. Teenuste vähesuse põhjendusena toodi rahaliste võimaluste piiratust, teenusepakkujate puudumist või nende kaugust. Elanike arvult suuremate ja statistiliste näitajate alusel võimekamate omavalitsuste spetsialistide sõnul on laste arvu kasv ja abivajaduse suurenemine andnud tõuke teenuste arendamiseks, ent maaomavalitsuses võib see olla aeganõudev (Pugh 2003).

Ainus sisseostetav on see perepsühholoog, pereterapeut, aga see on suhteliselt kallid ... (Sp2)

...muutused ongi seotud sellega /.../ et tuua neid teenuseid kohapeale, /.../ et luua seda perekeskust siia /.../ meil on hetkel olemas ruum /.../ seal on võimalik siis lastele ja peredele teha saviteraapiat, siis kunstiteraapiat, lihtsalt nõustamist. (Sp4)

Lastega ja peredega töötavad spetsialistid nimetasid korduvalt vajadust **peretugiisiku teenuse** järele, et õpetada vanematele elementaarseid toimetulekuoskusi ning tegelda sellega järjepidevalt. Käesolevas uurimuses kattusid spetsialistide seisukohad Sõstar-Peerne (2011) uurimistulemustega, et maal elavatele riskiperedele oleks sellisest teenusest suur tugi.

... tahame seda tugiisikut peredele, kus on siis tõesti need toimetulekuprobleemid. /.../ ongi nii hädasti vaja ja et neid õpetada elementaarsetes asjades ja sa õpetad teda küll, aga /.../ ... ta vajab nagu seda regulaarselt. (Sp7)

Praktiline abi peredele, mida spetsialistid osutavad, hõlmab nii nõustamist koduse ma-

japidamise asjus kui ka pere esmaste vajaduste katmist, nt elukoha tagamist ning toidu ja riideabi jagamist; mõnikord tegeldakse ka eelarveküsimustega ja tegevuste planeerimisega. Spetsialistid tunnevad, et tihti ei ole võimalik pakkuda inimesele **emotsionaalset tuge**, sest selleks jääb vajaka ajast ja töötaja jõuvarudest, eriti piirkondades, kus laste arv töötaja kohta ületab tuhande piiri.

... kuidagi sellist elementaarset raha kasutamist, sellist lihtsalt sellist nõustamist ... (Sp5)

...seda ei jaksa nii palju pakkuda, kui oleks vaja. /.../ mõnikord on lihtsalt sellest tundest perele küll, et ta saab edasi minna oma asjadega, et ta saab tühjaks rääkida ennast. (Sp6)

Mitmed lastekaitsetöötajad tunnevad puudust sama valdkonna kolleegist omavalitsuses, kellega olulisemaid probleeme arutada. Selles osas ühtivad antud uurimuse tulemused Marge Gutmanni (2010) magistritöös välja toodud tõdemusega, et maaomavalitsuse sotsiaaltöötaja peab sageli töötama sisuliselt üksi.

Põhijäreldused

- Lastekaitsetöö tegija maaomavalitsuses tunneb, et peab ise vastutama perede toetamise ja võrgustiku toimimise eest vallas ega leia alati tuge teistelt spetsialistidelt.
- Lastekaitsetöö tegijatel ei jätku sisulise töö jaoks riskiperedega aega, sest multiprobleemsete perede abistamine on ressursimahukas.
- Enamasti puuduvad sellised teenused, mis oleksid suunatud nii lapsele kui ka tema perele, ehkki pered vajaksid niisugust lähenemist.
- Maapiirkonnas tuleb aitamissuhtes arvesse võtta kohalikke eripärasid: teenustevõimalused ja spetsialistid kohapeal, geograafiline paiknemine, territooriumi jaotumine, asustustihedus, transpordivõimalused pere teenusteni jõudmiseks ja asjaajamiseks, kohalike elanike ja valla juhtide suhtumine.
- Lastekaitstes tagavad perede toetamise tulemuslikkuse eelkõige pädevad spetsialistid ning kohalik omavalitsus, kes saab aru, et sellesse valdkonda on vaja panustada.

Ettepanekud, soovitused

Uurimistö autor teeb kohalike omavalitsuste juhtidele ettepaneku mõelda sellele, kuidas vähendada lastekaitsetöoga tegelevate spetsialistide koormust, vajadusel suurendada spetsialistide hulka ning arendada teenuseid.

Eesti lastekaitsetöö ühtlustamiseks on sotsiaalministeeriumil vaja toetada kohalikke omavalitsusi ja neis töötavaid spetsialiste: koolitada omavalitsuste juhte, anda infot lastekaitsevaldkonnast, selle kitsaskohtadest ja lastega perede toetamise vajadusest; korraldada spetsialistide kohtumisi ning toetada valdkonna arengut kas plaani võetud regionaalsete nõuandekeskuste loomisega või alternatiivsete arendusvõimaluste pakkumisega.

Peresid toetava süsteemi, eelkõige teenustesüsteemi arendamisele saavad kaasa aidata kõik spetsialistid, kes selles valdkonnas töötavad või laste ja perede vajadustega kokku puutuvad, kui nad teevad oma hääle kuuldavaks ja tegutsevad ühiselt. Kuna selgus, et koostööd teiste valdkondade spetsialistidega tehakse sageli vaid konkreetsete juhtumite lahendamiseks, siis üheks võimaluseks koostöö laiendamiseks on võrgustikuliikmete regulaarsed kohtumised, kus arutletakse probleemkohtade ja tegutsemisvõimaluste üle.

Täna oma juhendajat Anne Tikot, kõiki vallavalitsuste spetsialiste, kes osalesid intervjuudes või jagasid oma ametijuhendeid ning aitasid sellega kaasa uurimistö valmimisele.

Varajase lapseea trauma ja võimalused lapse abistamiseks

Sandra Wieland
kliiniline
psühholoog,
Nõustamis- ja
Teraapiakeskus,
Victoria (British
Columbia, Kana-
da)

Maire Riis
EMDR trauma-
terapeut, MTÜ
Laste ja Noorte
Kriisiprogramm
tegevjuht

Artikkel on ajendatud väga positiivsest järelkajast Kanada psühhoterapeudi Sandra Wielandi koolitusele augustis 2012, millest võttis osa 150 kasu-, hooldus- ja lapsendajapere vanemat ning asenduskodu kasvatajat.

Kaasaegse, kiirelt areneva neuroteaduse avastused on aidanud palju kaasa traumade psühhoterapia arengule, andes traumeeritud laste abistamiseks vajalikke teadmisi muuhulgas ka selle kohta, kuidas varajase lapseea trauma mõjutab nii lapse aju, närvisüsteemi kui lihaseid ning tema kiindumussuhte süsteemi. Seda teemat on eesti keeles käsitletud vähe ja sedagi juhuslikult. Katsume seda puudujääki veidi parandada. Omandatud teadmisi saame kasutada lapsevanemadena, kasvatajatena või terapeutidena, et traumeeritud lapsi aidata.

Artikkel koosneb kahest osast. Selles ajakirjanumbris tuleb juttu trauma mõjust ning järgmises numbris käsitlevad autorid seda, mida meie (vanem, kasvataja, terapeut, lastekaitsetöötaja) saame selle teadmisega peale hakata, kuidas trauma mõju vähendada. Järgmises numbris tuleb juttu ka ühest lapse psüühilisest kaitsesüsteemist, mida nimetatakse dissotsiatsiooniks.

Trauma mõju

Kui laps pääseb välja kaootilisest, hoolimatust või väärkohtlemisega seotud olukorrast rahu ja stabiilsust pakkuvasse hooldus- või lapsendajaperesse või asenduskodusse, oleme lootusrikkad: lõpuks ometi saab laps omale armastava ja toetava elukeskkonna, milleks tal on sünnipärane õigus. Miks juhtub siis nii, et need lapsed – mõni kohe algusest peale ja teine hiljem, pärast esialgset vaimustust – hakkavad oma uut kasvatajat lööma ja jalgu trampima, ütlevad, et sa oled halb ja mitte midagi nende heaks ei tee, poevad peitu ja ronivad mööbliesemete alla, nutavad ja klammerduvad sinu külge või vastupidi, jäävad ükskõikseks ja ei näita üles mingit huvi, kuigi sa näed palju vaeva, et korraldada neile toredaid seiklusi ja aja-veetmise võimalusi? Et seda mõista, tuleb vaadata mitte ainult olukordi, millest need lapsed on läbi käinud, vaid ka seda, kuidas need läbielamised on mõjutanud lapse aju, autonoomset närvisüsteemi ja lihaskonda.

Kui laps sünnib, reguleerib tema südamerütmi ja vererõhku ajutüvi (mis asub otse seljaaju kohal), erutust ja motoorikat – keskaju (mis on ajutüvest kõrgemal), emotsioonide töötlust – limbiline süsteem (aju keskosas) ja kiindumusmustrit (ehk neuronaaletse võrgustike, mis talletavad esmase hooldajaga suhtlemise kogemusi) kujunemist – parempoolne otsmikusagar. Kui lapse kasvukeskkond varajases lapsepõlves on kaootiline, näiteks alkoholi või uimastite tarvitamise või koduvägivalla tõttu, siis need ajupiirkonnad saavad ülestimuleeritud – liiga palju erutust ja emotsionaalseid reaktsioone. Üleerutatud aju saadab kehale signaali, et ta

on stressis, mille peale neerupealsed väljastavad kortisooli (seda kutsutakse ka stressi hormooniks), mis liigub tagasi ajju ja seiskab need ajupiirkonnad, mis vastutavad mõtlemise ja õppimise eest.

Kodu, kus valitseb kaos, pakub sageli ka väga vähe rahustavat, mistõttu erutuse ja motoorsete funktsioonide reguleerimise süsteem keskajus ei arene adekvaatselt. Sellises õhkkonnas kasvanud väikelaps kogeb ülisuurt erutust koos äkkviha ja ängitusega ning ta pole suuteline ennast maha rahustama. Kiindumussüsteem tema sisemuses on segi paisatud.

Mis aga juhtub äärmuslikus hoolimatuses üles kasvanud imiku või väikelapsega? Seesugustes kodudes jääb vajaka mitte üksnes rahustavatest, vaid ka ergutust pakkuvatest tingimustest. Sellises kodus kasvanud lapsel on puudulik võime üles näidata aktiivsust (huvituda mõnest tegevusest, tunda positiivset kiindumust), ning ka puudulik võime end erutuse korral maha rahustada.

Kaos ja hüljatus avaldavad mõju ka lapse autonoomsele närvisüsteemile, mis kontrollib südant, kopse, seedimist ja ainevahetust. Lapsel, kes on üles kasvanud keset kaost, nihkub autonoomse närvisüsteemi erutuse tase normaalsest tasemest kõrgemale (nagu toimuks tema sees üks pidev võidujooks). Selle tagajärjel on tema närvisüsteemil tunduvalt raskem tunnetest jagu saada, need kipuvad võimenduma, mistõttu laps on pidevalt häireseisundis ja tema mõtlemine ja reageerimine võib olla ebakohane, samuti kaldub ta kergemini kaotama enesevalitsust, sattudes jonnile. Kuna ta erutuse tase on juba niigi kõrge, siis pealtnäha väiksed asjad (nagu see, kui vanem ütleb „ei”) võivad lapse endast välja viia. Kuna laps ei ole võimeline end maha rahustama, kipub ta sageli minema tardumusseisundisse või kasutama dissotsiatiivset käitumist¹, selleks et ülejökäivast olukorrast tingitud talumatust seisundist pääseda. Kui aga laps on kogenud varajases eas hüljatust ja saanud ebapiisavalt ergutust, siis häälestub tema närvisüsteem normist madalamale erutuse tasemele (nagu oleks ta sisimas loid). Sellisel lapsel on vähenenud võime suhelda ümbritseva maailmaga ja temast võib jääda mulje kui lapsest, kes ei ole motiveeritud elus midagi saavutama. Sellise lapse närvisüsteem on nii madala erutustasemega, et tavalised tõsised ohusignaalid võivad tunduda talle vaid kergelt häirivatena. Seetõttu kalduvad sellised lapsed tegelema väga suure riskiga seotud tegevustega, et saada erutust pakkuvaid elamusi, kogeda midagi põnevat. Niisuguse lapse puhul on vähetõenäoline, et ta õpib tagajärgedest, kuna tema närvisüsteem ei koge ebameeldivust sellisel määral, nagu teeks seda lapse normaalselt toimiv autonoomne närvisüsteem. Sarnaselt kaootilises kodus kasvanud lapsele ei oska ka hüljatust kogenud laps ennast maha rahustada ja võib kasutada tardumist või dissotsiatiivset käitumist oma sisemise süsteemi tasakaalustamiseks.

Rääkides lapse kehast ja lihaskonnast, siis kaose korral lapse lihased tõmbuvad kokku kas selleks, et põgeneda või vastu hakata. Seevastu äärmusliku hüljatuse korral ei saa lapse lihaskond mingit stimulatsiooni või saab kogeda vaid tuimust. Mõlemad kehahoiakud (nii valvelolek kui tuimus) talletuvad närvivõrgustikes ja saavad seega osaks lapse olemusest.

On veel mõned asjad aju kohta, mille mõistmisest võib kasu olla, kui laps tuleb elama uude kodusse. Ajus on nn peegelneuronid. Need neuronid peegeldavad tagasi seda, mida inimene näeb. Kui väikelaps näeb, et mänguasju võetakse õrnalt või inimesed kallistavad teineteist hoolival viisil, siis hakkavad tema ajus tööle neuronalsed võrgustikud, mis kannavad endas võimet neid tegevusi samal viisil sooritada: see on justkui harjutamine, kuigi ainult jälgimise teel. Kuid see tähendab samuti ka seda, et kui väikelapse nähes loobitakse asju või keegi lööb teist inimest, siis lülituvad lapse ajus sisse nende tegevuste sooritamise võimet kandvad neuronalsed võrgustikud. Need käitumisviisid oleksid justkui sisseharjutatud, ja laps on

¹ Dissotsiatsioon ehk eraldamine – psüühiline kaitse, mille puhul laps eraldab teadvusest nii keha kui meele tasandil kõik traumeeriva olukorraga seotud halva – mõtted, tunded, kehaaistingud, mälestused. See aitab tal alles hoida toimimisvõimet muudes olukordades. See lapseas kasutamiskõlblik toimetulekumehhanism võib täiskasvanuna muutuda tõsiselt segavaks häireks.

valmis neid käiku laskma. Need „sisseharjutatud” neuronid ei hakka tööle mitte siis, kui lapsele öeldakse, et ta midagi teeks või ei teeks – see juhtub vaid siis, kui laps näeb kindlat olukorda pealt. Laps tunneb ennast edaspidi mugavamalt koos inimestega, kes käituvad viisil, mis vastab tema sisemisele kogemusele („sisseharjutatud” neuronitele), kui inimestega, kes käituvad teisiti (hoolival viisil). See tähendab samuti seda, et väikelapsest, kes näeb pidevalt pealt, kuidas täiskasvanud tõukavad ja söimavad teineteist, kasvab üles alguses vanem laps, siis teismeline ja lõpuks täiskasvanu, kes hakkab kas ise teisi tõukama ja söimama või ootab seesugust käitumist teistelt. Kui see nooruk ja hiljem täiskasvanu selliselt käitub või kui ta saab ise seesuguse käitumise osaliseks, siis ta sees ei toimu mingit reaktsiooni, mis ütleks, et need käitumisviisid on väärad. Ta on väga aldis sattuma väärkohtlevasse suhtesse ja sellesse jääma.

Mälestused, mis on seotud enne kolmeaastaseks saamist õpitud faktide ja toimunud sündmuste kohta salvestatakse ajupiirkonnas, mida kutsutakse hipokampuseks ja neid säilitatakse tavaliselt inimese vasakus ajupoolkeras (see aju piirkond säilitab ja kasutab infot, mis on seotud kõne ja ajalise järgnevusega). Varajased mälestused, mis kujunevad esimesel kolmel eluaastal ja mälestused sündmustest, millega kaasnes tugev stress, salvestuvad aga teises ajupiirkonnas – amügdalas ehk mandelkehas (emotsionaalne mälu) ning neid säilitatakse tavaliselt paremas ajupoolkeras. See ajupoolkera säilitab emotsionaalseid assotsiatsioone: mälupildid, helid, lõhnad; kehalised aistingud; sensomotoorsed reaktsioonid, kuid seal ei leidu lugusid (sõnu) juhtunu kohta ega ka ajataju (mis ütleks, et kogemus leidis aset minevikus ja nüüd võib olukord olla teistsugune). Vasakus ajupoolkeras on küll sõnad ja ajataju, kuid puudub automaatne viis seostada neid kogemustega, mida säilitatakse paremas ajupoolkeras (varajases eas saadud või tugeva stressiga seotud kogemused). Kuna parema ajupoolkera mälestused ei sisalda sõnu, siis inimene ei pruugi isegi nende olemasolu teadvustada: tal lihtsalt tekib teatud olukorras mingi ebamäärane tunne, kusjuures see tunne võib olla väga tugev. Kui selles tundes on midagi negatiivset, siis on see hirmutav. Kui lapsele öelda, et ta on praegu väljaspool ohtu (vasaku ajupoolkera funktsioon), ei võta see temalt ära tunnet, et kodus on ebatavaline olla (parema ajupoolkera funktsioon, mis kujunes välja varajases eas). Kui juhtub midagi, mis millegagi meenutab varajast ebatavalist kogemust (seda kutsutakse päästikuks/vallandajaks), siis isegi kui laps on hetkel väljaspool ohtu, tema aju registreerib ohu enne kui nn mõtleb aju jõuab meelde tuletada ja keskenduda tõsiasjale, et nüüd on ta turvalises olukorras. Laps reageerib samal viisil, nagu ta tegi seda varasemas ohuolukorras, st tal võib ilmned samasugune traumareaktsioon: ta kas kaotab enesevalitsuse (tekib kontrollimatu jonnihoo) või ta tõmbub endasse/muutub dissotsiatiivseks. Laps kohtleb oma vanemat, hooldajat või kasvatajat nii, nagu see oleks väärkohtlev vanem.

Seega ka siis, kui pakkuda lapsele uut stabiilset ja tervet elukeskkonda, reageerib tema aju ikkagi vastavalt oma varasematele kogemustele. Uues kodus tuleb keskenduda mitte üksnes sellele, et pakkuda lapsele uusi vahvaid elamusi, vaid lapsele tuleb pakkuda sedalaadi kogemusi, mis jäid tema ajul vajaka. Rõhuasetus tuleb teha rütmilisele liikumisele, hingamisele, pilkkontaktile, õrnadele ja turvalistele puudutustele, toitumisele; sellele, et laps õpiks oma tundeid mõistma, juhtima ja neid väljendama ning turvalisust sisendavatele sõnumitele.

Lähemalt tuleb lapse abistamise võtetest ja võimalustest juttu ajakirja järgmises numbris. Enne aga veel ühest olulisest süsteemist, mis mõjutab lapse arengut, nimelt kiindumussuhte süsteemist.

Kiindumussuhte süsteem

Kui beebi sünnib maailma, on ta oma vanemast täielikult sõltuv. Lapse ja vanema vahel kujuneb eriline emotsionaalne side, mida nimetatakse kiindumussuhteks ehk seotuseks. Seotus on kaasasündinud, see mõjutab aju limbilise süsteemi ja parempoolse ajukoore assotsiatsioonide piirkonna arengut (Schore 2003). Seotus võimaldab lapsel otsida vanemalt lähedust, kaitset ning lohutust ebamugavuse või mure korral ning paneb aluse tema sisemisele

emotsionaalsele turvalisusele ja eneseväärtuse tunnetamisele, mille toel laps saab hakata avastama maailma ning looma uusi suhteid.

Lapse esmane hooldaja, kelleks on tavaliselt ema (kuid selleks võib olla ka isa või vanaema), peaks varajases lapsepõlves olema lapsele tähtsaim turvalisuse allikas. Ta peaks olema inimene, kes on püsivalt lapse jaoks olemas, tunneb ja rahuldab nii lapse bioloogilisi kui emotsionaalseid vajadusi ja aitab lapsel toime tulla kogemustega, millega see arenguliselt veel ise toime tulla ei saa. Sellisel juhul võime rääkida **turvalisest seotusest**. Turvalise seotuse korral reageerib vanem lapse nutule või naerule ja laps reageerib vanemale. Laps on harjunud sellega, et vanem on kättesaadav ja ta õpib minema tema juurde, kui ta vajab abi. Hiljem oskab ta vajadusel abi küsida ka teistelt.

Kiindumussuhe võib aga kujuneda ka eaturvaliseks. Eristatakse kolme eaturvalise suhte liiki: vältiv, ambivalentne või kaootiline (sh mitteeristav) seotus.

Vältiva seotuse puhul jätab vanem korduvalt reageerimata lapse vajadustele (näiteks jätab pidevalt lapse nutma või tõmbub lapsest eemale, kui laps temalt lohutust otsib), justkui edastades lapsele sõnumit, et ta peab ise hakkama saama. Laps harjub sellega, et vanem ei ole talle emotsionaalselt kättesaadav. Ta õpib endasse tõmbuma, omaette toimetama ja mitte reageerima. Lapse vajadusi vältiv vanem on ilmselt ise kasvanud emotsionaalse „kõrbe” tingimustes ja ei oska pakkuda oma lapsele seda, mida ta vajab. Vältiva seotuse korral kasvab lapsest inimene, kes kaldub inimesi vältima ning loob õhkkonna, kus teised tunnevad ennast tõrjutuna. Hiljem on tagajärjeks see, temast hakatakse eemale hoidma.

Ambivalentse/vastuolulise seotuse korral pole vanem järjekindel: kord ta reageerib lapse vajadusele, kord mitte, või on oma nõudmistes pealetükkiv. Mida vähem ta lapse vajadustele tähelepanu pöörab, seda rohkem laps seda nõuab. Vahel annab vanem lapse nõudmistele järele, siis jälle peab vajalikuks oma otsustele kindlaks jääda. Laps tunneb end ebakindlana ja muutub ärevaks, sest talle pole selge, millal mida vanemalt oodata. Sel juhul laps teab, kuidas abi saada: ta vingub niikaua, kuni vanem ei pea vastu ning annab lapse nõudmistele järele. Ambivalentse seotuse korral kasvab lapsest inimene, kes on teiste suhtes liiga nõudlik, ei soovi teistest sõltuda ning loob õhkkonna, kus teised tunnevad ennast küündimatuna, mistõttu inimesed muutuvad tema suhtes ebajärjekindlaks.

Siiski on kahe eespool kirjeldatud kiindumussuhte puhul (vältiv ja ambivalentne) tegu mingil moel korrastatud suhtega, millega laps püüab parimal võimalikul moel kohaneda ja rakendada samasugust suhtlemisviisi ka väljapool oma perekorda kas lasteaias, koolis õpetajatega või siis sõpradega.

Kõige tugevamas seoses lapse- ja ka täiskasvanuea psüühikahäiretega on aga nüüdisaegse käsitluse järgi **kaootiline kiindumussuhe**. Kaootilise seotuse puhul on vanema käitumine ühel hetkel hirmutav (näiteks teeb ta lapsele või mõnele teisele pereliikmele midagi halba), teisel hetkel on ta aga ise hirmunud (kuna miski antud suhtes on vallandanud vanema enda traumakogemuse). Kui aga vanem, kes peaks olema usaldusväärne ja pakkuma lapsele turvatunnet, on ise ohu ja hirmu allikas, tekitab see lapse bioloogilises süsteemis lahendamatu dilemma. Kaasasündinud vajadus olla vanemaga seotud, et saada vajalikku hoolitsust, põrkub bioloogilise kaitsereaktsiooniga, mis paneb last vanemast eemale tõmbuma. Laps läheneb vanemale (kuna ta vajab kaitset) ja siis tõmbub temast eemale (kaitseb ennast, sest vanem on hirmutav). Sellest kujuneb kaootiline, **katkendlik toimetuleku strateegia**: pean olema valvel, sest teised inimesed võivad olla ohtlikud; olen haiget saanud, olen halb; pean teiste eest hoolitsema. Kaootilise seotuse puhul avaldub väga vastuoluline käitumine, inime-ne loob õhkkonna, mis on teiste jaoks segadust tekitav.

Üks kaootilise seotuse vähem tuntud alaliik on **mitteeristav seotus**. Selline seotuse viis võib kujuneda juhul, kui lapsel on olnud väga erinevaid hooldajaid, ta on liikunud ühest hooldusperest või asenduskodust teise. Mitteeristava seotuse puhul ei teki lapsel sidet hooldajaga. Laps loob kiiresti suhteid iga täiskasvanuga, kuid need jäävad pealiskaudseks. Seda toetab tema kogemus, et tema jaoks olulised inimesed võivad ära minna, mistõttu turvalisuse an-

nab lapsele see, kui ta ei seo ennast teiste inimestega. Selle all on sügaval peidus teadmine, et ma pole seda väärt, et minu juurde jääda. Tagajärg on, et inimese suhted teistega jäävad pealiskaudseks.

Kui turvalise, vältiva ja ambivalentse seotusemustril puhul kujuneb lapsel üks ettekujutus iseendast, siis kaootilise seotuse puhul tekib tal enda kohta mitu erinevat sisemist kogemust, kuna vanem (või vanemad) on kohelnud last erineval viisil. Vanema käitumisviisidest kujuneb lapse ajus neuronaalne muster, mis paneb aluse tema tulevastele reaktsioonidele.

Mis paneb täiskasvanut kohtlema last teda kahjustaval moel? Uuringud on näidanud, et vanemad, kelle isiklikud läbielatud traumad või kaotuskogemused on läbi töötamata, käituvad suurema tõenäosusega oma laste puhul hirmutavalt, luues sellega aluse kaootilise seotuse jätkumiseks üle põlvkondade. Riskiteguriks pole mitte üleelamised iseenesest, vaid just see, et need on jäänud läbi töötamata. Kunagi pole aga liiga hilja minevikukogemuste läbitöötamiseks, et tagada turvaline lapsepõlv oma lapsele.

Kiindumussuhte uurinutes rõhutatakse, et vanema ja lapse suhe kujundab hiljem lapse suhteid teiste inimestega, tema turvatunnet seoses maailma asjade tundmaõppimisega, vastupanuvõimet stressile, võimet oma emotsioonidega toime tulla, oskust oma eluloost sidus jutustus teha ning võimet luua lähedussuhte täiskasvanueas.

Kuigi lapse varased seotuskogemused mängivad olulist rolli lapse arengus, näitavad uurinud ka seda, et õnneks võib kiindumussuhte laad muutuda, kui lapse suhted vanemaga või tema kasvukeskkond muutuvad turvalisemaks. See tähendab, et kunagi pole liiga hilja tuua positiivseid muutusi lapse ellu. Neid saab pakkuda ka mõni teine inimene, kes pole lapse bioloogiline vanem, kuid kellega laps tunneb end turvaliselt ja kes teda mõistab. Selleks võib olla hooldusvanem või asenduspere kasvataja või õpetaja, sugulane, lastekaitse- või sotsiaaltöötaja, nõustaja. See suhe võib mängida väga olulist rolli lapse edasises arengus.

Kasutatud allikad

- Ogden, P., Minton, K., Pain, C.** (2006). *Trauma and the body: A sensorimotor approach to psychotherapy*. New York, Norton.
- Schore, A.** (2009). Attachment trauma and the developing right brain: Origins of pathological dissociation. In: Dell, P., O'Neil, J. (eds.) *Dissociation and the dissociative disorders: DSM V and beyond*. New York: Routledge Press.
- Schore, A.** (2003). Early relational trauma, disorganized attachment, and the development of a predisposition to violence. In: Solomon, M., Siegel, D. (Eds.) *Healing trauma: Attachment, mind, body, and brain*. New York: Norton.
- Siegel, D. J.** (2003). *Parenting from the inside out: How a deeper understanding can help you raise children who thrive*. New York: Putnam Press.
- Perry, B. D., Hambrick, E.** (2008). The neurosequential model of therapeutics, *Reclaiming Children and Youth. The Journal of Strength-based Interventions*, 17, 38–43.
- Teicher, M.** (2006). Sticks, Stones, and Hurtful Words: relative effects of various forms of childhood maltreatment. *American Journal of Psychiatry*, 163, 993–1004.
- Wieland, S.** (ed.) (2011). *Dissociation in Traumatized Children and Adolescents: Theory & Clinical Interventions*. New York: Routledge.

Käitumis- ja õpiraskustega laps saab abi nõustamiskeskuses

Ingrid Veski

*Harjumaa õppenõustamiskeskuse logopeed,
eripedagoog
TLÜ Pedagoogilise Seminari lektor*

Töökogemus nõustajana õppenõustamissüsteemis on andnud mulle teadmise, et väga oluline on varakult märgata laste õpiraskusi ja käitumisprobleeme. See eeldab kõigi täiskasvanute – nii lapsevanemate kui lastega töötavate inimeste – hoolimist. Eriti on tarvis oskust ära tunda, mis laadi on lapse probleem, mis võib olla selle sügavam põhjus ning missugust abi ta sellest tulenevalt eelkõige vajab. Kui enda oskustest ja teadmistest ei piisa, siis tuleks kindlasti pöörduda nõustaja poole. Selles artiklis kirjeldan mõningaid lastel esinevaid probleeme, toetudes nii oma töökogemusele kui ka kirjandusele ning toon välja kodu- ja koolikeskkonna mõju lapse arengule. Seda seetõttu, et kõige sagedamini tuleb nõustaja töös ette pereprobleeme ning probleeme, mis on seotud suhtlemise, suhete, väärkohtlemise või ka õpetamisega ning noorte karjäärivalikuga. Samuti annan ülevaate, missugust abi pakuvad Eestis tegutsevad õppenõustamiskeskused.

Käitumis- ja õpiraskusi tuleb märgata varakult

Laste ja õpilastega töötades võib sageli täheldada käitumishäiretega lapsi, kes on agressiivsed kaaslaste ja õpetajate vastu. Käitumisraskused avalduvad üliaktiivsuses, raskustes oma tundeid ja käitumist kontrollida (mis tulenevad sageli tervisehäiretest), õpimotivatsiooni puudumises, konfliktides või vägivaldses käitumises (mis võib avalduda nii teiste õpilaste kui täiskasvanute suhtes), pidevas kooli kodukorrareeglite eiramises, põhjuseta puudumises (Võru Noortekeskus 2010). Käitumisraskustega õpilased võivad olla tõrjutud nii kaaslaste kui raskustest vaevatud õpetaja poolt. Õpetaja ei pruugi ise sellest teadlikki olla (Rogers 2008).

Lapsed võivad olla segaduses ja meeleheitel, depressiivsed. Kuigi väljakutsuv käitumine on lapseas normaalne, siis selle püsimine võib osutada käitumuslikule häirele. Probleem võib välja areneda perekondlike, bioloogiliste, neuroloogiliste ja keskkondlike tegurite mõjul. Lastepuhul on kõige tavalisemad käitumuslikud häired käitumishäire ning aktiivsus- ja tähelepanuhäire (*Mind health 2010*).

Laps võib vajada spetsialistide abi, arstidest ja eripedagoogidest kuni politseitöötajateni välja. Olukorra hindamiseks peab aga esmalt olema info, mille alusel hakata tegutsema. Abi vajava lapse arengu tarvis parima toetusviisi valikuks peab õppima tundma tema võimeid, vajadusi, kodust tausta, lapse iseärasusi, aga ka hindama tema kõne arengut ning psühhomotoorseid oskusi.

Lapse käitumisprobleemide põhjused võib laias laastus jagada kaheks: sotsiaalsed (perekonnaga seotud, päritolust, majanduslikust seisust, haridusest jne tingitud) ja tervisega seotud (haigused, sünnitraumad, närvisüsteemi eripära, kerge vaimne alaareng jne). (Türkel 2009). Lastekäitumisprobleemid tulevad esile enamasti koolieas, aga nende tekke põhjused võivad

olla alguse saanud tunduvalt varem. Juba eelkooliealistel lastel võib märgata arengut takistavaid asjaolusid, millest sugenevad hilisemad kirjutamis- ja lugemisraskused. Tähelepanu tuleks pöörata sellistele sümptomitele nagu raskused eneseväljendusega, tähelepanu hajumine, hajameelsus, võimetus täita juhiseid. Samuti kui lapsel on keeruline saada selgeks tähtede tähendus, aja kategooriad (eile, homme, hiljem jne), õppida ära parema-vasaku mõiste, numbrite tähendus, kehvad mänguuskused. Kui laps ei suuda end kõneliselt väljendada ja kui tal on vilets sõnavara, siis võibki laps hakata teiste suhtes agressiivselt käituma. Lapsel puuduvad n-õ vahendid ja võimalus end teisiti arusaadavaks teha. Laste emotsionaalsete ja käitumisprobleemide hindamine lasteaias muutub üha tähtsamaks. On vaja pakkuda võimalikult vara individuaalset abi. Laste vaimse tervise spetsialistid teavad, et õigeaegne positiivne sekkumine hoiab ära tõsisemate probleemide kujunemist (Grimpel ja Holland 2003). Omaette teema on poisid. Tundub ehk uskumatu, aga koolides on häirivalt palju võimekaid alasooritavaid õpilasi ja enamasti on nendeks poisid. Õpimotivatsioon on neil vähene, seda võivad pärssida sobimatud õpetamise meetodid, halvad suhted õpetajaga, samuti madal enesehinnang või vähene pere tugi. Poisid rikuvad reegleid ja harjumuspäraseid kombeid ning esitavad ümbritsevale sageli suuri väljakutseid. Meheks sirgumine kätkeb endas mitmeid nõudmisi: on vaja teadmisi, oskusi, julgust, jõudu taluda pettumusi, edu ja ka riskivalmidust. Eelkõige vajab aga poiss enda kõrvale kedagi, kes õpetaks nii enesekindlust kui enesekontrolli. Selleks saab olla vaid mehelik eeskuju (Cacciatore ja Kauttila 2009; Montgomery 2005).

Järjest rohkem seostavad uurijad laste käitumuslike häirete põhjusi kodus laste kallal toimepandava vägivallega. Oma igapäevatoös näen olukordi, kus laste elukeskkonnale on iseloomulik väärkohtlemine, ahistamine, hirm, nälg ja vägivald.

Kodu mõju lapse arengule

Lapsepõlv kõlab ideaalis kokku sõnadega õnnelik, turvaline, helge. Lapse jaoks, kes areneb ja kasvab soodsas keskkonnas, on täidetud järgmised tingimused: füüsiline hoolitsus (toit, riided, peavari, puhkus, kaitse ohu eest); emotsionaalne kaitstud (positiivsed elamused ja huvi lapse vastu); positiivne seotus täiskasvanu(te)ga (õpetused, juhendamine, julgustus); selged reeglid ja stabiilne ümbrus. Ometi me teame, et nn päriselu võib sageli ideaalist erineda. Paljud vanemad kurdavad, et laps on sõnakuulmatu, agressiivne ja julm pereliikmete ning eakaaslaste vastu. Vanemad aga ei teadvusta endale, et just nemad peavad aitama lapsel elus toime tulla, seadma lapsele reeglid ja piirid, mis lasevad lapsel tunda end turvaliselt. Oma vägivaldse käitumisega annavad vanemad lastele tahtmatult väär eeskuju. On igasuguse hoiaku ja suhtumisega lapsevanemaid. On neid, kes ootavad suunavat juhatust, aga ka neid, kes arvavad, et nõustaja jagab õpetust, mida nad ei vaja. Mõned vanemad nõuavad lastelt tingimusteta allumist, pidades laste igasugust vastupanu või vastuvaidlemist lubamatuks. Jäikus võib põhjustada lastel arenguprobleeme, kuna lapsed peavad suutma oma minatunnetuse kujunemise protsessis maid jagada ka vanematega, kes sagedasti vihastavad laste peale (Bancroft ja Silverman 2007).

Vägivalla puhul satub ohtu lapse emotsionaalne areng. Laps on emotsionaalse vägivalla ohver, kui ta peab pidevalt taluma hirmu, ärevust, ahistust. Sõimata saanud inimene tunneb ennast ebakindlalt, süüdlasena, häbistatuna, mõttetuna. Või ta saab vihaseks, tunneb raevu ja kättemaksu. Lapse kogetav sõimuga kaasnev alandustunne mõjub frustrerivalt ja tekitab agressiivsust. Kestev emotsionaalne pinge pidurdab lapse eakohast eneseväljendust (Penthin 2003, Brummer ja Enckell 2007). Emotsionaalse väärkohtlemise füüsilised näitajad on: kõnehäired, arengu pidurdumine, emotsionaalne tuimus/ükskõiksus; öine/päevane voodimärkamine; psühhosomaatilised kaebused nagu peavalu, kõhuvalu, halb enesetunne, soovimatus hommikul voodist tõusta, kooli minna.

On vanemaid, kes jätavad lapse emotsionaalselt, vaimselt, hariduslikult, meditsiiniliselt ja/või füüsiliselt hooletusse. Hooletussejätmist aetakse tihti segi vaesusega. Kuid vaesuse ja

hooletussejätamise vahele ei saa panna võrdusmärki. Võrreldes teiste väärkohtlemise liikidega leiab hooletussejätamine vähe kajastamist ning sellele pööratakse liiga vähe tähelepanu. Hooletussejätamine ei jäta tavaliselt endast järele silmaga nähtavaid jälgi, kuigi selle mõju lapsele on laastav. Nii näiteks ei lasknud üks ema last talvel tuppa, kuna laps oli kokkulepitust tund aega hiljem koju tulnud, ja lapsel tuli öö veeta külmas trepikojas. Täiskasvanud sageli ei oska või ei taha mõelda sellele, millist mõju nende tegevus lapsele avaldab. Näiteks võib olla hoolimatuses jäetud arendamata lapse kõne, seadmata häälikud, mille korrigeerimine kuulub koolieelsesse aega; lapsega ei minda haiguse korral arsti juurde, laps vajab meditsiinilist sekkumist, aga vaatamata korduvatele suunamistele on olukord ometi endine. Lapsi võivad hooletusse jätta väga depressiivsed või isiksusehäirega vanemad (De Panfilis 2006, Räsänen ja Moilanen 2004), kuid hoolimatuses on tegu ka siis, kui lapse vajadus heluse ja armastuse järele jääb rahuldamata ning vanemad kompenseerivad tunnete- ja ajapuu dust liigsete mänguasjade ostmisega või lapse aja sisustamisega ühest spordi- või mänguringist teise kappamisega. Hooletussejätamise mõju väikese lapse aju arengule on väga kahjulik. Mõnikord on raske öelda, kas lapsel esinevad kahjustused tulenevad väärkohtlemisest või lapsele halvasti mõjuvast kasvukeskkonnast (Soonets jt 2007).

Küsitluse põhjal (Bander 2011), kus lasteaiadepetajatel paluti iseloomustada emotsionaalset väärkohtlemist, tõid õpetajad järgmisi näiteid: lapsevanem alandab last; lapsel on madal enesehinnang ning puudub eneseusk; laps nutab tihti; laps otsib lähedust ja hellust; vanemad alavääristavad last; laps on tujutu, kurvameelne, lapse peale karjutakse, röögitakse; lapsevanem tänitab, halvustab last. Samas paluti ka kirjeldada, milles väljendub füüsiline väärkohtlemine: lapsel on vorbid, löömis- ja muljumisjäljed; laps kardab täiskasvanuid, on endassetömbunud; laps räägib, et vanem lööb; lapsel on sinikad ja verevalumid; lapsevanem lööb last avalikult; lapsevanem ise tunnistab, et lööb last.

Erivajadustega laste arv koolis ja lasteaias kasvab, mistõttu nii õpetajad kui ka vanemad vajavad eripedagoogi, logopeedi ja psühholoogi tuge... Asjatundlik nõustamine vähendab ebakindlust, hirmu ja toimetulematuse pärast tekkinud häbitunnet nii õpetajal kui lapsevanemal.

Lapseeas füüsilise väärkohtlemise või hooletussejätamise ohvriks sattumine suurendab seaduserikkumiste tõenäosust noorukieas 59% ja täiskasvanueas 28% ning vägivaldsete kuritegude tõenäosust 30%. Väärkoheldud lastel esineb tunduvalt sagedamini: vaimse tervise probleeme, eriti enesetapukatseid ja traumajärgset stressi; koolis edasijõudmatust (lugemisraskused, madal IQ jms); edasises elus tööhõive probleeme; hälbivat käitumist hilisemas elus. (Traat 2008)

Lastel, kes on jäänud ilma emotsionaalsest lähedusest või kannatanud vägivaldse käitumise all, esineb tihti agressiivseid käitumishälbeid. Kui laps jääb tähelepanust ja toetusest ilma, jääb ta oma valuga üksi. Laps kogeb, et ei saa oma ebakindlust, mõtteid ja kogemusi teistega jagada ja see viib eraldatuseni, mis võib ajapikku lõppeda ümbritsevast keskkonnast väljalülitamisega. Laps isoleerib end, sest nii on ta käituma õppinud, see on kujunemas tema elumudeliks.

Õpetaja ja kooli roll

Kool ja ühiskond muutub, samuti lapsed ja lapsevanemad. Õpetaja soovib õpetada, aga kuidas läheneda lastele, kui muutustest tulenev segadus on suur. Õpetajal on sageli väga raske, kuna ta peab ühtviisi hästi hakkama saama ja toime tulema nii suuremate kui vähemate

võimetega õpilastega ning tegema muudatusi õppekavas. Õpetaja peab suutma õpetada ka seda õpilast, kes käitub eripäraselt kas haigusest või kodusest olukorrast tulenevalt, ta peab suhtlema lapsevanemaga, kes sageli on ise elu hammasrataste vahele sattunud. Kuidas saab õpetaja näiteks hakkama õpilasega, kelle mõte töötab arvutilainel ning kelle jaoks tavaline õppimisrütm klassiruumis ei paku enam pinget?

Erivajadustega laste arv koolis ja lasteaias kasvab, mistõttu nii õpetajad kui ka vanemad vajavad eripedagoogi, logopeedi ja psühholoogi tuge. Koolides ei jätku õpilase jaoks tugispetsialiste ja nii jääb palju õpilase abistamise võimalusi kasutamata. Kui lapse probleemid jäävad lahendamata või leevendamata, siis võib temast saada ühiskonnas tõrjutu, mille tõttu lisandub hulk teisi probleeme.

Hariduslike ebaõnnestumisi saab selgitada, lähtudes isiku sotsiaalsest keskkonnast tulenevatest takistustest. Näidetena võib nimetada häbimärgistamist, kultuurikonflikti, ebapädevust, sobimatuid õppemeetodeid, laste ja õpilaste erinevate võimete mitteametustamist või mittemõistmist. Mitte miski ei õigusta õpetajat, kes „maksimumi pakkudes „tõukab ometi esimese klassi lapse kooliklassist ja -tegevustest eemale, seletades, et see pole tema mure või et „nüüd teda siin pole ja mul on hea töötada“. Aga lapsed, mis saab nendest? Õpetaja määrab lapse saatuse, suhtumise ja hoiakud. „Mind pole tarvis, ma olen üleaarune“, olid ühe 1. klassi poisid sõnad tekkinud olukorra kohta. Ja see pole ainus niisugune juhus.

Kool peaks suutma kindlustada õpilasele õpiabi, nõustamise, väärikustunde. Õppimine ei ole vaid teadmiste omandamine, see on ka isiksuse arendamine. (Light, Cox ja Calkins 2010).

Õppenõustamiskeskus toetab kodu ja kooli

Toodud näidete ja faktide pinnal saab öelda, et väga on vaja n-õ kolmandat arvamust ehk keskust, kust saaks abi nõutada. Nii on võimalik toetada õpilast kui õpetajat, luua võimalused kompetentsi koondamiseks ja riskide minimeerimiseks. Asjatundlik nõustamine vähendab ebakindlust, hirmu ja toimetulematuse pärast tekkinud häbitunnet nii õpetajal kui lapsevanemal.

Eestis töötavad piirkondlikud õppenõustamiskeskused alates 2008. aastast. Nende eesmärk on parandada nõustamisteenuse kättesaadavust, et ennetada õpilaste koolist väljalangemist ja suurendada noorte edasist toimetulekut ning konkurentsivõimet igapäevaelus ja tööturul. (Õppenõustamisstandard 2009). Vajadusel pakutakse lõimitult psühholoogilist, sotsiaalpedagoogilist, logopeedilist ja eripedagoogilist nõu. Vaja oleks ka psühhiaatrit. Õppenõustamissüsteem on kolmetasandiline: 1) töö lapsega koolis või lasteaias, 2) haridustöötajate ja lastevanemate nõustamine õppenõustamiskeskuses, 3) riiklik metoodikakeskus, kust saavad abi õppenõustamiskeskuste töötajad. Kolmas tasand on veel väljatöötamisel.

Nõustamiskeskusi on vaja selleks, et leevendada koolides kohati ebapiisavat tugiteenuste pakkumist. Õppenõustamiskeskuste olulisimaks ülesandeks on õpilaste toetamine kindlas piirkonnas tegutsevate spetsialistide abil. Selleks luuakse, arendatakse ja tugevdatakse spetsialistide võrgustikku, kellelt õpilased, lapsevanemad ja haridustöötajad saavad asjakohast abi laste erivajaduste¹ märkamiseks ja nende individuaalse arengu toetamiseks.

Kõnelda saab ka karjääriteenustest, millel on oluline roll (erivajadusega) õppuri suunamisel: karjäärinõustamine, karjääriinfo, karjääriõpe. Erivajadusega noorel on iseäranis keeruline teha elukutse osas õige valik ning ka kooliõpetajatel ja -juhtidel teda selles suunata. Akadeemiline haridus pole alati vältimatult vajalik, oluline on, et inimene harmooniliselt areneks ja tuleks toime igapäevase eluga. Nii näiteks on tarbetu nõuda selgelt väljendunud kokanduse erihuviga 8. või 9. klassi noormehelt akadeemilisi teadmisi ja õigekirja, pigem pakkuda talle

¹ Hariduslike erivajadustega (HEV) laps – laps, kelle õpi- või käitumisraskused, terviserikked, puuded, pikaajaline õppetööst eemalviibimine või eriline andekus toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis ja/või õpikeskkonnas (õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sh alternatiivne kommunikatsioon, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid, tugipersonal jm) või õpetaja poolt koostatud töökavas vastava rühmaga/klassiga töötamiseks.

toetust just tema huvi suunamisel ja elukutse kohta info leidmisel. Koolides ei tegelda sihipäraselt õpilaste elukutse valiku planeerimisega ning ka selles osas saab abi küsida nõustamiskeskusest.

Lõpetuseks võib öelda, et õppetöö ja nõustamistegevuse korraldamisel peaks arvestama järgmisi põhimõtteid:

- Õppimisvõimalused tuleb tagada igale lapsele: õppekohad, tugisüsteemid, individuaalne lähenemine peavad olema kättesaadavad ja hariduskohustus mõistetak.
- Lähtuda tuleb õpilase võimetest: õpetajad, õppekavad, õpikeskkond – siin on kõik oluline
- Toetuda tuleb igatüüpi lapse arengut (nt praegu on veel palju diagnoosimata lapsi)
- Üleminek ühest institutsioonist teise, ühelt õppevormilt teisele peaks olema paindlik.
- Koostöö eelduseks on kooli ja lapsevanemate otsustusõiguse ja vastutuse kooskõla.

Probleemide suure hulga juures on siiski palju positiivset nii koolis kui lasteaias, enamus õpetajaid töötab ennastunustavalt, enamus lapsevanemaid hoolib oma lastest. Seepärast on vajalik selgitada varajase erisuse märkamise olulisust ja lastel esinevate arengu- ja käitumisprobleemide tausta. Psüühika on füüsilise peremes ning lähtuda tuleb parimast võimalikust, mida haridussüsteem koostöös õppenõustamissüsteemiga pakkuda saab: sobivad õppimisviisid ja õppemeetodid, mida saab pakkuda õpilastele just nende õpivõimet arvestades. Toetun siinjuures teadlase mõttele, et eesmärk ei ole mitte ukse avamine lõpmatule tarkusele, vaid piiri panemine lõpmatule eksimisele (Harro 2006).

Ainus ja parim võimalus on lihtsalt armastada lapsi, mis tähendab neid kaitsta, nendega tegelda. Võtta aega, et neid kuulata ja pühendada end nende vajaduste mõistmisele.

Info saamiseks ja kontaktide loomiseks Harju Õppenõustamiskeskusega võib kirjutada aadressile: harjuonk@gmail.com.

Kasutatud allikad

- Cacciatore, R., Koisi-Kanttila, S. (2009). Päästke poisid!
- Bancroft, L., Silverman J. G. (2007). Vägivallatseteja lapsevanemana: millist mõju avaldab lähisuhtevägivald perekonna toimimisele. Tartu: Naiste Varjupaik.
- Bander, N. (2011). Käitumuslikud häired lasteaias. Diplomitöö.
- Brummer, M., Enckell, H. (2007). Laste ja noorte psühhoteeraapia. Cum Grano.
- DePanfilis, D. (2006). Child neglect: A guide for prevention, assessment and intervention. <http://www.childwelfare.gov/pubs/usermanuals/neglect/chaptersix.cfm> (18.01.2012).
- Grimpel, G.A., Holland, M. L. (2003). Emotional and Behavioral Problems of Young Children. Effective Interventions in the Preschool and Kindergarten Years. The Guilford Press. New York.
- Harro, J. (2006). Uimastite ajastu. TÜ kirjastus
- Light, G., Cox, R., Calkins, S. (2010). Learning and Teaching in Higher Education. Sage Publications Inc.
- Mereste, U. (2003). Majandusleksikon. EE kirjastuse AS. Toim. Ü. Mallene
- Mind health. Training for mental health promotion <http://www.mentalhealthpromotion.net/?i=training.et.mental-health-problems-and-anti-stigma.1849&s=2> (24.04.2011)
- Montgomery, D. (2005). Able underachievers. London; Philadelphia: Whurr.
- Penthin, R. (2003). Agressiivne laps. Kunst.
- Rogers, B. (2008). Taasleitud käitumine. Tartu Ülikooli kirjastus.
- Räsänen, E., Moilanen, I. (2004). Laste ja noorte vastu suunatud vägivald. Raamatus: Laste- ja noortepsühhiaatria. Tallinn: AS Medicina
- Soonets, R., Popova, A., Roomeldi, M., Haldre, L., Saar, S., Kuiv, K., Paddar, M., Hedigo, R., Kutsar, D. (2007). Meedikute tööst väärkoheldud lastega. Raamatus: Lapse väärkohtlemine II. Tartu: AS Atlex, 95-110.
- Traat, U. (2008). Laste keheline karistamine ja hälbivus http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/7_82008/7-11.pdf (13.02.2012)
- Türkel, R. (2009). Kes aitab käitumishäirega last? www.virumaa.info/maakond/haridus/oppenoustamine/aid-3467/Kes-aitab-k%C3%A4itumish%C3%A4irega-last (26.01.2012)
- Võru noortekeskus. www.vorunoortekeskus.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=26 (13.12.2011)
- Õppenõustamise standard (2009). <http://www.ekk.edu.ee/programmid/programm-oppenoustamise-susteemiarendamine/oppenoustamise-standard> (12.02.2012)

Vaimse tervise rubriik Sotsiaaltöös

Merike Sisask

Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut (ERSI) tegevdirektor ja vanemteadur

Ajakirja Sotsiaaltöö ja Eesti-Rootsi Vaimse tervise ja Suitsidoloogia Instituudi (ERSI) koostöös hakkab ilmuma regulaarne praktilise suunilusega vaimse tervise rubriik. ERSI on aastate jooksul Eestis ellu viinud mitmeid vaimse tervise edendamisele ja kaitsele suunatud Euroopa Komisjoni ja sotsiaalministeeriumi kaasrahastatud üleeuroopalisi projekte, mille käigus kristalliseerunud teadmiste edastamine võimalikult paljudele spetsialistidele on protsessi loomulik käik. Kui ERSI varasemad vaimse tervise edendamise ja kaitse projektid (ProMenPol ja T-MHP) olid suunatud sekkumistele peamiselt organisatsiooni tasandil, siis praeguse MHPHands projekti (*Mental Health Promotion Handbooks*, Vaimse tervise edendamise käsiraamatud) põhirõhk on sekkumistel indiviidi tasandil. Kõigile kolmele projektile on iseloomulik ühine nimetaja – terviklik lähenemine vaimsele tervisele kogu inimese elukaare ulatuses – ning nende kohta saab lähemalt lugeda veebilehelt www.mentalhealthpromotion.net (osaliselt kättesaadav ka eesti keeles).

Vaimse tervise rubriik põhineb MHPHands projekti käigus välja töötatud kolmel vaimse tervise edendamise käsiraamatul: vaimse tervise edendamine haridusasutustes, vaimse tervise edendamine töökohtadel ja vaimse tervise edendamine eakatel. Inimesi ümbritsevad erinevad keskkonnad, milles nad töötavad, elavad ja mängivad ning kus nad veedavad suure osa oma päevast, ja need etendavad olulist rolli inimese vaimse heaolu hoidmisel ja edendamisel ning vaimse tervise probleemide ennetamisel. Käsiraamatute eesmärk on anda ülevaade kolmest põhilisest keskkonnast, mis ümbritsevad inimest tema elukaare eri etappidel:

1. Lastele ja noortele mõeldud käsiraamatus keskendutakse vaimse tervise edendamisele algkooli-, põhikooli- ja gümnaasiumiastmes, peamiseks sihtrühmaks on õpetajad ja teised koolitöötajad.
2. Tööealistele täiskasvanutele suunatud käsiraamatus käsitletakse vaimse tervise edendamist töökohtadel, peamiseks sihtrühmaks on personalitöötajad ja töötervishoiu spetsialistid.
3. Eakatele mõeldud käsiraamatus kirjeldatakse eakate vaimse tervise edendamist nii nende kodus kui eakate hoolekandeasutustes, peamiseks sihtrühmaks on hooldajad, koduhool-dajad, õed.

Inimese vaimne heaolu sõltub nii keskkonna tingimustest kui ka sellest, kuidas inimene indiviidina käitub, mõtleb ja tunneb. Vaimse tervise edendamise käsiraamatute eesmärk ongi toetada inimeste käitumises selliseid muutusi, mis edendaksid nende vaimset tervist ja heaolu. Igas käsiraamatus on kümnekond alateemat, mille olemust, olulisust ja mõjutamisvõimalusi selgitatakse koos praktiliste juhustega harjutuste läbiviimiseks. Igas vaimse tervise rubriigi artiklis tutvustame ühte käsiraamatu alateemat.

MHPHands projekt – Mental Health Promotion Handbooks (Vaimse tervise edendamise käsiraamatud) – on saanud rahalist toetust Euroopa Komisjoni rahvatervise programmist (Leping nr 2009 12 13) ja sotsiaalministeeriumist

Paindlikkuse suurendamine kooliealistel lastel

Merike Sisask

Vaimse tervise rubriigi esimese artikli teema pärineb vaimse tervise edendamise käsiraamatust koolidele ning käsitleb **paindlikkust**¹ (ingl resilience) ehk võimet tulla toime ja tegelda erinevate väljakutsete, muutuste ja probleemidega. Suurema paindlikkusega inimene tuleb paremini toime stressi juhtimisega, nii igapäevaste stressoritega (näiteks ebaõnnestumine koolis, haigestumine) kui ka kriisiolukordadega (näiteks loodusõnnetus, lähedase kaotus), ning oskab säilitada ja taastada enda sotsiaalset ja emotsionaalset heaolu. Ta kogeb ebaõnnestumiste korral küll viha, leina ja valu, kuid on võimeline jätkama oma igapäevaseid tegevusi, säilitades adekvaatse toimimise ja optimismi. Kaks olulisemat paindlikkust mõjutavat tegurit on emotsioonide valitsemise võime ning tugev sotsiaalne toetus.

Lapsea paindlikkust on defineeritud kui lapse suutlikkust raskustega edukalt toime tulla vaatamata olukorra keerukusele või näilisele ohtlikkusele. Paindlik laps töötab kaasa, mängib, armastab ja on lootusrikas ning säilitab need omadused vaatamata läbikukkumistele ja stressirohketele sündmustele. Mõned lapsed on juba loomu poolest paindlikumad, kuid igal juhul on paindlikkus omadus, mida saab õpetajate ja lapsevanemate kaasabil arendada. Lapsepõlvkogemuste toel arenevad paindliku lapse tunnused on positiivne enesehinnang, austus ja usaldus enda ning teiste vastu, algatusvõime ja võime iseseisvalt tegutseda, tugev moraaltunne, mõtestatud rollid ja hea huumorimeel.

Paindliku lapse tunnused

Mul on ...	✓	usaldusväärsed ja armastavad suhted teistega
	✓	kodune toetus ja järelevalve
	✓	kohased rollimudelid
	✓	julgus olla iseseisev
	✓	ligipääs arstiabile, haridusele ja sotsiaalsele abile
Ma olen ...	✓	armastatud
	✓	armastav
	✓	uhke enda üle
	✓	vastutusvõimeline
	✓	lootusrikas ja usaldusväärne
Ma oskan ja suudan ...	✓	suhelda, väljendada oma tundeid ja mõtteid, kuulata teisi
	✓	lahendada probleeme
	✓	tulla toime oma tunnetega – tunda ära ja mõista neid, saada aru teiste inimeste tunnetest, kontrollida oma käitumist
	✓	mõista oma temperamenti
	✓	luua usaldusväärseid suhteid

Paindlikkuse suurendamiseks saab kool pakkuda edukogemust ning võimalust arendada eluks vajalikke sotsiaalseid oskusi. Koolide motiveeriv sisekliima võib olla väga erinev. Motiveerivad eesmärgid võib jaotada ülesandekeskseteks ning tulemusekeskseteks. Ülesandekesksete eesmärkide puhul õpitakse huvist teadmiste vastu ja edu õppetöös mõõdetakse

¹ Inglisekeelse mõiste *resilience* vastena on Eestis kasutusel ka sõna säilienõtkus, vt Kalle Laane artiklit lk 23 – toim.

individuaalsete edusammude järgi. Tulemustele suunatud eesmärkide puhul seatakse eesmärgiks saavutada teistega võrreldes paremad tulemused ning edu määrab asukoht skaalal, st hinded. Esimene strateegia pakub lapsele eduelamust ja on pigem vaimset tervist edendav, teise puhul kogetakse sagedamini ebaõnnestumist ja negatiivseid tundeid, mis muudab vaimse tervise kergesti haavatavaks.

Mida õpetajad jt koolitöötajad saavad koolis lastele paindlikkuse suurendamiseks õpetada?

1. **Hoia suhteid.** Tähtsad on head suhted pereliikmete ja sõpradega. Abi ja toetuse küsimine on paindlikkuse tunnus.
2. **Suhtu raskustesse kui paratamatusesse ja vaata olukorda kaugemas perspektiivis.** Igal inimesel on elus stressirohkeid sündmusi. Tähtis on vaadata tulevikku ning mitte takerduda hetkel raskesse olukorda.
3. **Muutused on elu loomulik osa.** Mõned sündmused võivad raskendada eesmärkide saavutamist, kuid nendega leppimine võimaldab keskenduda sellele, mida saab muuta.
4. **Liigu oma eesmärkide suunas.** Laps peaks seadma endale realistlikud eesmärgid ja keskenduma sellele, mida ta ise saab teha soovitud eesmärgi poole liikumiseks.
5. **Otsusta ja tegutse.** Võta vastu otsused probleemide lahendamiseks ja ära oota, et probleemid kaovad iseenesest.
6. **Otsi eneseavastamise võimalusi.** Kriise ja raskusi kogenud inimestel on enamasti suhted teistega paremad, nad väärtustavad end rohkem, on emotsionaalselt tugevamad ja oskavad elu paremini hinnata.
7. **Suhtu endasse positiivselt.** Enesekindluse arendamine aitab leida probleemidele lahendusi ning suurendada paindlikkust.
8. **Säilita lootusrikas ellusuhtumine.** Positiivse ellusuhtumise korral nähakse oma elu ilusana ning usutakse, et elus juhtuvad enamasti head asjad. On oluline oma soove piltlikult kujutada ning mitte keskenduda hirmudele.
9. **Hoolitse enda eest.** Pööra tähelepanu oma tunnetele ja vajadustele ning tegele rõõmsate ja nauditavate tegevustega.

Paindlikkuse arendamiseks sobivad harjutused järgmistel teemadel:

- mina ja minu tunded
- mina ja minu positiivsed omadused
- mina ja minu sotsiaalne võrgustik.

Lapsed peaksid olema võimelised ära tundma iseenda ja teiste inimeste tundeid. Harjutuste käigus õpivad lapsed väljendama oma emotsioone ja mõtteid ning kuulama kaasinimesi. Nad arutavad selle üle, mis neile meeldib ja mis ei meeldi, kuidas nad tunneksid ennast ühes või teises keerulises situatsioonis ning õpivad ära tundma teiste inimeste tundeid.

Näidisharjutus „Minu positiivsed omadused ja mina”

(sobib lastele vanuses 7–17 eluaastat, ajakulu ca 10 minutit)

Harjutuse eesmärk on tõsta õpilaste enesehinnangut. Harjutuse tulemusena on õpilased võimelised kirjeldama nii enda kui ka teiste inimeste positiivseid omadusi. On väga oluline õhutada õpilasi välja tooma eeskätt positiivseid omadusi. Madala enesehinnanguga õpilastel võib see olla keeruline ning õpetaja peaks õpilasi selles aitama.

- Pane lauale pilte loomadest (hea oleks, kui iga lapse kohta oleks 2–3 pilti)
- Palu õpilastel tulla laua juurde ja valida üks pilt. Pildi valiku kriteeriumiks on „milline loom meenutab sulle kõige rohkem sind ennast?”
- Palu õpilastel leida omale paariline
- Paarilised räägivad omavahel järgmistel teemadel:
  - Miks see loom sind meenutab? Millised omadused on teil sarnased?
  - Miks see loom on looduses vajalik?
- Arutelu: „Kas kõik loomad on looduses vajalikud?”

Erialaidentiteedi peegeldus Eesti sotsiaaltöö narratiivis

Judit Strömpl
Tartu Ülikool

Artikli eesmärk on selgitada identiteedi kujunemise teoreetilisi aluseid ning tutvustada Eesti sotsiaaltöö erialaidentiteedi iseärasusi, mis ilmnevad sotsiaaltöötajate praktilise töö sisu selektavates lugudes. Artiklis kasutan vastilmunud raamatu (Strömpl, Selg, Linno 2012) andmeid, kuigi artikli eesmärk pole raamatu tutvustamine, vaid kasutan andmed ühe kitsama teema – erialaidentiteedi – üle arutlemiseks. Erialaidentiteet peegeldub lugudes, milles sotsiaaltöötajad ja siduserialade esindajad oma töö sisu ja oma professionaalset rolli mõtestavad.

Mis on identiteet?

Richard Jenkinsi (2008) kohaselt on identiteet teadmine meist endist ja teistest: kes me oleme, kes on teised, kes me oleme teiste jaoks, kuidas teised inimesed mõistavad ennast ja teisi, kaasa arvatud ka meid. Identiteet kujuneb identifitseerimise protsessis. See pole *asi*, vaid *tegevus*, mis põhineb klassifitseerimisel. Sõna *identiteet* pärineb ladina keelest, milles sõna *idem* tähendab „sama”. Mõiste identiteet põhineb sarnasuste ja erinevuste võrdlemisel, võrdlemine aga eeldab klassifitseerimist, mille käigus tekivad kategooriad, kuhu meie ja teised kuuluvad (oleme paigutatud). Identiteet ja identifitseerimine on sotsiaalne protsess, mis tähendab, et keegi pole võimeline ennast identifitseerima väljaspool teisi inimesi ja olemasolevaid kategooriaid. Me oleme keegi vaid suhtes teistega. Sellepärast identiteet ei asu inimese sees, ega saa olla püsiv sünnist surmani, vaid muutub vastavalt muutuvale kontekstile, muutuvatele suhetele. Omada identiteeti või – Jenkinsi terminoloogias – teha identiteeditööd (*identity work*) tähendab, et inimene pidevalt võrdleb ennast teiste inimestega, hindab oma koha teiste seas ja saab tagasisidet teistelt ning vastavalt tagasidele korrigeerib pilti endast. Identifitseerimine on maailma konstrueerimise viis, mis toimub kolmel tasandil: individuaalsel, interpersonaalsel ja institutsionaalsel (*ibid*, 39). Individuaalne tasand tähendab, et iga inimene omab unikaalset arusaamist iseendast ja teistest. Kuid „identiteet pole kunagi ühepoolne.” (*ibid*, 42). Selleks et mõtestada ennast ja oma elu isegi väga subjektiivseid kogemusi, vajab igaüks meist teisi inimesi (interspersonaalne tasand). Kolmas, institutsionaalne tasand on kollektiivne ja hõlmab neid kategooriaid ja klassifitseerimisviise, millest inimesed omavahelistes suhetes lähtuvad ja mida taasloovad identiteeditöö käigus. Need on sotsiaalsed klassid, rollid, normid ja reeglid, mis on suhteliselt stabiilsed ning millest pole ükski ühiskonnaliige päris vaba. Samas mõiste „taasloomine” iseenesest eeldab teatud muutusi. Niisiis on nimetatud tasandid – individuaalne, interspersonaalne ja institutsionaalne – omavahel orgaaniliselt seotud.

Identiteet on mitmetahuline mõiste. Jenkins (*ibid*) eristab esmast ja teisest identiteeti, mis kujunevad indiviidi esmase ja teisese sotsialiseerimise käigus. Esmane identiteet (minaise, eneseteadlikkus, sooline identiteet, enda samastamine perekonnaga, mingil määral ka

rahvuslik identiteet) kujuneb varajases lapsepõlves ja on teisesega võrreldes püsivam ning elu jooksul muutub vähe. Teisene identiteet kujuneb vastavalt uutele eluolukordadele, uute rollide omaksvõtmise käigus. See on paindlikum ja inimesel endal on selle kujundamisel aktiivsem roll. Siiski ei tähenda aktiivsus, et inivid võiks seda kujundada ise, ilma teiste inimeste ning institutsioonideta.

Igäüks meist on korraga mitme kategooria *ühik* ning vastavalt aktuaalsele kontekstile, milles üks või teine kategooria/roll domineerib, aktiveerub ka üks või teine identiteet/identiteedi tahk. Eelpool juba oli juttu sellest, et identiteet pole *asi*, vaid pigem *tegevus (action)* (Juhila ja Abrams 2011). Identifitseerimine või identiteedi (taas)loomine toimub enda ja oma elusündmuste mõtestamise käigus, kui inimene, jutustades ja arutades teistega, hindab oma elu sündmusi ja kogemusi ning iseennast. Identiteet kujuneb narratiivi loomise protsessis (vt nt Ezzy 2002; Gubrium, Holstein 2009; Hall, White 2005; Linno, Strömpl 2012; Riessman 2008; Tulva 2012). Erialane identiteet kuulub teise identiteedi juurde ning selle kujunemisel mängivad olulist rolli lood professionaalsest tööst, mille kaudu inimesed ennast esitlevad.

Sotsiaaltöölase narratiivi loomise kontekst

Kuna narratiivi loomise puhul mängib olulist rolli interpersonaalne kontekst (kes, kus ja mis tingimustel narratiivi loomise protsessis osalevad), siis tutvustan lühidalt analüüsitava andmestiku loomise tingimusi ning selles osalejaid. Andmestiku moodustavad jutustused erialasest tööst, mille käigus spetsialistid peavad lahendama vägivaldajuhtumeid. Need lood jutustati 40 individuaal- ja 15 fookusrühmaintervjuu käigus. Uurimustes¹ osales kokku 93 inimest. Mõnel intervjuerijal oli ka endal sotsiaaltöö praktiku kogemus ning nemad viisid läbi osa intervjuusid oma endiste kolleegidega. Enamiku intervjuude puhul polnud osalejad siiski eelnevalt omavahel tuttavad. Ühine tööalane kogemus osutus oluliseks narratiivi loomise protsessi mõjutajaks. Rühmad erinesid koosseisu poolest. Osas rühmades osalesid sama eriala spetsialistid (nn homogeensed rühmad), teistes arutasid erinevate erialade spetsialistid koos vägivaldajuhtumite lahendamist (heterogeensed rühmad). Viimastes osalesid võrgustiku liikmed, kes ka tegelikult töötavad koos või kes võiksid/peaksid moodustama võrgustiku vägivaldajuhtumite lahendamisel (nt sotsiaaltöötaja, lastekaitsetöötaja, kooli sotsiaalpedagoog, kooli direktor, politseinik, noorsootöötaja, koolipsühholoog jne).

Individuaalintervjuus esitatud lood erinevad rühmaintervjuu esitatutest selle poolest, et individuaalintervjuus teeb vastaja vabamalt kriitikat teiste spetsialistide suhtes, et tõsta esile oma professiooni ja professionaalset tegevust. Fookusrühmaintervjuu osalejad on teiste hindamisel ettevaatlikumad ja arvestavad rohkem ka teiste osalejate hinnanguid. Huvitav oli võrrelda, kuidas esitavad oma tööd ja rolli meeskonnatöös sotsiaaltöötajad ning siduserialade esindajad, olles homogeenses või siis heterogeenses grupis. Homogeensetes gruppides tundsid osalejad end mugavalt. Paistis, et kolleegide toetus, *samamoodi mõtlemine* tekitas head turvalist tunnet. Eriti hea oli õhkkond, kui ka intervjuerija oli tuttav varasemast tööst – *üks meist*. Sellistel puhkudel aga võisid lood jääda n-ö lõpuni lahti seletamata. Jutustajad lootsid, et intervjuerija kui siseringi inimene ise tunneb neid asju. Sageli viitasid intervjueritavad mingitele juhtumitele, mille kohta nad lootsid, et intervjuerija ise neid mäletab ning tal on nendest sama arvamus/hinnang, nagu neil endil. Selline suhtumine kutsus intervjuerijates esile kahetisi tundeid: ühelt poolt oli meeldiv, et neid peetakse ikka omadeks; samas tekkis uurija ja tema kui endise praktiku rollide konflikt (vt nt Linno 2007). Ka jäid lood lahti seletamata ja palju küsitavusi tekkis andmete analüüsimise ja tõlgendamise käigus.

¹ Analüüsiks kasutatav andmestik oli loodud kolme uurimuse käigus: „Vägivald ja väärkohtlemine: spetsialistide perspektiiv“ (ETF grant 6672), „Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö“ (sotsiaalministeeriumi toetusel) ning „Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus“ (justiitsministeeriumi tellimisel ja TOF toetusel).

Eriti rikkalikku materjali andsid heterogeensed rühmaintervjuud, kus iga eriala esindaja pidi korraga esitama nii oma versiooni juhtumist, aga seletama ka oma eriala spetsiifikat. Need intervjuud olid erialaidentiteedi esitamise seisukohalt kõige informatiivsemad. Kuid nendes intervjuudes, ilmselt delikaatsusest, hoidusid inimesed hinnangute andmisest teiste erialade esindajate tegevusele. Keskenduti pigem koostöö positiivsetele juhtumitele ning negatiivseid hinnanguid jagati pigem neile, kes polnud kohal. Nt kurdeti kauges linnades/valdades töötavate sama eriala esindajate tegemata töö või vigade üle. Individuaalintervjuudes olid spetsialistid kõige avatumad klassifitseerides ja hinnates nii sotsiaaltööd kui ka siduserialade esindajate rolli nt võrgustikutöös (põhjalikumalt vt Strömpl jt 2012).

Sotsiaaltöö siduserialade hierarhias

Niisiis narratiivi loomine ja selle raames identiteeditöö toimub alati interaktsioonis. Intervjuudes ilmsesid nii suhted eri professionide esindajate vahel kui ka erialade institutsionaalsed erinevused ning nende paiknemine hierarhias. Hierarhia tipus asetsevad selgelt piiritletud vanad erialad ja ametid: arst, prokurör, õpetaja. Nende erialade esindajatel ei teki mingeid probleeme oma tööalaste ülesannete selgesõnalise kirjeldamisega. Nad teavad täpselt, mida ja mis piirides nad peavad tegema ja mis ei kuulu nende tööalaste ülesannete hulka. Näiteks väidab prokurör kindlalt: „*Minu töö, ma ei väsi kordamast, lõpeb selle koha pealt, kui ma teatan hädasolevast lapsest. Minu töö on avastada kuritegu ja mõista süüdlane süüdi.*”; „*sotsiaalprobleemidega tegelemine ei ole meie [prokuröride] ülesanne*” (Soo 2012, 182). Sarnaselt esitlesid oma tööülesandeid arstid ja pedagoogid, kes väitsid, et nende professionaalsete oskuste hulka ei kuulu kellegi abistamine, vaid ravimine ja õpetamine. Mõned õpetajad väitsid isegi seda, et sekkumine ja probleemist rääkimine on neile lausa keelatud. „*Eks me püüame sinna sekkuda, kui see asi väga käest ära läheb. Aga tegelikult meil ei ole seda õigust. Noh, niimoodi me ei saa teha. Me saame ainult oma eeskujuga. Kaudselt mõista andes. Aga niimoodi sa ei tohi öelda, et sa ei tohi nii teha.*” (ibid, 186). Hierarhiilist positsiooni kindlustavad endale nimetatud erialade esindajad ka sellega, et nad räägivad julgelt sellest, mis on sotsiaaltöötaja ülesanne ja kuidas seda tööd peab tegema ning vastavalt sellele teadmisele hindavad ja arvustavad nad oma positsiooni kõrgusest sotsiaaltöötajate tegevust. Võrreldes nende elukutsete esindajatega on sotsiaaltöötajate vaatenurk ebamäärasem, nende esitluses ei ole kõik must-valge. Tegelikult viitabki selline lähenemine sotsiaaltöötaja professionaalsusele ja on seotud selle eriala spetsiifikaga, sest sotsiaaltöö toimub ettearvamatus maailmas, kus puuduvad tegutsemiseks valmis retseptid. Kahtlused ja kõhklused kuuluvad selle töö juurde. Näiteks üks lastekaitsetöötaja väidab intervjuus, et perekond ja peresuhted on väga keeruline ja tundlik valdkond, mida pole lihtne lahendada: „*tihti need asjad võivad tänu meie sekkumisele hullemaks minna.*” (Linno 2012, 120).

Kui siduserialade esindajad siiski osutavad abi, siis nad teevad seda kui eraisikud. Näiteks perearst ütleb otse välja, et „*kui erainimene, võin ma teha nii või arvata naa, aga arstina mul on kindel roll ja ülesanne.*” (Selg jt 2012, 216) Sama mõtte ütles välja ka prokurör: „*Ja täiesti omaenda initsiatiivil, mitte keegi ei ole öelnud, et me peame seda tegema, puhtalt oma südametunnistuse pärast ja et nii on eetilise, me oleme teinud seda, et me teatame nendest lastest lastekaitsetele.*” (Soo, 185). Siin on peidus üks teine oluline sotsiaaltöö eriala iseärasus, mida tunnistavad endale ka paljud sotsiaaltöötajad. Nimelt, sotsiaaltöös on piirid spetsialisti ja eraisiku vahel hägusad. Sotsiaaltööd mõistetakse laialt kui sotsiaalset tööd, mis haarab inimest tervikuna. See tähendab, et sotsiaaltöötajal pole tööpäeva ajalisi piiranguid. Nt väitsid lastekaitsega tegelevad sotsiaaltöötajad ühes rühmaintervjuus, et nende tööpäev ei lõpe kell viis, nad on alati valmis telefonikõnedele vastama ja kohe reageerima, kui selleks tekib vajadus. See teeb elu raskeks, sest tööalased teemad võtavad nad kaasa ka oma eraellu. Muidugi, ka arst peab olema alati valmis oma erialast teadmist kasutama, kui olukord seda nõuab, ja see võib juhtuda väljaspool tööpäeva, kuid erinevus on selles, et sotsiaaltöötaja käest oodatakse *inimlikkust* selle sõna kõige laiemas mõistes. Need sotsiaaltöötajad, kes

just sellisest põhimõttest oma tööd teevad, vastandavad ennast nn *ametnikele*, kes töötavad pigem paberil, mitte inimestega. Kuid tegelikult hõlmab sotsiaaltöö mõlemat tegevust, sest sotsiaaltöötaja ülesannete hulka kuulub nii paberite täitmine kui inimliku abi osutamine, ta on nii ametnik, nõustaja kui hingeoidja.

Arutelu

Sotsiaaltöö üks iseärasusi on see, et seda tehakse väga erinevates valdkondades (nt tervishoid, haridus, õigus, kohalik omavalitsus) ja see peab lahendama nende valdkondade poolt tekitatud probleeme. Kusjuures valdkond ise soovib jääda juhtivasse rolli. Hea näide on koolisotsiaaltöö lugu. Kohe varsti pärast taasiseseisvumist tekkinud koolikohustuse eiramine ja koolist välja langemine kui sotsiaalne probleem oli kooli toodang. Nimelt ei olnud haridussüsteem võimeline reageerima ühiskonna kiirele kihistumisele. Nõukogude koolis olid kõik õpilased enam-vähem „ühte nägu”, nüüd ilmusid kooli väga erineva taustaga lapsed. Individuaalsetest iseärasustest lähtudes seostaski kool probleemi õpilaste ja nende peredega ning palkas esimesi koolisotsiaaltöötajaid selleks, et nad tegeleksid probleemiga väljaspool kooli, n-ö „muudaksid lapsed koolile kõlblikuks”. Sotsiaaltöötajad püüdsidki täiest väest vastata ootustele ning üritasid „muuta” neid lapsi. Tagajärjeks rida läbipõlenud koolisotsiaaltöötajaid, koolist tõrjutud ja hariduseta jäänud noored ja koolisotsiaaltöö tunnistamine haridussüsteemi mitte kõlblikuks erialaks ning selle asendamine sotsiaalpedagoogikaga kui pedagoogilise diskursusega rohkem kooskõlas ja seega haridussüsteemi väidetavalt paremini sobiva erialaga. Koolisotsiaaltöö ülesanne oleks siis ja on ka praegu arendada kooli kui institutsiooni, et see muutuks erinevaid lapsi integreerivaks asutuseks.

Tegeledes eri valdkondades, tegeleb sotsiaaltöö ka väga erinevate sihtgruppidega ning on mõjutatud siduserialade juhtivatest diskursustest. Marju Selg (2012) nimetab nelja juhtivat sotsiaaltööd mõjutavat diskursust: meditsiiniline, juriidiline, pedagoogiline ja psühholoogiline. Diskursuse kaudu toimib võim, mille alusel hierarhiad kujunevad. Seni kuni sotsiaaltööl on välja arenemata oma erialane diskursus või vähemalt kuni see ei kõla sama jõuliselt nagu siduserialade oma, jääb sotsiaaltöö hierarhia alumisse lahtrisse.

Erialane haritus ja teadlikus suurendab sotsiaaltöötajate julgust ja pädevust ise oma eriala määratlema, seletada siduserialadele selle eesmärgid ja sisu ning vältida oma töös vigu.

Üht lahendust, mille abil tõsta sotsiaaltöö positsiooni hierarhias, nähakse tõendus põhise sotsiaaltöö arendamises. Kuid ka see tee pole lihtne. Tõendus põhise sotsiaaltöö eesmärk on sotsiaaltöö praktikad standardiseerida ehk töötada välja universaalsed näitajad. Seda on kindlasti vaja, sest ilma täpselt määratletud teadmisteta pole üldse võimalik rääkida professionaalsest tööst. Kuid ainult tõendus põhise lähenemisest sotsiaaltöö praktikale ei piisa. See kitsendab ja moonutab sotsiaalset tegelikkust, milles sotsiaaltööd tehakse. Tõendus põhise lähenemise korral lähtutakse sellest, et universaalsed uurimisandmed võimaldavad hinnata olukorda alati sõltumata konteksti mõjust. Tõendus põhine sotsiaaltöö lihtsustab väga keerulist sotsiaalset tegelikkust, ja kõige negatiivsem moment on see, et lähtutakse normidest ja standarditest, mitte konkreetsete inimeste olukorrast kindlas kontekstis ega arvestata sotsiaaltöötaja ja kliendi vahelise interaktsiooniga (vt Bloom 2009). Sotsiaaltöö nõuab suurt paindlikkust, üksnes standarditest lähtumine võib olla kahjulik konkreetse abivajaja probleemi lahendamisel ja otsuste tegemisel. Jäik ja rutiinil põhinev sotsiaaltöö võib tuua rohkem

kahju kui kasu, kuna iga juhtum on eriline ja vajab ainulaadset lahendust. Tõenduspõhisus arendab hierarhiaal põhinevat sotsiaaltööd, tugevdab sotsiaaltöötaja võimu kliendi üle, asetab kliendi passiivsesse rolli. Kui siin jälle võrrelda sotsiaaltöötaja tööd nt arsti ametiga, siis arst ei taha, et patsient raviks ennast ise. Sotsiaaltöö põhieesmärk on aga taastada kliendi võim oma elu üle, saavutada iseseisev toimetulek. Seega kliendi sõltuvussuhe sotsiaaltöötajast ja passiivsus võib viidata halvale tööle, kuigi mingil etapil võib see olla ka töö loogiline käik ja vajadus. Nt vägivallaohvrid võivad olla algul passiivsed ja sõltuda abistajast, kuni nende sotsiaaltöö iseärasust, nimelt, sotsiaaltöötaja peab samal ajal täitma kahte üksteisega näiliselt vastuolulist rolli: kontrollija ja abistaja.

Selleks et toime tulla kõigi nende iseärasustega, peab olema sotsiaaltöötaja erialaste teadmistega, loominguiline, hea intuitsiooniga ja väga eetiline inimene. Ta vajab kõrget erialast teadlikkust, mida ta peab oskama esitada väljapoole, suhetes siduserialade esindajatega, aga ka ajakirjandusega. Mõned ametid, nende hulgas ka sotsiaaltöö, eeldavad kõrget erialast pädevust, mida pole võimalik saavutada ilma hariduseta. Ei ole juhuslik, et sellistes pikaajaliste sotsiaaltöö traditsiooniga riikides nagu Suurbritannia või Soome, on praktiline doktorikraad või litsentsiaadikraad kohustuslik kindlatel sotsiaaltöö ametipostidel. Erialane haritus ja teadlikus suurendab sotsiaaltöötajate julgust ja pädevust ise oma eriala määratleda, seletada siduserialadele selle eesmärgi ja sisu ning kindlasti ka vältida vigu, mis võivad eba-professionaalse sotsiaaltöö puhul osutada saatuslikuks.

Eestis sotsiaaltöö alal läbi viidud uurimused näitavad, et kahekümne aasta jooksul on toimunud tohutu areng. Täna võime öelda, et Eestis on toimiv sotsiaaltöö, on targad ja südamega töötavad sotsiaaltöötajad, kellel on pädevus ja oskus esitleda eriala võrdselt siduserialade hulgas. Selleks aga, et sotsiaaltöö eriala tõuseks erialade hierarhias, peab selliseid sotsiaaltöötajaid olema rohkem.

Viidatud allikad

- Blom, B.** (2009). Knowing or Un-knowing? That is the Question In the Era of Evidence-Based Social Work Practice. *Journal of Social Work* 2009, 9, 158–176.
- Ezzy, D.** (2002). *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. Crows Nest: Allen & Unwin.
- Gubrium, J. F., Holstein, J. A.** (2009). *Analyzing Narrative Reality*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Pub.
- Hall, C. White, S.** (2005). Looking Inside Professional Practice. Discourse, Narrative and Ethnographic Approaches to Social Work and Counselling. *Qualitative Social Work*, 4 (3) 379–390.
- Jenkins, R.** (2008). *Social Identity*. 3rd ed. London, New York, Routledge.
- Juhila, K., Abrams, L.S.** (2011). Special Issue Editorial: Constructing Identities in Social Work Setting. *Qualitative Social Work*. 10 (3), 277–292.
- Linno, M.** (2007). Kui praktikust saab uurija: eetilised küsimused. Teoses: Eesti sotsiaalteaduste VII aastakonverentsi erinumber: Eesti Sotsiaalteaduste Aastakonverents VII; Tartu; 23.–24. november 2007.
- Linno, M., Strömpl, J.** (2012). Narratiivse maailma uurimine. Teoses: Strömpl, J.; Selg, M.; Linno, M. (toim). Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 48–61.
- Riessman, C. K.** (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore: Sage Publication.
- Selg, M.** (2012). Sotsiaaltöö kontekste kujundavad diskursused. Teoses: Strömpl, J.; Selg, M.; Linno, M. (toim). Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 62–112.
- Selg, M., Strömpl, J., Linno, M.** (2012). Kokkuvõte. Teoses: Strömpl, J.; Selg, M.; Linno, M. (toim). Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 256–263.
- Soo, K.** (2012). Õiguskaitsetöötajate ja pedagoogide jutustused oma tööst väärkoheldud laste juhtumitega. Teoses: Strömpl, J.; Selg, M.; Linno, M. (toim). Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 202–240.
- Strömpl, J., Selg, M., Linno, M.** (2012). Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tulva, T.** (2012). Narratiivid ja nende kasutamisevõimalusi sotsiaaltööuuringutes. *Sotsiaaltöö*. 15(1), 48–52.

CIF-Baltic 2012 vahetusprogramm

Kati Saira

CIF-Estonia sekretär

1956. aastal USA-s alguse saanud sotsiaalvaldkonna töötajate erialase enesetäienduse CIF (*Council of International Fellowship* – rahvusvaheline koostöö nõukogu) vahetusprogramm on laienenud rohkem kui kolmekümnesse riiki, sealhulgas Eestisse. 5. septembril 11. sünnipäeva tähistanud MTÜ CIF-Estonia on korraldanud vahetusprogramme teiste riikide sotsiaaltöötajatele alates 2005. aastast, iga kahe aasta tagant. CIF-Baltic 2012. a vahetusprogrammis oli tänavu kaks osalejat: Catharina Hansen Rootsist ja Tufan Firat Göksel Türgist. Kolme Balti riigi ühine vahetusprogramm algas 1. mail Leedust, edasi võõrustasid osalejaid Läti ja Eesti.

CIF programm koostatakse vastavalt osaleja haridusele, ametile ja enesetäiendushuvidele.

Pikaajalise kogemusega hooldusperede spetsialist Catharina sai tutvuda perehooldusega, vähekindlustatud emade ja laste olukorra ning elamistingimustega, samuti Keila SOS lasteküla tegevusega. Kodutute varjupaiga ja hooldekodu sotsiaaltöötajana töötaval Tufan Firatil oli võimalik külastada Iru hooldekodu, Kristiine sotsiaalmaja, Pelguranna tugikodu, Ida-Tallinna keskhaigla hooldusravikliiniku ravikindlustamatute osakonda ja Madala Läve Keskust Magasini tänaval ning mitmeid teisi hoolekandeesutusi. Catharina, kes igal õhtul päevast kokkuvõtet kirjutab, tegi artikli jaoks ülevaate viie nädala programmist. CIF-Leedu: 24 asutuse külastust / seminari, üheksa kultuuriüritust, üks võõrustajapere, üks hostel (Tufan); CIF-Läti: 11 asutuste külastust / seminari, kümme kultuuriüritust, kaks võõrustajaperet; CIF-Eesti: 23 asutuste külastust / seminari, kaheksa kultuuriüritust, kaks võõrustajaperet.

CIF-Baltic 2012 programmi osavõtjad kirjutasid oma kogemustest alljärgnevalt:

Catharina Hansen:

CIF-Baltic programmi kohta kuulsin esimest korda oma kolleegilt. Oma motivatsioonikirjas kirjutasin, et mind huvitab hoolekande praegune seis endises Nõukogude Liidus, eriti kolmes Balti riigis. Olin varem mitu korda turistina Eestis ja Lätis käinud, kuid ma soovisin teada saada, kuidas töötab hoolekandekand, eriti lastekaitse ja majanduslikult halval järjel olevate perede tugivõrgustik. Olin kuulnud, et paljud lapsed Balti riikides ei ela koos oma vanematega, vaid nende eest hoolitsevad nende sugulased või naabrid, kuna vanemad töötavad ja elavad võõrsil. Minu küsimused olid, kuidas nende laste eest hoolt kantakse, kas riik osutab neile tähelepanu; kas hoolduspered saavad koolitust ja vajadusel ka abi; kuidas hoolitsetakse lastekodulaste eest. CIF-Baltic 2012 programmi vältel sain oma küsimustele vastused. Peamine erinevus Balti riikide ja Rootsi lastehoolekande vahel on see, et Rootsis elavad vanemateta lapsed hooldusperedes, mitte asutustes. Rootsis ei ole ka lastekülasid, Eestis külastasin Keila SOS lasteküla, mida Rootsis enam ei kohta. Panin tähele, et paljudes Balti riikide hoolekandeesutustes on palgal psühholoogid. Teine positiivne asi oli see, et lastekodudes üles kasvanud noortele pakutakse majanduslikku abi ning ka abi tugisõprade näol. Minul kui hooldusperede eksperdil on hea meel selle üle, et Balti riikide hoolduspered saavad koolitust, aga ise arvan, et hoolduspered vajavad rohkem abi ka kohalikul hoolekandelt, et veel paremini hoolitseda nende laste eest ning kindlasti rohkem raha, millega lapsi toetada. Olen väga tänulik CIF-Baltic 2012 programmile ja kõigile inimestele, keda selle viie nädala jooksul kohtasin – sotsiaaltöötajatele ja klientidele, aga eriti lastele ja noortele. Ja suur tänu armsatele võõrustajaperedele. Ma sain sõpru ja kogemusi kogu eluks!

Tufan Firat Göksel ja Catharina Hansen külastasid Eestis paljusid hoolekandeaustusi.
Foto: Aet Urbas

Tufan Firat Göksel:

Olen sotsiaaltöötaja Izmiri linnast, Türgist. Kodutute varjupaigas on mu põhilisteks tööülesanneteks korraldada kodututele eluasemekohti, toitu ja tervishoiuteenuseid. Eakate hooldekodu klientide heaks püüan leida paremaid elamistingimusi, korraldan hooldekodus tegevusi, töötubasid ja kohtumisi pereliikmetega. CIF-Baltic programmis osalemise üks eesmärke oli tutvuda kodutute hoolekandega ja hooldekodudega Balti riikides. Need viis nädalat Balti programmi olid toredad. Lisaks hoolekandeaustustele külastasime ka paljusid kultuuriüritusi, muuseumi, näitusi, losse ja kirikuid. Lisaks sain ujuda Läänemeres. Kõik programmi korraldamisega seotud inimesed olid abivalmid ja motiveeritud. Jäin programmiga väga rahule. Tahan neid selle eest veel kord tänada. Loodan, et CIF-Baltic jätkab oma programmiga ka tulevikus. Loodan taas kõigiga kohtuda Türgis.

CIF-Estonia tänab kõiki Pärnu, Tallinna ja Keila hoolekandeaustusi, kes oma ukseid CIF-Baltic 2012. aasta programmis osalejatele ja nende saatjatele avasid.

Miks tasub Eesti sotsiaaltöötajatel osaleda rahvusvahelistes vahetusprogrammides?

Teised CIF programmis osalejad on välja toonud, et vahetusprogramm on arendanud neid sisemiselt, muutnud avatumaks. Kas-

vas tööalane motivatsioon ja pühendumine. Uued kogemused ning teadmised aitavad leida senisest paremaid lahendusi nii töökojal kui ka eraelus. Üks asi, mida saab minu arvates CIF-ist õppida, on see, et probleemide lahendamisel tuleks senisest rohkem kasutada erinevaid koostöövorme, kaasamist ja vastutuse jagamist, selle asemel, et üksinda tegutseda. Väiksemate omavalituste puhul võib praegu koostöö takerduda selle taha, et üks sotsiaaltöötaja täidab mitut ülesannet ja langetab enamuse otsuseid iseseisvalt, sest tal ei jätku aega teistega nõu pidada, tulemuseks on sageli vaid lühiajaline leevendus probleemile.

Programmist saadud teadmisi saab jagada oma kolleegidega ning rakendada neid igapäevatoos. Rahvusvaheline vahetusprogramm avardab osaleja silmaringi nii kultuuriliselt kui ka erialaselt. See toetab osalejate ametikasvu ja Eesti hoolekandeesüsteemi arengut tervikuna. Kuna programmi kandev eesmärk on inimlik üksteisemõistmine, siis väärtustada tuleb ka suhtlemist teistest kultuuridest inimestega, mis arendab mõistmist ja sallivust.

Lisainfo CIF-International 2013. aasta programmide kohta:

CIF-Estonia koduleheküljel ja Facebookis:

www.cifestonia.ee

www.facebook.com/CifEstonia?ref=hl

CIF-International koduleheküljel:

www.cifinternational.com

Hegert Toomsoo: spordiga tegelemine annab võimaluse teha seda, mida armastan

**Palun tutvustage ennast. Kus olete õppinud ja millega tegele-
nud? Mis põhimõtted on Teie jaoks tähtsad?**

Minu nimi on Hegert Toomsoo. Olen 18-aastane ja elan Viljandimaal. Oma kooliteed alustasin Haapsalu Sanatoorses Internaatkoolis. Koolis on täielik liikumisvabadus puuetega inimestele. Tegu on põhikooliga, mille lõpetasin vaid ühe kolmega. Täna õpin Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuses tarkvara- ja andmebaaside halduse erialal, et saada keskharidus ning siis minna edasi TTÜsse programmeerimist õppima.

Terve oma teadliku elu olen ma mänginud korvpalli. Minu esimene korv oli maakodus suitsusauna ukse küljes. Sinna viskasin oma esimesed kolmepunktivisked. Peale korvpalli tege- len ka ratastoolivõidusõiduga. Soovin nii selle alaga kui korvpalliga jõuda paraolümpia- le. Järjekindlus viib sihile!

Kui sport kõrvale jätta, siis minu hobide ning osaliselt ka töö hulka kuulub fotograafia. Olen alates 2009. aastast fotograaf. Täna umbes poolteist aastat professionaalne fotograaf. Minu elu põhimõtted on, et „raskused on selleks, et neid ületada” ning „järjekindlus viib sihile”.

**Millal hakkasite spordiga tegelema? Mis spordialadega olete tegele-
nud?**

Ennist mainisin, et olen terve oma teadliku elu mänginud korvpalli. Ilmselt on mul soov spordiga tegeleda tulnud kaasa emapiimaga, kuigi keegi mu lähisugulastest praegu ei tegele spordiga – küll aga tegid nad seda noortena.

Spordialad, millega olen tegele- nud: ratastoolikorvpall, ratastoolivõidusõit, kuulitõuge, oda- vise, kettaheide, koroon, lauatennis.

**Mida peate oma suurimateks spordisaavutusteks? Mida on spordiga tegelemine Teile
andnud?**

Oma isiklikuks suurimaks saavutuseks spordis pean ratastoolikorvpalli Eestisse toomist. Siinkohal pean kindlasti tänama koostööpartnereid, ilma kelle- ta poleks selline spordiala nii kiiresti ja korralikult meie maile jõudnud. Ratastoolivõidusõidus olen olnud võitmatu EMT rullituuri etap- pidel, kus lisaks ratastoolisõitjatele võistle- vad ka rulluisutajad ning rullsuusa- tajad. Samuti olen olnud Eesti meister kõigil võidusõidu distantsidel (100m–5000m). Paistu vallas, kus ma elan, on mind tunnustatud valla parima sportlase tiitliga.

Spordiga tegelemine on mulle andnud eelkõige võimaluse teha seda, mida armastan. Midagi, mida olen tahtnud kogu aeg teha. Minus on võitjahing. Kui aus olla, mulle ei meeldi kaotada. Erinevate spordialadega tegeledes tekib võimalus näha, mida sa ise suudad ning mida sa suudad teistega võrreldes. Saad näha, kus on see latt, millest sa enam kõrgemale-kaugemale minna ei suuda. Kui latt ületatud, tõstad selle enda jaoks kõrgemale, et oleks arenemisruumi. Erinevate huvialadega tegelemine annab võimaluse nii reisida kui ka uusi tutvusi luua ning

Foto erakogust

üldse sotsiaalselt areneda. Üheks kõige huvitavamaks asjaks on kindlasti välisvõistlused, kuhu ma veel jõudnud pole, kuid usun, et aeg, mil võistlen välismaal, pole enam mägede taga. Eestis on juba kõik saavutatud. Tuleb latt kõrgemale tõsta - võtta uued eesmärgid, sihid. Olen viimaste aastatega keskendunud kahele enda jaoks tähtsale ning sobivale spordialale, milleks on ratastoolikorvpall ning võidusõit. Kuna Eestis on vaid üks ratastoolikorvpalli meeskond ning ka ratastoolivõidusõidu võistlustel olen viimastel aastatel võitnud kõiki, kus olen kohal käinud, siis minu jaoks kisub see igavaks. Ma tahaks tõesti midagi sellist, kus peaksin tõeliselt pingutama. Selleks on välisvõistlused. Kahjuks pole raha, et välisvõistlustele sõita, isu ja tahtmine ning saavutused on aga olemas.

Kuidas hindate puuetega inimeste sportimisvõimalusi Eestis?

Arvestades Eesti riigi väiksust ning Eesti Invaspordi Liidu suurt soovi asja arendada, on meil väga palju võistlusi – erinevatel aladel, Eesti eri paikades. Ainult kiitus! Kahjuks aga jääb Eestis tase kesiseks ning mõnede spordialade tugevamatel võistlejatel jääb puudu rahast, et soetada spetsiaalseid, rahvusvaheliselt lubatud spordivahendeid. Enda puhul võin näiteks tuua ratastoolivõidusõidu. Eestis, omavahel, me võistleme tavaliste aktiivtoolidega, mis aga välisvõistlustel pole lubatud. Selleks et saaksin võistelda Eestist väljaspool, on vaja spetsiaalset võidusõiduratastooli. Oleks raha, soetaksin selle ning kindlasti sooviksin Eestit esindada paraolümpial just sellisel alal nagu seda on ratastoolivõidusõit.

Mida soovitate noortele, kes mõtlevad, kas ja kuidas võiks spordiga alustada?

Noored, kes mõtlevad alustada spordiga, kuid pole veel seda teinud, peaksid ühendust võtma Eesti Invaspordi Liiduga. Liidu kodulehel saab ülevaate invaspordi aladest ning samuti võistlustest ja laagritest. Kui noorel on selge, millise spordialaga ta soovib tegeleda, osatakse EIL-s juba täpsemalt juhendada, kellega edaspidi kontakteeruda. Tasub osaleda ka laagrites, kus saab erinevaid spordialasid (tennis, istevõrkpall jm) proovida.

Kui keegi küsib endalt, et kas tasub alustada spordiga tegelemist, siis vastus on kindlasti „jah!“. Pole paremat võimalust enese füüsiliseks ja vaimseks arendamiseks, kui seda on sport. Meile, kes me oleme puudega inimesed, on kõige olulisem enda liigutamine. Sport annab selle võimaluse – uued sõbrad, tuttavad, reisimine jms on lisaväärtus!

Küsis Regina Lind

Liikumine on elu alus

Signe Falkenberg

Eesti Invaspordi Liidu peasekretär

Inimese elukvaliteedi ja tervise määrab suures osas kehaline aktiivsus. Puudega inimesed ei jää sellest kõrvale – liikumine ning spordiharrastus on tähtis ka neile. Kui elus on kaotatud midagi olulist – on tekkinud puue –, siis ometigi on alles muud inimlikud omadused: unistused, saavutus- ja enesemääramisvajadus.

Sport ja liikumisharrastus on üks võimalus, kuidas oma elu rajale tagasi sättida. Spordi

kaudu on võimalik ennast taaskehtestada, rahuldada inimlikku saavutusvajadust, kogeda erinevaid emotsioone ning kuuluda gruppi.

Puuetega inimeste spordiliidud

Eesti Invaspordi Liit (EIL), mis tegeleb liikumispuudega inimeste spordiga, on koos Eesti pimedate, kurtide ja vaimupuudega inimeste spordiliitudega seadnud omale eesmärgiks korraldada puuetega inimeste

spordielu Eestis. Kõigi spordiliitude põhi-tegevusteks on spordiharrastuse ja võist-lusspordi propageerimine, organiseerimine, üle-eestiliste võistluste korraldamine, spor-didelegatsioonide ettevalmistamine ja vii-mine rahvusvahelistele võistlustele.

EIL on tegutsenud juba üle 20 aasta, liikumispuudega inimeste spordiga Eestis on tegeletud juba 30 aastat. Pimedate ja kur-tide sporditegevuse algus ulatub aga veel kaugemasse aega. Liikumispuudega inimesed alustasid oma sportimist autospordiga. Ühingu Autom juurde moodustati käsisea-desõidukite seksioon ja hakati korraldama esimesi vigursõidu, mäkketõusu ja slaalomi võistlusi. Õige pea järgnesid rahvarallid. Kogunenud autojuhtide seltskond tõmbas kaasa ka teisi liikumispuudega inimesi – korraldati kergejõustiku võistlusi, kokku-tulekul tel harrastati rahvalikke spordialasid. Praeguseks on liikumispuudega inimesed autospordi unustanud, aga see-eest tegele-takse mitmete muude spordialadega.

Mitmekesised sporditegevused

EIL korraldab spordiüritusi aastaringi. Et propageerida liikumisharrastust ning tutvus-tada spordialasid liikumispuudega inimeste-le, korraldame spordilaagreid.

Talvises mängude laagris saab võistelda lauatenнисes, koroonas, males ja kabes. Su-vises merespordilaagris on põhirõhk aeru-tamisel – vastavalt ilmaoludele korraldame lühemaid ja pikemaid merematkasid. Sel aastal korraldati ka lisaks varahommikune merematk ning meresüstadega orienteeru-mine GPS seadmete abil – üles tuli leida kontrollpunktid merel ning lahendada sinna peidetud ülesanded. Sama korraldi maismaal – nüüd juba mööda metsi ja radasid orien-teerudes.

Üle 20 aasta oleme korraldanud suvist spor-dilaagrit Elvas. Aastate jooksul on sport-likud tegevused laagris vaheldunud, üks võistlus on aga kindlalt paika jäänud – see on *boccia*. Lisaks on veel pikaajaline tradit-sioon korraldada rannavolle turniir, oleme lasknud vibu, korraldanud jõutõstmise ja sõudeergomeetrite võistlusi, õppinud teeraja orienteerumist, mänginud tennist, juba pal-ju aastaid vältab rändkarikaga autasustatav

male- ja kabeturniir. Sel aastal õppisime ära kettagolfi ja mängisime minigolfi. Järgmisel aastal on plaanis korraldada pikem matk ra-stastoolides.

EIL korraldab ka meistrivõistlusi üle Eesti: need toimuvad kergejõustikus, males, ka-bes, individuaal- ja võistkondlikus *boccia*'s, laskmises, ujumises, *bowling*'us.

Liikumispuudega inimesed mängivad is-tevõrkpalli ja kelguhokit. Mõlemaid ala-sid võiks nimetada suure spordi väikesteks vendadeks – istevõrkpalli mängitakse tava-mõõtmestest väiksemal väljakul maas istu-des ning ka võrk on asetatud madalamale. Kelguhokit mängitakse aga tavamõõtmest jääväljakul istudes spetsiaalsel kelgul, mil-lel on uisud all. Litrit käsitletakse ning kelk pannakse liikuma spetsiaalsete keppidega, millede üks pool on varustatud teravikega.

Mõlemad mängud on sportlikud ja hasart-sed, nõuavad tõsist treeningtegevust, aga pakuvad ka emotsioone ning sportlastele välissõitude võimalusi. On ütlemata uhke tunne esindada oma kodumaad. Puudega sportlased vääriavad samavõrra tunnustust kui terved sportlased, mis siis, et seda meie oma kodumaal veel vähe hinnatakse.

EIL on paaril viimasel aastal keskendunud spordialade valiku mitmekesistamisele. Ole-me hakanud harrastama ratastoolitennist, ra-tastoolikorvpalli, parasõudmist, ratastoolis vehklemist.

Ootame uusi harrastajaid!

EIL koduleht aadressil www.eil.ee annab ülevaate meie tegevusest ja sportimisvõima-lustest. Agaralt kasutame sotsiaalmeedia vahendeid, et levitada infot oma tegemistest, kutsuda üles just noori liikumispuudega ini-mesi meie ürituste ja treeningvõimalustega ühinema. Oleme alati valmis kaasa mõtlema ja püüame aidata korraldada treeningtege-vust just inimeste kodukantides.

Järjest enam liigub meie ühiskond sinnapoo-le, kus peetakse normaalseks, et puuetega inimene spordib koos tervetega. On klubisid ning spordiühinguid, kes meelsasti võtavad oma gruppidesse harrastama puudega ini-mesi ning tasapisi saavad ka spordirajatised meile ligipääsetavateks.

2012 Londoni paraolümpiamängud

Liisa Eller

*Londoni projekti ja delegatsiooni juht
Eesti Paraolümpiakomitee*

Londoni paraolümpiamängudele lähetas Eesti riik kolm sportlast, mis on sama suur arv kui neli aastat tagasi Pekingis. Kas seda on palju või vähe? Vastata võib nii ja naa, kõik sõltub vaatevinklist.

Londonis oli delegatsiooni välja pannud 166 riiki ja kokku oli registreeritud 4200 sportlast. Meie kolm sportlast nende seas – ujuja Kardo Ploomipuu (klassis S10, füüsilise puudega), kergejõustiklased Sirly Tiik (klassis F20, intellektipuudega) ja Jüri Bergmann (klassis F20, intellektipuudega). Tausta- ja tugijõududena kuulusid delegatsiooni treenerid Õnne Pollisinski, Liivi Rünk ja Mallika Koel, paraolümpia atašee Are Eller ja delegatsiooni juht Liisa Eller.

See, kuidas need kolm sportlast nii kaugele jõudsid, on väga individuaalne. Ettevalmistus mängudeks ei toimu ju ühe aastaga (nt projektipõhiselt, nii nagu põhiliselt käib finantsiline ettevalmistus), isegi mitte paari aastaga. Ettevalmistused nii kõrgetasemelisteks võistlusteks on aastatepikkused ja vaid sportlased ise ning nende treenerid teavad, kui palju vaeva on nähtud ja kui palju higi valatud ning aega kulutatud ainuüksi selleks, et täita normatiive, et kvalifitseeruda. Lisaks iganädalastele treeningutele, mis vältavad aastast aastasse, on oluline koht ka treeninglaagritel, sh kõrgmäestikulaagrid, sõltuvalt alast ja tervislikust seisust, mis toovad rutiinsesse treeningperioodi vaheldust, kuid samas annavad võimaluse keskenduda vaid spordile ning pisidetailidele või -eesmärkidele. Lisaks regulaarne osalemine võistlustel, mis meie sportlastele tähendab alati rahvusvahelist võistlust ning sõitu välismaale, kuna kohalik konkurents sellisel kõrgel tasemel meil lihtsalt puudub. Kõik see võtab rohkelt aega ning energiat.

Eestit esindanud sportlased

Kui võtta mõõdupuuks paraolümpiamängud, siis 24-aastasele uujale Kardo Ploomipuule

olid need kolmandad mängud (pildil koos treeneriga). Kardo oli kõigest 16-aastane, kui pääses üsna viimasel hetkel Ateena paraolümpiamängudele 2004. aastal. See- ga, 2008 Pekingis oli Kardo juba kogemuse võrra rikkam ning suutis endale napsata pronksmedali oma põhidistsantsil 100 meetri seliliujumises. Londonis oli nii vanust kui ka kogemust, et täita püstitatud eesmärgid. Eestlaste parimaks tulemuseks oligi Kardo neljas koht 100 meetri seliliujumises ajaga 1:01.32. Lisaks põhidistsantsile tegi Kardo kaasa ka 50 meetri vabaujumises. Kardo sihiks on kindlasti ka 2016. aasta mängud Rio de Janeiro, siis peaks olema käes uujate magusaim iga ja kui kogu plaani võetud ettevalmistus õnnestub läbi teha ja tervis vastu peab, siis on kõik võimalik.

Londonis 38-aastaseks saanud Sirly Tiigi jaoks olid need teised paraolümpiamängud, kuid ettevalmistusperiood selgelt kõige pikem, esimene kord mängudel osaleda jääb

Paraolümpiamängude ajaloost

Teise maailmasõja lõpust oli möödunud kolm aastat, kui sõõr Ludwig Guttman organiseeris Inglismaal võistluse seljavigastusega sõjameestele. Neli aastat hiljem ühinesid selle üritusega hollandlased, nii sündiski rahvusvaheline spordiliikumine, mis 1960. aastal kulmineerus Rooma suveolümpiamängude järel paraolümpiamängudega. Osavõtjaid oli 400, kes esindasid 23 riiki.

Aastal 1976 peeti Rootsis esimesed talvised paraolümpiamängud. Para tähendab ladina keeles millegagi koos ja *paralympic* kannab tähendust **koos olümpiaga**. Selline termin võeti kasutusele 1950-ndatel.

Hoolimata sellest, et esimesed paraolümpiamängud toimusid juba pool sajandit tagasi, jõuti rahvusvaheliselt koordineeritud ühenduse *International Paralympic Committee* (lühendatult IPC) loomiseni alles 1989. aastal. Rahvusvahelise Paraolümpiakomitee peakorter asub Saksamaa endises pealinnas Bonnias, presidendiks on inglane, sir Philip Graven.

Spordialad lähtuvalt puudeliikidest on paraolümpiamängudel piiratud, seetõttu võisteldakse nüüd 20 alal (neist 15 kattuvad olümpiaaladega). Uusim

spordiala on sõudmine, esimest korda võisteldi Pekingis 2008. aastal. Talvealadid oli Vancouveris 2010. aastal kavas viis.

Puudeklassidesse jagunetakse omakorda puude raskusastme järgi ning iga ala puhul on veel oma klassifikatsioon. Näiteks eestlaste trumpalal ujumises on kokku 14 erinevat klassi. S1–S10 on liikumispuudelistele, kusjuures neist viimane on kõige väiksema ja esimene kõige raskema puudega sportlastele. Klassid S11–13 on nägemispuudelistele, seejuures esimene on täispimedatele, viimane vähima võimaliku nägemispuudega sportlasele ja S14 on intellektipuudega ujujatele. Kergetõustikus on kogu klassifikatsioon veelgi kirjum, sest seal eristatakse lisaks puude raskusastmele ka üla- ja alakeha puuet ning amputante ja ratas- toolis istuvad liikumisvõimetuid sportlasi.

Londonis oli osavõtivate sportlaste piiriks 4200. Kui palju oli aga neid sportlasi, kes üritas pääsu Londoni mängudele, seda ei tea küll vist keegi. Paratleedid läbivad paraolümpiamängudele pääsuks tiheda sportliku ja meditsiinilise sõela, mille tulemusel pääsevad suurimale spordipeole vaid parimatest parimad. Jätukub →

12 aasta taha, Sydney 2000. Põhjus, miks paus nii pikaks osutus, ei ole üldse mitte sportlases endas, hoopis kerglaslikus ajakirjanduslikus eksperimendis, mis viis selleni, et intellektipuudega sportlased jäid rahvusvahelisest paraolümpialiikumisest välja ning ei pääsenud osalema kahtelede paraolümpiamängudele. Sirly suutis kogenud sportlasena realiseerida kõik võimaliku ning teenis uue isikliku rekordiga kuulitõukes viienda koha tulemusega 11,54 meetrit. Kuulitõuge pole küll Sirly põhi- ning lemmikala, aga kuna tervise ning piiratud valikute tõttu muud võimalust Londonisse pääseda ei olnud, siis andis ta endast parima.

Paraolümpiamängude debüüdi tegi 24-aastane Jüri Bergmann. Vaatamata sellele, et Jüri jaoks olid need esimesed mängud, oli tal juba piisavalt rahvusvaheliste võistluste kogemust, kuigi nii suure publiku ees (olümpiastadion mahutas 80 000 pealtvaatajat ja piletid olid välja müüdnud kõigiks päevadeks) suutis Lääne-Virumaa mees kõrgele

pingele ning kergele vigastusele siiski vastu seista, saavutades kuulitõukes üheksanda koha tulemusega 12,09 meetrit.

Tubli saavutus tihedas konkurents

Kindlasti võib pidada Eesti delegatsiooni etteastet kokkuvõttes edukaks, teeniti ju kaks finaalkohta, mis on väga hea. Oluline on silmas pidada ka seda, et hoolimata sellest, et finantsiline tugi on olemas riigilt, erasektorist ja projektitoetustest, siis pole ükski meie atleetidest professionaalne sportlane. Suhumine on kindlasti väga professionaalne, kuid sporti tehakse õppimise ja/või töö ning pereelu kõrvalt. See avaldab aga kindlasti suurt mõju nii sportlasele kui ka tulemustele ja saavutustele. Teine oluline osa on tervis, mida samuti tuleb hoida ning lähtuda individuaalsetest võimalustest.

Paraolümpiamängudele pääsevad tõesti vaid parimatest parimad, st et need sportlased, kes üritasid pääsu Londonisse ja ei saanud

→ Jätukub

Aastal 1984 peeti paraolümpiamängud erakorraliselt kahes riigis, New Yorgis ja Stoke Mandeville'is (Ühendkuningriik), osavõtjaid oli kokku 4200. Moskva olümpiamängude ajal peeti paraolümpiamängud Arnhemis, aga pärast seda ikka samas riigis, kus suveolümpiamängudki.

Alates Souli suveolümpiamängudest 1988 ja Albertville'i taliolümpiaast 1992 on paraolümpia peetud kaks nädalat pärast OM-i samadel võistlusareenidel. Ateena paraolümpiamänge korraldas esimest korda sama OM orgkomitee ning nii on otsustatud seda tava jätkata Rahvusvahelise Olümpiakomitee ja Paraolümpiakomitee koostöös. Pekingis 2008 peetud paraolümpial kuulus USA võistkonda palju sõdureid, kes olid saanud vigastada Iraagis või Afganistanis. Tänu sõjaväelaste heale kehalisele ettevalmistusele on neil esmaklassilised võimalused teostada ennast spordis – invasordis.

Võrdõiguslikkus kehtib igal alal, ka spordis. Heaks näiteks on Prantsusmaa, mis võrdsustas 2008 Pekingis esimese riigina preemiad medalite eest nii suveolümpial kui ka paraolümpial: kuldmedalivõitjale maksti 50 000 eurot, hõbemedali eest 20 000

ja pronksmedali eest 13 000 eurot.

Eesti Paraolümpiakomitee moodustati aprillis 1991, samal aastal astuti rahvusvahelise paraolümpiakomitee liikmeks. Rahvusliku paraolümpiakomitee eelkäijaks oli 1986. aastal spordiühingu Kalev juurde loodud Eesti Invaspordiföderatsioon.

Esimest korda starditi sinimustvalge lipu all 1992 Barcelonas. Annely Ojastu võitis seal hõbemedali, Atlantas 1996 koguni kolm medalit, kulla (100 m jooksus) ja kaks hõbemedalit. Kui Annely Ojastu, kes on nii kurt kui ka füüsilise puudega, oli võitnud sprindi ajaga 12,78, siis ameeriklased võrdlesid teda Rooma olümpiavõitja, musta gaselli Wilma Rudolphiga!

Praeguseks on Eesti Paraolümpiakomitee katuses viiele iseseisvale spordiorganisatsioonile. Asutajaliikmeteks on Eesti Invaspordi Liit (füüsilise puudega sportlased), Eesti Pimedate Spordiliit (pimedad ja vaegnägijad), Eesti Vaimse Puudega Inimeste Spordiliit ning Eesti Kurtide Spordiliit (sinna kuuluvad ka vaegkuuljad) ja Eesti Pimedate Ujumisliit (kujunemas ühtseks kõikide puuetega inimeste ujumist koordineerivaks liiduks).

kohta või ei täitnud normi, pole mitte kehavad sportlased, vaid lihtsalt tase on kõrge ja konkurents muutub aina tihedamaks. Et paraolümpiamängudele pääseda, peab sportlane olema klassifitseeritud, omama rahvusvahelist võistluslitsentsi, täitma kvalifikatsiooninormi (normi saab täita vaid sanktsioneeritud võistlustel) ja lootma, et riigile eraldatakse kohti just nii palju, et ka tema kuuluks oma riigi delegatsiooni. Londoni norm oli täidetud veel kahel Eesti sportlasel, neist üks ei saanud kahjuks loodetud kohta ja teine pidi loobuma isiklikel põhjustel. Südikalt üritasid pääsu paraolümpiamängudele ka meie sõudjad neljapaadis, kuid sel korral ei suudetud veel eesmärki täita. Loodetavasti ei jäta nad jonni ning on Rio de Janeiro mängudel kindlalt stardis.

Kuigi tänaseks on Londoni mängude tuli kustunud, siis säde sportlaste hinges püsib, igäüks teeb pärast väikest puhkust plaane, kas ja kuidas edasi. Kunagi pole hilja alustada!

Pisut statistikat

Seni on meile edukaim paraolümpia olnud Atlantas 1996, mil eestlased võitsid üheksa medalit. Eestlaste edukamad alad on klassikalised – ujumine, kergejõustik, laskmine ja kelguhoki. Viimastel aastatel on Eesti parimaks olnud seliliujuja Kardo Ploompuu, kes võitis Pekingi paraolümpial pronksmedali, maailmameistrivõistlustel hõbeda, ta on tulnud Euroopa meistriks ja püstitanud 50 meetri distantsil Euroopa rekordi.

Eesti on 20 aasta jooksul lähetanud paraolümpiamängudele 47 sportlast, neist 13 naist ja 34 meest – seitsmel spordialal. Delegatsioon on lähetatud kuuel korral suve- ja kolmel korral talimängudele. Eestile on võidetud 20 medalit ja selle saavutusega on ühtekokku saanud hakkama kaheksa naist ja üks mees. Kõige rohkem medaleid on saanud ujuja Marge Kõrkjas – seitse medalit, mis on kokku kogutud neljalt paraolümpiamängudelt.

Elektriturg avaneb uuel aastal

Timo Tatar

*majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi
energeetika osakonna juhataja*

1. jaanuaril 2013 avaneb elektriturg konkurentsile, mis tähendab, et nii kodutarbijad kui ka väikeettevõtted saavad valida erinevate elektrimüüjate ja hinnapakettide vahel. See peaaegu kõiki peresid puudutav muutus võib tuua küsimusi ka sotsiaaltöötajatele, sest seni müüs igaühele elektrienergiat vastava piirkonna elektrivõrgu ettevõtte.

Soodsaima elektrimüüja valimiseks tuleks pakkumisi küsida vähemalt 2–3 ettevõttelt ning tingimusi rahulikult võrrelda. Elektrimüüjad koostavad pakkumised vastavalt igaühe elektritarbimise mahule ning ilmselt kolmes variandis: fikseeritud hinnaga paketid, osaliselt elektri börsihinnast sõltuvad paketid ning täielikult elektri börsihinnast sõltuvad paketid. Senine elektrimüüja saab pakkumise ka omal algatusel teha, kuid teistele müüjatele peab inimene oma tarbimisandmete vaatamiseks ise volituse andma. Seda saab teha süsteemihalduri Elering juurde loodud andmelao kaudu aadressil <http://andmeladu.elering.ee/consumer/home> või konkreetse elektrimüüja poole pöördudes.

Meeles tuleb pidada seda, et elektrilepingu vahetamine võtab aega 21 päeva. See tähendab, et kui on soov uuest aastast jätkata uue elektrimüüjaga, peab leping olema sõlmitud hiljemalt 10. detsembriks. Elektrimüüjat saab soovi korral vahetada igal kuul, kuid uus leping hakkab alati kehtima kalendrikuu algusest.

Fikseeritud hinnaga pakette pakutakse enamasti koos tähtajalise lepinguga, mille sõlmimisel tuleb olla eriti hoolikas. Näiteks võib elektrimüüja nõuda lepingu ennetähtaegse lõpetamise eest tasu. Sellise tasu küsimine pole seadusega vastuolus, küll aga peab see olema mõistliku suurusega ning lepingus kirjas. Kae-buste korral tuleks pöörduda tarbijakaitseametisse. Elekter jääb alles ka siis, kui müüjat ei valita. Sellisel juhul tagab elektri võrguettevõtja üldteenuse raames ning hinna aluseks on eelmise kuu keskmine turuhind ja ettevõtte kasumiprotsent. Kuigi kasumi osakaal on konkurentsiameti jälgimisel, ei pruugi üldteenuse elekter olla soodsaim.

Korterühistute liikmed saavad elektrimüüjat valida vaid siis, kui neil on sõlmitud võrguleping ning nad tasuvad elektriarveid ise. Kui elektri eest arveldamine käib ühistu kaudu, valivad elektrimüüja ühistu liikmed ühiselt.

Turu avanemisest mõjutatud elektrienergia hind moodustab igakuisest elektriarvest kolmandiku, ülejäänud tasusid, nagu võrgutasud ja maksud, elektrituru avanemine ei puuduta. Uuest aastast ei saa endiselt valida ka võrguettevõtjat ehk firmat, kellele kuulub teie piirkonna elektrivõrk ning kes elektri koju toimetab. Kui tarbija ei kasuta üldteenust, siis hakkab uuel aastal postkasti jõudma kaks kuarvet: üks võrguteenuse eest koos elektriaktsiisi ja taastuenergia tasuga, teine aga tarbitud elektrienergia eest. Vaid Elektrilevi ehk endise Eesti Energia Jaotusvõrgu kliendid saavad ilmselt ühe arve juhul, kui ostavad elektrienergiat ka edaspidi Eesti Energialt.

Elektrienergia hinda hakkavad uuest aastast mõjutama Euroopa Liidu uued kliimapoliitika reeglid. Elektrienergia hind on olnud seni vabaturu hindadest odavam tänu elektritootjatele tasuta jagatud euoliidu saastekvootidele. Alates 2013. aastast tõstavad aga elektri hinda kogu Euroopas uued CO2 heitmekaubanduse reeglid, mille järgi tuleb elektri tootmiseks hakata heitmekvooti ostma. Seega tõstaksid kulud heitmekvootide ostmiseks elektrienergia hinda ka siis, kui elektriturg ei avaneks. Praeguseid börsihindu arvestades võib elektriarve tavatarbija jaoks kallineda kuni 20%.

Infot elektrituru avanemise ning elektrimüüjate kohta saab veebilehelt www.avatud2013.ee ja teenustasuta infotelefonilt 6 160 160.

Insight into school experiences of children raised in residential care homes

Kalle Laane, MA (social pedagogy and child protection)

The article introduces a MA-thesis survey that is to a great extent based on interviews with young people who either currently live or have lived in the Keila SOS Children's Village. In addition, information was gathered from interviews with the employees, and from children's development profiles, which had been composed for the local government officials. The analysis identified that school experiences of children were positively influenced by child's acknowledgement of school as a valuable resource for his/her development and future, and his/her devotion to schoolwork; good relations with teachers and peers; good school achievement; good relations with the caring mother at the residential care home, and her timely support. School experiences were negatively affected by child's inability to perceive the value of school for his/her development and future; bullying at school; conflicts with teachers and peers; noise and disorder at school; poor school achievement; vague relations with the caring mother at the residential care home, and weak or belated support by her. Negative experiences are amplified by the vulnerability deriving from children's earlier traumas and attachment disorder. To make school experiences positive, it is important to have in place a competent staff at the residential care home, a functioning support system for evaluating and planning the development of children and cooperation with schools, and quick and effective case management interventions.

Possibilities for local municipalities for supporting families with children: an example of Harjumaa rural municipalities

Aile Aedma, MA of Social Sciences

Article describes the possibilities for Estonian rural municipalities to support families with children: the arrangement of child protection in the municipality, specialists responsible for child protection and their tasks, services and other means of support. The MA-survey is based on the analysis of job descriptions of the specialists coordinating child protection activities in the Harjumaa rural municipalities, as well as on interviews made with the specialists. It became evident from the interviews that the person in charge of child protection work in a rural municipality feels as if he/she must be solely responsible for supporting the families and the functioning of the network, and does not always find support from other specialists. The child protection specialists do not have sufficient time for meaningful work with risk families, as helping families with multiple problems requires a lot of resources. Services targeting both child and his/her family are mostly missing, although families would need such an approach. In a rural municipality, other local characteristics need to be considered: service options and existence of necessary specialists on spot, geographical location, territorial division, and density of population, transport options for the family to reach services and carry out bureaucracy, attitudes of local people and the leaders of the rural municipality.

Projects for developing services of sheltered employment and supported employment for people with special needs

Ulvi Mölder, Merle Peekman, Astangu Vocational Rehabilitation Centre

Astangu Vocational Rehabilitation Centre carried out projects financed by the European Social Fund, which aimed at developing the services of sheltered employment and supported employment for people with special needs. Both of the services were tested in practice, a service description which takes into consideration Estonian context was developed, as well as a cost model. Sheltered employment service enables to provide a long-term and lasting employment for disabled people who, because of their special needs, are not able to work in regular work conditions at the open labour market. The clients who participated in the two sheltered workshops at Astangu centre doing carpentry or various simple jobs, showed an increase in working skills and self-confidence; some of the clients got hired at the open labour market. During the piloting of the supported employment service, a full-time specialist was hired in three organizations that offer services to disabled people. Each specialist helped 15 clients, who had undergone a pre-assessment, in finding, practicing and maintaining a job. The project proved the effectiveness of such a service. At the moment, the employment support services are offered to people with special needs either through projects or two national services of which one is provided by the Unemployment Insurance Fund and the other through the special care services. In the future, supported employment should be integrated to the national labour market services, and sheltered employment to the special care services.

Вспомогательным средствам, продаваемым на льготных условиях, утвердят предельные цены. Стр. 5

Раймо Саади, Министерство социальных дел

Министерство утверждает поэтапно предельные цены на продаваемые на льготных условиях технические вспомогательные средства. Цель изменения — обеспечить лучшую доступность вспомогательных средств, оптимально используя предназначенные для этого бюджетные средства. Если ранее государство оплачивало определенный процент стоимости средства вне зависимости от его цены, то теперь устанавливают предельные цены, исходя из которых государство оплачивает долю стоимости вспомогательного средства.

Проекты по развитию услуг защищенной и поддерживаемой трудовой занятости. Стр. 19

Ульви Мелдер, Мерле Пеэжман, Центр профессиональной реабилитации Астангу

В центре Астангу провели проекты по развитию двух услуг, предназначенных людям с особыми потребностями. Услуга защищенной трудовой занятости позволяет обеспечить долговременной и стабильной занятостью людей с ограниченными возможностями, не способных ввиду недостатка здоровья работать в обычных условиях на открытом рынке труда. Услуга поддерживаемой трудовой занятости подразумевает помощь специалиста человеку с особыми потребностями в поисках, упражнении и сохранении работы.

Взгляд на школьный опыт детей, растущих в замещающем доме. Стр. 23

Калле Лаане, магистр социальной педагогики и охраны детства

Исследование основывается на интервью с молодыми людьми, которые живут или жили раньше в Детской деревне-SOS Кейла. Также были использованы интервью с работниками и характеристики развития детей. Анализ позволил выявить факторы, определяющие школьный опыт детей, растущих в замещающем доме. Они были связаны как со школьной средой, поддержкой в Детской деревне, так и с личными качествами молодых людей. Отрицательный опыт усугубляет ранимость детей, обусловленная нарушением привязанности и полученными в раннем возрасте травмами.

Возможности поддержки семьям в местных самоуправлениях на примере волостей Хярьямаа. Стр. 30

Айле Аэдма, магистр социальных наук

Статья знакомит с возможностями сельских местных самоуправлений оказывать поддержку семьям с детьми и анализирует факторы, от которых они зависят: организация охраны детства, отвечающие за охрану детства специалисты и их обязанности, услуги и другие меры оказания поддержки. Исследование основывается на анализе рабочих инструкций специалистов, координирующих работу по охране детства в сельских местных самоуправлениях, и проведенных с ними интервью.

Травма в раннем детском возрасте и возможности оказания помощи детям. Стр. 36

Сандра Вийланд, клинический психолог (Канада)

Майре Рийс, травматерапевт

Открытия современной, быстро развивающейся науки — неврологии — являются большим подспорьем для развития травмапсихотерапии, давая представление о том, как травма, полученная в раннем детском возрасте, влияет на развитие мозга, нервной системы и мышечной системы ребенка, а также на развитие системы привязанности. Эти знания пригодятся родителю, воспитателю, терапевту, работнику защиты детей для того, чтобы помочь травмированному ребенку.

Отражение профессиональной идентичности в нарративах эстонской социальной работы. Стр. 49

Юдит Стрэмпл, Тартуский университет

Статья объясняет теоретические основы формирования идентичности и знакомит с особенностями профессиональной идентичности социальной работы в Эстонии, проявляющихся в историях социальных работников, рассказывающих о своей практической работе. Автор заключает, что образование по специальности и высокое профессиональное самосознание дает социальным работникам уверенность и компетентность, необходимые для того, чтобы самим определять содержание своей работы и объяснять ее цели представителям других специальностей.

MÕTTEVARA

Erich Fromm on öelnud:

„Kõike seda, mida me päeval kogeme, nimetame „reaalsuseks” ja oleme uhked selle üle, et võime olla „realistid”, kes mõistuse abil opereerivad selle reaalsusega.

Vaatamata unenägude kummalisusele, tunduvad nad meile reaalsena nagu toimuks kõik ärkvelolekus ... See on meie uni, meie oleme selle autorid, meie oleme loonud selle süžee. Enamusele unenägudest on omane loogika puudumine, millest juhindub meie ärkveloleku teadvus. Aja ja ruumi kategooriad kaotavad unenäos oma tähenduse. Me kohtume ammu surnud inimestega või oleme tunnustajaks varem toimunud sündmustele. Me võime momentaanselt kanduda ruumis ühest kohast teise ... Unenägu pole „nagu oleks” midagi. Unenägu on tõeline elu, niivõrd reaalne, et tekib kaks küsimust: esiteks – mis on reaalsus? Ja teiseks – kust meie teame, et see, mida unes näeme, pole reaalne ja see, mida kogeme ärkvel olles, on reaalne? ...

Kõige huvitavam on siinjuures asjaolu, et kõik see, mille sünnitab meie magav mõistus, sarnaneb inimese kõige ürgsemale loomingle – müüdiile ... Suuremal osal unenägudest on palju ühist müütidega nii sisult kui vormilt. Kuigi meile tunduvad müüdid ärkvel olles kummaliste ja elukaugetena, muutume öösel oma unenägudes nende loojateks ... Loomulikult näevad inimesed erinevaid unenägusid ja loovad neis erinevaid müüte. Vaatamata nendele erinevustele on kõigil müütidel ja unenägudel midagi ühist: nad on kõik „kirjutatud” ühes keeles – sümbolite keeles ... Kaugete esivanemate ja kaasaegsete inimeste unenäod on loodud samas keeles nagu müüdidki, mille loojad elasid ajaloo koidikul ... See on inimkonna loodud universaalne keel, ühine kõigile kultuuridele läbi ajaloo ... Tänapäeva inimene seda keelt enam ei tunne ... Inimestele, kes elasid nii Ida kui Lääne erinevates kultuurides, olid unenäod tähtsaimaks hingeelu väljendusviisiks ja nende mittemõistmine võrdus harimatusega. Mõne aastasajaga see arusaam Läänes muutus. Parimal juhul hakati müüdis nägema primitiivse mõistuse naiivset sünnitist ... Unenägudega oli olukord veelgi halvem. Neid hakati pidama absoluutseks mõttetuseks, mis ei vääri täiskasvanud inimese tähelepanu, kes on ametis nii tähtsa ülesande nagu masinate konstrueerimisega ja kes peab ennast „realistiks”. Ta ei näe mitte midagi peale reaalselt olemasolevate asjade, mida võib kasutada üheks või teiseks otstarbeks. Kaasaegne inimene on realist, kes on välja mõelnud nimesid iga automodeli jaoks, kuid kes kasutab ühtainust sõna „armastus” erinevate tundevarjundite kirjeldamiseks ...

Viimastel aastakümnetel on suhtumine müütidesse ja unenägudesse põhjalikult muutunud. Tõuke selleks andsid Freudi tööd. Seadnud ülesandeks aidata neurooside all kannatavaid haigeid hakkas Freud uurima unenägu kui inimese elu universaalset fenomeni, mis omane nii tervetele kui ka haigetele. Ta pani tähele, et unenäod ei erine oluliselt müütidest. Selleks et mõista esimeste keelt, tuli mõista teiste keelt. Nii pandi alus müütide uurimisele ... Minu arvates on sümbolite keel nagu teise maa keel, mida peab igaüks valdama. Selle keele tundmine aitab meil kohtuda ühe tähtsaima tarkuse allika – müütidega ja ühtlasi meie vaimu-elu sügavaima kihistusega, mis omane kogu inimkonnale.”

Erich Fromm (23.03.1900–18.03.1980) XX sajandi mastaapsemad mõtlejad filosoofide ja psühholoogide hulgast, kelle raamatu „*The Forgotten Language*” („Unustatud keel”, 1951) 2010. aasta venekeelsest tõlkest on võetud esitatud tekstikatkendid.

Vahendanud Jüri Raudsepp
kunstnik Toomas Altnurme www.art-altnurme.com

Alkoholikonverents 2012 „Teadmistelt tegudele”

Tervise Arengu Instituut kutsub konverentsile kõiki alkoholipoliitikast ja alkoholikahjude vähendamisest huvitatuid. Konverents toimub **7. novembril** kell 10–16 Swissôtelis Tallinnas (Tornimäe 3, 6. korrus). Peaesineja on prof Jürgen Rehm (Saksamaa/Kanada), maailma juhtiva alkoholiga seotud haiguskoomuse uurimisgrupi juht. Sotsiaalministeerium tutvustab valmiva alkoholipoliitika dokumendi eesmärki ja tegevussuundi. Konjunkturiinstituut annab ülevaate alkoholitarbimisest ja -kahjustest 2011. aastal ning TNS Emor ja Tervise Arengu Instituut esitlevad uusimaid uuringuid alkoholi kättesaadavusest alaealistele ja joores inimestele ning alkoholireklaamist. Täpsem päevakava: www.tai.ee. Registreerumine 2. novembrini.

Sotsiaaltöö instituudi IV üliõpilaskonverents „Eesti sotsiaaltöö ajas ja muutumises”

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut korraldab **8. novembril** kell 10–16 Tallinna Ülikooli Terra õppehoone aulas (Narva mnt 25, III korrus) IV üliõpilaskonverentsi. Konverentsi fookuses on üliõpilasuuringu roll ja tähtsus. Konverentsi peaettekandjaks on TLU sotsiaaltöö instituudi värskest promoveeritud doktor Karmen Toros. Ettekannetega esinevad 2012. a talvel ja kevadel edukalt magistritöö kaitsnud sotsiaalteaduste magistrid. Sotsiaaltöö uurimuse ja sotsiaaltöö praktika seoste teemal arutlevad sotsiaalministeeriumi ja Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti esindajad. Lisainfo: Koidu.Saia@tlu.ee
Registreerimine on lõppenud

Konverents hooldustööd tegevatele inimestele „Valere”

15. novembril Pärnu haiglas

Juba neljandat korda korraldab Tallinna Tervishoiu Kõrgkool koostöös ESTA ja ETTAL-iga konverentsi hooldustööd tegevatele inimestele. Seekordse konverentsi teemaks on väärtused.

Konverentsil kuulatakse ettekandeid väärtuste kujunemisest, hariduse väärtustamisest ning arutletakse oma eriala väärtuste üle töötubades.
Info: kylli.suga@ttk.ee

20 aastat sotsiaaltöö õpet Tartu Ülikoolis

Käesoleval aastal möödub 20 aastat sotsiaaltöö eriala avamisest Tartu Ülikoolis. Sellega seoses korraldab TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut **23. novembril** kell 14–19 ülikooli sotsiaalteaduskonna hoones (Lossi 36) juubeliseminar. Seminaril meenutatakse sotsiaaltöö õpetamise algusaegu ja arutatakse sotsiaaltöö õpetamise tänaseid probleeme. Seminaril avaettekande peab professor Marju Lauristin, kelle algatusel sotsiaaltööd TÜs õpetama hakati. Ettekandele järgnevad esimeste õppejõudude ja õppijate sõnavõttud ja meenutused. Samuti toimub raamatu „Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood” (toim. J. Strömpl, M. Selg ja M. Linno) esitlus. Täiendav info juubeliseminar kohta TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi kodulehelt www.ssi.ut.ee/et.
Kontakt: Judit Strömpl (judit.strompl@ut.ee 737 5928), Virge Näkk (virge.nakk@ut.ee tel 737 5935).